

Ortaçağ Hindistanı'nda Bir Türk Hükümdar: Mâlva Sultanı I. Mahmudşah Halacî (1436-1469)

A Turkish King in Medieval India: Sultan of Mâlwa Mahmūdshāh Khaljī I (1436–1469)

Haluk Kortel*

*Doç. Dr., Akdeniz Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi,
Tarih Bölümü, Antalya, Türkiye

ORCID: H.K. 0000-0001-5322-0398

Sorumlu yazar/Corresponding author:

Haluk Kortel,
Akdeniz Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi,
Tarih Bölümü, Antalya, Türkiye
E-posta/E-mail: hkortel@akdeniz.edu.tr

Başvuru/Submitted: 16.03.2022

Revizyon Talebi/Revision Requested:
26.04.2022

Son Revizyon/Last Revision Received:
05.05.2022

Kabul/Accepted: 09.05.2022

Atıf/Citation:

Kortel, Haluk. "Ortaçağ Hindistanı'nda Bir Türk Hükümdar: Mâlva Sultanı I. Mahmudşah Halacî (1436-1469)." *Tarih Dergisi - Turkish Journal of History*, 77 (2022): 53-105.
<https://doi.org/10.26650/iutd.1088733>

ÖZ

Timur'un 1398'de Delhi Sultanlığı topraklarını istila etmesinin sonucu olarak Hindistan'da kurulan devletlerden biri de Mâlva Sultanlığı'dır. Güriler ve Halaciler olmak üzere iki hanedan halinde hüküm süren Mâlva Sultanları'nın en önemlisi hiç kuşkusuz I. Mahmudşah Halacî'dir. Mahmudşah, komşu ülkeler Gucerat, Cavnpur, Dekken, Delhi sultanlıkları ve Racputlar ile başarılı bir şekilde mücadele ederek ülkesinin sınırlarını genişletmiş ve Mâlva'yı Hindistan'ın en güçlü devletlerinden biri yapmıştı. Bu makalede Mahmudşah'ın özellikle siyasi ve askeri faaliyetlerini inceleyeceğiz.

Anahtar sözcükler: Mâlva Sultanlığı, I. Mahmudşah Halacî, Ortaçağ Hindistanı, Halaciler, Mandu

ABSTRACT

The Mâlwa Sultanate was established in India as a result of Timur's invasion of the Delhi Sultanate in 1398. Mahmūdshāh Khaljī I is undoubtedly one of the most important of Sultans of Mâlwa, who ruled in two dynasties, namely, Ghurids and Khaljīs. Mahmūdshāh I expanded the borders of his state by successfully engaging in wars with the neighboring states of Gujarāt, Jaunpur, Deccan, Delhi Sultanates and the Rajput states and made Mâlwa one of the most powerful states in India. In this article, we examine Mahmūdshāh's political and military activities.

Keywords: Mâlwa Sultanate, Mahmūdshāh Khaljī, Medieval India, Khaljīs, Mandū

Extended Abstract

This article explores the life, especially the political and military activities of Mahmūdshāh I, the founder of the Khaljī dynasty, who ruled in the Mālwa region of India during 1436 to 1531.

Mahmūdshāh I is from the Khaladj Turkish tribe, who came to India from Central Asia. He is descended from the same lineage as the Delhi Khaljīs. Malik Mughīth, whose father held high positions, such as commander and vizier in the Mālwa Sultanate, is the sister of Dilāwar Khan Ghūrī, the mother of the founder of the Mālwa Sultanate. Because of his intelligence and talent at a young age, Mahmūdshāh attracted the sultan's attention. Thus, when he was only 16, he was given the title of "khan" by Hūshangshāh, the Sultan of Mālwa (1419). While Hūshangshāh was on his deathbed, he appointed his eldest son Ghaznī Khan as heir to the throne and delegated his responsibility to Mahmūdshāh. In 1436, Ghaznī Khan, who succeeded Hūshangshāh, conspired to have his brother-in-law Mahmūdshāh killed. Mahmūdshāh learned of this conspiracy beforehand and had the sultan poisoned and took control of the administration in Mālwa. He offered his father, Malik Mughīth, the opportunity to become the Sultan of Mālwa. His father, however, declined his offer. Therefore, he took the throne himself (May 1436). Although he faced resistance from the Ghūrīd princes and commanders (amīrs and maliks) initially, he asserted his dominance gradually. He appointed some commanders to distant provinces. However, this policy did not yield the expected result. And his rivals started a great revolt in the state. Malik Mughīth was able to suppress this rebellion with much difficulty.

The Gujarat Sultan Ahmadshāh I, who wanted to take advantage of this confusion in Mālwa, entered the Mālwa territory in 1438 to support Mas'ūd Khan. Meanwhile, Omar Khan, the uncle of Mas'ūd Khan, rebelled against the Mahmūdshāh. Mahmūdshāh's situation became precarious when a large army from Gujarat, under the command of Muhammad Khan, son of the Sultan of Gujarat Ahmadshāh, moved to Chanderi to help Omar Khan. Mahmūdshāh firstly prevented the two sides from uniting, and then defeated and killed Omar Khan and took control of Chanderi. He was relieved when the Sultan of Gujarat returned to his state due to an epidemic that broke out in his army. He ensured that the governor of Narwar, Bahār Khan, was on his side. Mahmūdshāh then started an operation to subdue the Hindu rulers who resisted him in Mālwa and in 1440–1442, he compelled the Hindu rulers (mukaddamān) of Kandwa, Kherla, Khirki, Khora, Sarguja, Ratanpur, Raypur accept his superiority. Then, upon the invitation of certain nobels from the Delhi Sultanate, he organized an expedition to the Delhi Sultanate (1442). Although he won the war in Tughluqābād, he quickly retreated when he heard about the news of a rebellion in Mandū (1442).

Relations between the states of Mālwa and Gujarat had been tense since the Mālwa Sultan Hūshangshāh Ghūrī was imprisoned by Muzaffarshāh, the Sultan of Gujarat, during 1406–

1407. In the first years of Mahmūdshāh's reign, Ahmadshāh I tried to occupy Mālwa for a while, but they became friends when Mahmūdshāh consolidated his position. Muhammadshāh succeeded to the throne of Gujarat after the death of Ahmadshāh I. Muhammadshāh's weak character gave Mahmūdshāh the opportunity he had been waiting for to invade Gujarat. Heading directly to Ahmadabad, the center of Gujarat, Mahmūdshāh first saved the Raja of Champaner from Muhammadshāh's pressure and established good ties with the Raja, creating a buffer zone on the Gujarat border. Then Mahmūdshāh, marching into Gujarat with a large army, captured Sultanpūr, and plundered Nandurbar, Broach, Vadodara. However, he was defeated in the war with the Gujarat army in Kaparbanj (1451). Despite this, Mahmūdshāh continued to raid Gujarat, until the Gujarat Sultan Ahmadshāh II offered peace. Thus, a sense of lasting peace was established with the Sultanate of Gujarat after a long struggle (1452). Meanwhile, there was disagreement with the Jaunpur (Sharqī) Sultanate over the issue of who should have control over the lands of the sultanate. Mahmūdshāh managed to take Rath, Mahoba, Erach as well as rescued Kālpī from the Sharqī Sultanate. In 1457, he attacked the lands of the Bahmanids to expand towards the Deccan. However, when faced with a strong defense, he realized that he could not succeed and decided to withdraw. Eight years later, he entered the Deccan again and defeated the Bahmanī army. However, this time, he had to return after the Gujarat Sultan Mahmūd Begerha lent his support to the Bahmanids. Although Mahmūdshāh, who attacked the Deccan lands again in 1461, briefly had control over the city of Daulatābād, the Gujarat army that came to help the Bahmanids forced him to retreat again. As a result, peace was signed between the two sultanates on the condition that Elichpur was made the border (January 1467).

Mawar ruler Rana Kumbha seized control of the Hadoti region in 1433, taking advantage of the conflict between the Mālwa Sultanate and the Gujarat Sultanate. Rana Kumbha also supported the revolt of Omar Khan against Mahmūdshāh when he ascended the throne. However, at the beginning of 1441, the situation changed in favor of Mahmūdshāh. The asylum of Khem Karan, brother of Kumbha, in the Mālwa Sultanate came up with an excuse for Mahmūdshāh to invade Mawar. He first campaigned against Hadoti and took the region from Rana Kumbha (1442). However, he could not capture Chittorgarh, his main target, despite a long siege. In 1444, he conquered Gagron. Although he could not take Gwalior in his campaigns between 1446 and 1448, he conquered Hadoti. The rulers of Ranthambore, Bayana, Hindaun recognized Mahmūdshāh's rule. He conquered Ajmer at the request of the Muslim population in 1455. After a long siege, he took the fort of Mandalgarh, something he had long desired to seize (October 20, 1457). Later that year, he made punitive campaigns against Kilwara, Dilwara, Chappan as well as the Gujarat Sultan Qutb al-Din II. Together with Ahmadshāh, he besieged Chittorgarh, which was in the hands of Rana Kumbha. Although Chittorgarh could not be taken, Kumbha, who was defeated at the battle in front, agreed to pay an annual tax.

In 1466, Mahmūdshāh became the first Mâlwa Sultan to receive a robe of honor and diploma (*manşūr*) from the Abbasid Caliph in Cairo in recognition of being an independent sultan. With Mahmūdshāh's reputation as a powerful ruler spreading outside India, the Timurid ruler Abū Saīd sent envoys to Mahmūdshāh (1467). The rulers of Mecca and Jeddah often mistreated envoys, pilgrims, merchants (1468). Mahmūdshāh brought this situation to the notice of the Mamlūk Sultan and thus played a crucial role in rectifying the situation.

Mahmūdshāh Khaljī, who spent most of his 33-year reign on the battlefields, fell ill on May 31, 1469 during a campaign against the Raja of Kichiwara. Mahmūdshāh, who considered himself to be a forward-thinking ruler, was accused of being oppressive in his understanding of religion, as he converted several Hindu temples into mosques during his conquests with the Hindu rajas. However, some sources report that he generally did not interfere with the beliefs of non-Muslims and also appointed Hindu officials at higher ranks in his administration. Along with the castles he built in many parts of Mâlwa, he also had a palace and a mosque built in Mandū. Mahmūdshāh built hospitals and madrasahs and always encouraged scholars and merchants. It is rumored that he was particularly meticulous about the protection of his crop fields during his expeditions

Giriş

Hindistan'da hüküm süren Türk-İslâm hanedanlarından biri de Mâlva Halacileri'dir (1436-1531)¹. Bu hanedan adını kurulduğu merkezî batı Hindistan'da bir plato olan Mâlva² bölgesinden almıştır. Bugün bu tarihî bölgenin büyük bir bölümü Hindistan'ın Madya Pradeş eyaleti dâhilinde yer almaktadır. Adını Büyük İskender'in Hindistan seferi sonrasında Pencap'tan Racastan'a göç eden Malavalar'dan³ alan Mâlva'ya ilk İslâm akınları Emevîler'in Sind ve Multan valisi Cüneyd b. Abdurrahman el-Murrî'nin kumandanlarından Habîb b. Mürre tarafından gerçekleştirilmişti⁴. Orta ve güney Hindistan hâkimiyeti açısından stratejik bir öneme sahip olan Mâlva, Gazneliler, Gurlular ve Delhi Sultanları'nın da dikkatini çekmiştir. Nitekim Sultan III. Mesud'un (1099-1115) kumandanlarından Necmeddin Zarîr Şeybânî idaresindeki bir Gazneli ordusunun akını kuzey Mâlva'da Ucceyn'e kadar ulaşmıştı⁵. Delhi Sultanlığı'nın kurucusu Kutbeddin Aybeg Gurlular'ın kuzey Hindistan valisi olduğu dönemde 1199-1200'de, onun haleflerinden Delhi Sultanı Şemseddin İltutmüş ise 1234'te Mâlva'yı fethetmişlerse de bu kalıcı olmamıştı⁶. Mâlva'da asırlar boyu sürecek olan İslâm idaresi, bir Türk hükümdarı Alâeddin Muhammedşah Halacî tarafından kurulmuştur. Alâeddin Halacî'nin kumandanlarından Aynülmülk Multânî⁷, Mâlva'yı fethetmiş ve bölgenin ilk Müslüman valisi olmuştu (1305)⁸. Yeni eyaletin başşehri Dhâr (Dâr)⁹ oldu ve bölgede hızlı bir Müslüman iskânı ve İslâmlaşma süreci başladı. Halacî ve Tuğluklu hânedanları zamanında yerli halka müdahale edilmediği için daha önceki dönemde iç savaşıardan bunalmış olan Hintli racalar ve kabile şefleri Delhi Sultanlığı hâkimiyetinden çok rahatsız olmadılar. Bu nedenle Mâlva uzun müddet Delhi Sultanlığı'nın en huzurlu bölgesi oldu ve bu durum bölgenin gelişip zenginleşmesine

- 1 Halaç Türkleri Hindistan'da Bengâl (Leknevti), Delhi ve Mâlva Halacileri olmak üzere üç ayrı hanedan halinde hüküm sürmüşlerdir. E. Konukçu, "Halaciler", *DİA*, XV, 227-228.
- 2 Kuzey Hindistan ile Güney Hindistan'ın birleştiği hat üzerinde yer aldığından Mâlva'nın stratejik önemi büyüktü. Dekken'e giden bütün askeri ve ticari yollar buradan geçirdi. Ayrıca Guccerat'a ve Hint yarımadasının batı kıyısındaki limanlara giden yollar da Mâlva'dan geçmekteydi. Racputana (Racastan), Gondvana veya Berâr'ı vurabilmek için Mâlva mükemmel bir askeri üs konumundaydı. Raghubir Sinh, *Malwa in Transition the First Phase*, 1698-1765, Bombay 1936, s. 10.
- 3 Daha geniş bilgi için bkz. T. Ram Sharma, *Personal and Geographical Names in the Gupta Inscriptions*, Delhi 1978, s. 146-149; K. C. Jain, *Malwa Through the Ages (From the Earliest Time to 1305)*, Delhi 1972, s. 1-14; D. C. Sircar, *Studies in the Geography of Ancient and Medieval India*, Delhi 1971, s. 205-210.
- 4 Belâzürî, *Fütûhu'l-Büldân*, çev. M. Fayda, Ankara 1987, s. 644-645; ayrıca bkz. H. Dursun Yıldız, "Cüneyd el-Mürri", *DİA*, VIII, 122-123.
- 5 C. Edmund Bosworth, *The Later Ghaznavids: Splendour and Decay, The Dynasty in Afghanistan and Northern India 1040-1186*, New Delhi 2015, s. 85-86.
- 6 Fahr-i Müdebbir (Fahreddin Mübârekkşah), *Târîh-i Fahreddin Mübârekkşâh*, nşr. E. Denison Ross, London 1927, s. 24; A.S. Bazmee Ansari, "İltutmüş", *DİA*, XXII, 159; T. W. Haig-Riazul Islam, "Mâlwa", *EP*, VI, 309.
- 7 Hayatı hakkında bkz. E. Konukçu, "Aynülmülk Mültânî", *DİA*, IV, 282-283; ayrıca krş. P. Jackson, *The Delhi Sultanate, A Political and Military History*, Cambridge 1999, s. 329.
- 8 S. Haluk Kortel, "Delhi Türk Sultanı Alâeddin Muhammedşah Halacî'nin Hindistan'daki Seferleri", *Belleten*, LXII/235 (Ankara 1999), s. 763-764.
- 9 Bkz. K. Ahmad Nizami, "Dhâr", *DİA*, IX, 272.

büyük katkı sağladı¹⁰. Muhammedşah Tuğluk'un saltanatında 1333 tarihinden sonra Delhi Sultanlığı'nda çözülmenin başlamasıyla beraber ülkenin her yanında birçok isyan patlak vermiş ve güney Hindistan'ın kontrolden kesin olarak çıkmasına rağmen Mâlva merkeze sadık kalmıştı. Delhi Sultanlığı, Firûzşah Tuğluk'un (1351-1388) ölümünden sonra çöküş sürecine girdi ve bitip tükenmeyen taht kavgaları sebebiyle iyice güçten düştü. Sultanlığın bu zayıf durumu Türkistan hükümdarı Timur'un dikkatini çekmekte gecikmedi. Timur 1398'de Hindistan'ı istilaya başladı, Delhi Sultanı Tuğluklular'dan¹¹ Nâsireddin Mahmudşah'ın ordusunu mağlup ettikten sonra başkent Delhi'yi tahrip ve yağma etti. Timur, Hindistan'dan ayrılırken Hindistan'da ele geçirdiği yerlerin idaresini önceleri Delhi Sultanlığı'nın Multan ve Dipâlpur valisi (câgîrdâr) iken kendi tarafına geçen Seyyidler hanedanının (1414-1451) ilk temsilcisi Hızır Han'a bıraktı. Delhi Sultanı Nâsireddin Mahmudşah Gucerat ve Mâlva valilerine sığındı ve onların desteğiyle 1399'da yeniden ele geçirdiği Delhi'de 1412'ye kadar Hızır Han ve diğer rakipleriyle mücadelesini sürdürdü. Ondan sonra devlet ileri gelenlerinin sultan ilan ettikleri Devlet Han Lûdî 1414'te Hızır Han tarafından ortadan kaldırılmıştı. Böylece Delhi Sultanlığı'nda Türk hanedanlar devri sona eriyor Seyyidler hanedanı devri başlıyordu (Haziran 1414). Son Tuğluklu sultanları devrindeki taht kavgaları sırasında merkezle bağları iyice zayıflayan Handeş, Gucerat, Cavnpur, Kâlpi gibi eyaletlerin idarecileri arka arkaya bağımsızlıklarını ilan etmişlerdi¹². Delhi Sultanları'nın Dhâr valisi olan Dilâver Han Gûri de bunlar arasına katıldı ve 804 (1401-1402) yılında adına hutbe okutup sikke bastırmak suretiyle Mâlva Sultanlığı'nın temellerini attı. Tahta çıktıktan sonra "Amîdşah Dâvud" adını alan Dilâver Han, Çanderi'yi Mâlva topraklarına dâhil etmiş, Damoh ve Nimar gibi komşu Hindu ricalıklarını fetih ya da himaye yoluyla Mâlva Sultanlığı'na bağlamış, Gucerat, Handeş ve Kâlpi sultanlarıyla dostça ilişkiler kurmuştu. 809 (1406-1407)'da aniden ölümü üzerine yerine oğlu Alp Han "Hüşengşah Gûri" adıyla Mâlva Sultanlığı tahtına çıktı¹³. Komşu Gucerât Sultanı I. Muzaffer Şah, yakın dostu ve kan kardeşi Dilâver Han'ın zehirletildiğini öne sürerek intikam için Mâlva'ya yürümüş ve Hüşengşah'ı yakalamışsa da daha sonra serbest bırakarak ülkesine göndermişti. 1411'de Ahmedşah Gucerat Sultanı olunca Hüşengşah, Gucerât topraklarını defalarca istilâ girişiminde bulundu ise de başarılı olamadı ve hatta kimi zaman ağır yenilgilere uğradı. Diğer taraftan güneyde Kerla (Kherla)¹⁴

10 I. Husain Siddiqui, "Mâlva", *DİA*, XXVII, 547.

11 Bu konuda yeni yayımlanan bir çalışma için bkz. Bilal Koç, *Delhi Türk Sultanlığı'nda Tuğluklular Dönemi Siyasi Tarihi*, Ankara 2021.

12 Ayrıntılı bilgi için bkz. Yahya b. Ahmed b. Abdullah Sirhindî, *Târîh-i Mübâreşkâhî*, nşr. M. Hidâyet Hüseyin, Kalküta 1931, s. 162-181; E. Konukçu, "Hindistan'daki Türk Devletleri", *Doğuştan Günümüze Büyük İslâm Tarihi*, İstanbul 1988, IX, 442-443; Jackson, *a.g.e.*, s. 318-320; S. Digby, "North India in the Fifteenth Century", *After Timur Left: Culture and Circulation in Fifteenth-Century North India*, ed. F. Orsini-S. Sheikh, London 2015, s. 47-60.

13 U. Nath Day, *Medieval Malwa, A Political and Cultural History 1401-1562*, Delhi 1965, s. 21-23; A. S. Bazmee Ansari, "Dilâver Han", *DİA*, IX, 296-297.

14 Khedla olarak da anılan kale. Hüşengâbâd'ın 105 km. güneyinde, Narmada vadisi ile Berâr düzlükleri arasındaki Betul bölgesindedir. Daha geniş bilgi için bkz. C. E. Bosworth, "*Khērā*", *EP*, V, 1.

ve kuzeyde Gagron'u¹⁵ fethederek hâkimiyet sahasını genişletti. Bir süre sonra kardeşi Kâdir Han'ın ölümü üzerine onun idaresindeki Çanderi de Mâlva Sultanlığı'na katılmıştı¹⁶. I. Mahmudşah Halacî'nin tarih sahnesine çıkışı da Hüşengşah Gürî dönemine rastlamaktadır. Ülkemizde şimdiye kadar Yusuf Hikmet Bayur¹⁷, Erdoğan Merçil¹⁸ ve Enver Konukçu¹⁹ gibi tarihçilerimizin eserlerinde Mâlva Halacîleri'ne ayırdıkları kısımlarda I. Mahmudşah dönemi olaylarına dair verdikleri kısa malumat ve birkaç ansiklopedi maddesi dışında konuyla ilgili çalışma olmadığı görülmektedir. Bu maksatla çalışmamızda Hindistan'da Türk-İslâm idaresinin en önemli temsilcilerinden biri olan I. Mahmudşah Halacî hakkında bilgi vermeye çalışacağız.

Soyu, Çocukluk ve Gençlik Yılları

Mahmudşah Halacî'nin soyu Türk boylarından Halaçlar'a mensup bir aileye dayanmaktadır. Kaynaklar²⁰ onun Delhi Halacîleri ile aynı soydan geldiğini, atalarının Çingiz Han'ın kumandan ve damatlarından Kalaç Han'a kadar indiği ve soyunun Afrâsiyâb'a kadar indiğini kaydetmektedirler. Önce otuz bin askerle Kâbil'e gelen Kalaç Han, Çingiz'in ölümünden sonra Semerkand'a yerleşmişti. Kalaç Han'ın üç oğlundan en küçüğü Tülek Han bugün Afganistan'da bulunan Kunduz ve Bağlân'a gelerek burada İslâmiyet'i kabul etmişti. Tülek'in iki oğlu vardı: Emîr Hurrem Beg ve Emîr Muhammed Beg. Hurrem Beg'in oğlu Nasîrüddin ve Muhammed Beg'in oğlu Fîrûz, Moğol istilası sebebiyle yaşadıkları Kunduz ve Bağlân'dan Delhi'ye gelerek Sultan Şemseddin İltutmuş'un (1211-1236) hizmetine girmişlerdi. Bunlardan Fîrûz, Muizzeddin Keykubâd'dan (1287-1290) sonra "Celâleddin Fîrûzşah" adıyla Delhi Sultanı oldu. Onun saltanatında (1290-1296) Mahmudşah Halacî'nin dedelerinden Nasîrüddin, Amroha valisi olmuştu. Mahmudşah'ın soyu baba tarafından Nasîreddin'e, anne tarafından ise, Mâlva Gurlu Sultanları'na dayanmaktaydı²¹.

Mahmudşah Halacî, 28 Şevvâl 806 (9 Mayıs 1404) tarihinde doğdu. Babası Melik Mugîs²², Hüşengşah Gürî'nin yakın akrabası²³ ve arkadaşı olduğundan Mahmudşah da saraya yakın bir çevrede büyüdü. Hüşengşah'ın nâibi ve veziri olan babası, Mahmudşah'ın iyi bir asker ve bilgili bir insan olarak yetişmesine özen gösterdi. Mahmudşah, akranları arasında sakin, olgun ve zeki bir çocuk idi. Yedi yaşına gelince akli ve nakli ilimleri öğrenmeye başladı. On

15 Ucceyn'in yaklaşık 180 km. kuzey, Kota'nın 95 km. güneyinde bir kale ve köy. *The Imperial Gazetteer of India*, Oxford 1908, XII, 121.

16 Daha geniş bilgi için bkz. A. Özaydın, "Hüşeng Şah Gürî", *DİA*, XVIII, 419-420; Day, *a.g.e.*, s. 8-85.

17 *Hindistan Tarihi*, Ankara 1987, I, 389-390.

18 *Müslüman Türk Devletleri Tarihi*, İstanbul 2013, s. 310-311.

19 "Hindistan'daki Türk Devletleri", *Doğuştan Günümüze Büyük İslâm Tarihi*, İstanbul 1988, IX, 428.

20 Ali b. Mahmûd Kirmânî (Şihâb Hakîm), *Me'âsir-i Mahmûdşâhî*, nşr. Nûrülhasan Ensârî, Delhi 1968, s. 8.

21 Kirmânî, *a.g.e.*, s. 9; ayrıca bkz. Day, *a.g.e.*, s. 84-85.

22 Daha geniş bilgi için bkz. Abdus Subhan, "Malik Mughîth", *ET*, VI, 271-272.

23 Melik Mugîs'in annesi Hüşengşah'ın halası idi. Hüşengşah halası tarafından büyütülmüştü. Kirmânî, *a.g.e.*, s. 17; Day, *a.g.e.*, s. 33, 88-89.

yaşına gelince ise âlim ve şeyhler ile ilmi sohbetler yapacak derecede kendini yetiştirdiği ve on dört yaşında ise rüştünü ispat ettiği belirtilmektedir²⁴. Bazı kaynaklara göre, o henüz delikanlılık çağında iken Mâlva Sultanlığı'nın başşehri Mandû'yu ziyaret eden Sühreverdi şeyhlerinden Hindistan'da “Şeyh Miyân Çayilda” adıyla meşhur olan Şeyhülislâm Sadreddin Muhammed'in²⁵ hizmetine girmiş ve bir süre adı geçen şeyhe ve fakirlere yiyecek yardımında bulunmuştu. Şeyhülislâm da onun ağzına dört lokma ekme koyarak onun ve soyundan gelenlerin üç kuşak boyu Mâlva'yı yönetmesi için dua etmişti²⁶.

Nitekim Mahmudşah, zekâ ve yeteneğiyle dönemin hükümdarı Sultan Hüşengşah'ın dikkatini çekmekte gecikmedi. Hüşengşah onu henüz on beş yaşındayken vezir olan babasına yardımcı (niyâbet-i vezâret) atadı ve “han” unvanına terfi ettirdi (822/1419). Bu atamada Mahmud Halacî'nin iyi bir soydan gelmesi ve devlet işlerinde bilgili olmasının yanında özellikle Gucerat'ta esaret altındayken idareye hâkim olan kuzeni Musa Han'a karşı mücadelesinde Hüşengşah'ı sadakatle desteklemesi etkili olmuştu. Kendi oğullarının liyakatsizliklerinden yakınan Hüşengşah, Mahmud Halacî'ye olan hayranlığını “Mahmud Han liyakatiyle benim veliahdım olsa gerektir”; “Mekke'ye hacca gidip ülkeyi Mahmud Han'a bırakacağım... Bu iş için ondan daha layık bir kimse yoktur” diyerek gösterirdi²⁷. Kaynaklar, bu olaydan sonra Hüşengşah'ın saltanatının sonlarına kadar Mahmud Han'ın hayatına dair bilgi vermezler²⁸.

Sultan Hüşengşah bir av partisinde ağır biçimde rahatsızlanınca öleceğini hissederek Hüşengâbâd'dan²⁹ başşehir Mandû'ya doğru hareket etti. Yolda büyük oğlu Gaznî Han'ı

24 Kirmânî, *a.g.e.*, s. 11.

25 Uç (Uch) şehrinde doğan şeyhin mezarı Mandû'dadır. Day, *a.g.e.*, s. 90.

26 Muhammed Gavsî Mandûî, *Gülzâr-ı Ebrâr*, Urduca trc. Fazl Ahmed Habûrî, Lâhor 2006, s. 149; ayrıca bkz. Day, *a.g.e.*, s. 90, 211.

27 Kirmânî, *a.g.e.*, s. 18-20; Nizâmeddîn Ahmed Herevî, *Tabakât-ı Ekberî*, nşr. B. De-M. Hidayet Hüseyin, Kalkûta 1935, III, 295; Muhammed Kâsım Hindûşâh Esterâbâdî Firişte, *Târîh-i Firişte (Gülşen-i İbrâhîmî)*, Bombay 1247 (1831-32), II, 471; Krş. N. R. Farooqî, “Mahmud I”, *DİA*, XXVII, 346.

28 Bir tarih kitabı olmaktan çok hikâyeler külliyyatı hüviyetinde bir eser olan Şeyh Rızkullah'ın (ö. 1581-82) yazdığı *Vâkı'ât-ı Müştakî*'ye göre Mahmud Han Halacî sultanlığı ele geçirmek için gençlik çağlarından beri muazzam bir hırs beslemekte idi. Bu emeline ulaşmak için on iki yıldır devamlı olarak plan yapıyordu. Bir gün babası gizlice onu odasında izlemiş ve saltanattan konuştuğunu işitince kafasına vurarak onu azarlamıştı. Mahmud Han da babasına yıllardır yaptığı planı bozduğunu söylemişti. Babası onun aklını oynattığını sultana söylemişti. Sultan da onun tedavisi için evine doktorlar yollamıştı. Doktorların gelişinden önce bir kuzuyu kesip kamı için Mahmud Han doktorlar tarafından muayene edilirken kusmuş ve nabzı düşmüş olduğundan doktorlar onun fazla ömrü kalmadığını sultana bildirmişlerdi. Bunun üzerine kızını son kez görmesi için yanına gitmesine izin verilmiş, Mahmud Han onunla anlaşarak sultanı ona zehirletmiş ve önce kendi bu kızdan olan torununu tahta oturtmuş ardından torununu öldürterek bizzat tahta çıkmıştı. Tarih kaynaklarındaki bilgilerle örtüşmeyen bu tarz hikâyelerin, en önemli hedeflerinden biri Delhi Sultanlığı'nı ele geçirmek olan Mahmudşah Halacî hakkında Delhi Sultanlığı ahalisi üzerinde kötü bir imaj oluşturmak için uyduruldukları anlaşılmaktadır. Bu bakımdan başta Mâlva Sultanlığı tarihi hakkında en geniş eserlerden birini yazan Upendra Nath Day (*a.g.e.*, s. 91, dn. 1) olmak üzere modern tarihçilerce de bu hikâyelere itibar edilmemiştir. Bkz. Şeyh Rızkullah Müştakî, *Wâkı'at-e-Mushtaquî of Shaikh Rizq ullah Mushtaquî (A Source of Information on the Life and Conditions in Pre-Mughal India)*, İng. trc. I. H. Siddiquî, New Delhi 1993, s. 233-235.

29 Bugünkü Narmadapuram. Bopal'in yaklaşık 77 km. güneyinde, Narmada nehrinin güney kıyısındadır. *The Imperial Gazetteer of India*, XIII, 191.

veliaht tayin etti ve onun sorumluluğunu Mahmud Han'a havale ederek hayatının sonuna dek şehzadeye sadık kalacağına dair yemin aldı. Bir sonraki menzilde Gaznî Han, adamlarından Umdetülmülk Melik Mahmud Numân'ı³⁰ Mahmud Han'a göndererek ondan kendisine bağlılık için tekrar ant istemiş, o da bu isteği kabul ederek yemin ve sadakatini teyit etmişti. Ancak bazı emirlerin hapisteki Şehzade Osman Han'ın serbest bırakılması için uğraştıklarını duyunca Melik Mahmud Numân'ı Mahmud Han'a göndererek bağlılık yeminini tekrarlamasını istedi. Mahmud Han derhal Gaznî Han'ın yanına gelerek ölünceye kadar ona sadık kalacağına dair ant içti³¹.

Gaznî Han'ın veliaht atandığını öğrenen Şehzade Osman Han taraftarları hemen harekete geçtiler. Büyük emirlerden Melik Osman Celâl, güvenilir iki adamı Emîr-i Mirân ve Melik Mübârek Gazi'yi Mahmud Han'a gönderdi. Melik Mübârek Gazi huzuruna geldiğinde Mahmud Han, Melik Mahmud Numân ile görüşüyordu. Mahmud Han, dışarı çıkarak Melik Mübârek ile otağın kapısı önünde konuştu. Melik Mübârek'in getirdiği mesajda Melik Osman “*Saltanat ve vezaret meselelerini görüştiklerini, onun (Mahmud Han) gibi bir kişi vezirlik makamında otururken, Şehzade Osman Han'ın daha üstün özelliklere sahip olmasına rağmen Gaznî Han'ın niçin veliaht tayin edildiğini soruyor; üstelik Osman Han'ın Vezir Melik Mugîs'in damadı olduğunu, han ve emirlerin çoğunun Osman Han'ı desteklediklerini, onun sultan olması halinde ülkenin daha müreffeh olacağını*” bildiriyordu. Mahmud Han, Melik Gazi'ye “*Bir hizmetkârın işinin efendisine bağlılık ve hizmet, hükümdarlık ve efendiliğin hükümdarların işi olduğunu ve hizmeti süresince kendi görev alanı dışında bir başkasının işine asla karışmayacağı*” cevabını vererek bu teklifi geri çevirdi. Daha sonra Şehzade Gaznî Han'ın da kendisine olan bağlılığını garanti altına almak maksadıyla arada geçen konuşmaların otağındaki Melik Mahmud Numân tarafından duyulmasını sağlamıştı³². Bütün bu gelişmeler Mahmud Han'ın devlet işlerinde ne kadar büyük bir güce sahip olduğunu ve emirlerin onun onay ve desteğini almadan isteklerine ulaşamayacaklarını açıkça göstermektedir³³.

Emîrler, Mahmud Han'dan umduklarını bulamayınca başka yollara başvurdular. Melik Osman Celâl'in adamlarından (mevlâ)³⁴ Zafer Mincümle, Mandû kalesindeki Şehzade Osman Han'ı serbest bırakmaları konusunda muhafızlarla anlaşmak için ordugâhtan gizlice ayrıldı. Fakat bu Mahmud Han'ın dikkatinden kaçmadı ve durumu derhal Şehzade Gaznî Han'a bildirdi. Gaznî Han, Zafer Mincümle'yi yakalamaları için adamlarından Melik Berhurdâr, Melik Hasan ve Şeyh Melik'i görevlendirdi. Gaznî Han bu harekât için gereken elli atı adı geçen kumandanlara emîr-i âhûrdan tedarik etmelerini emretti ise de Şehzade Osman Han'ın taraftarı olan emîr-i âhûr atları vermedi. Emîr-i âhûr, Gaznî Han'ın verdiği bu emri hadım

30 Herevî (a.g.e., III, 302) ve Firişte (a.g.e., II, 472) bu emîri “Melik Mahmud Nâmî” adıyla anarlar.

31 Kirmânî, a.g.e., s. 23-24; Herevî, a.g.e., III, 302-303; Firişte, a.g.e., II, 472; ayrıca bkz. Day, a.g.e., s. 71-72.

32 Kirmânî, a.g.e., s. 24; Herevî, a.g.e., III, 303-304; Firişte, a.g.e., II, 473-474; Day, a.g.e., s. 73-74.

33 Day, a.g.e., s. 74-75.

34 Herevî (a.g.e., III, 304) “pîşvâ”, Firişte (a.g.e., II, 474) “vekil”i diye kaydetmektedir.

ağalardan (hâcesarây) birine söyledi. Osman Han'ın taraftarlarından biri olan hadım ağa da bu sözleri etrafındakilere yüksek sesle aktarınca hasta yatağındaki Sultan Hûşengşah bunları duydu. Şehzade Gaznî Han'ın henüz hayattayken kendi tahtını ele geçirmek istediğini düşünerek öfkelenmişti. Bir an için komadan çıkan sultan adamlarından okluğunu getirmelerini ve emirlerin toplantıya çağırılmalarını emretti. Sultanın bu ani tepkisi, soğukkanlılığını korumayı başaran Mahmud Han dışında, ordugâhtaki herkesi endişeye düşürmüştü. Gaznî Han dahi korkuya kapılarak ordugâhtan ayrıldı ve Gagron'a çekildi. Emîrler ise, sultanın toplantı davetinin sahte olup, Gaznî Han tarafından kendilerini hapsedmek için kurulan bir komplo olduğunu düşünerek sultanın yanına gitmediler. Bu suretle Gaznî Han'ın ordugâhtan ayrılmasının yarattığı fırsatı değerlendiremediler. Mahmud Han ise sultanın huzuruna yalnız gitmiş ve muhtemelen onun öfkesini yatıştırmayı başarmıştı. Diğer taraftan onun Gaznî Han'ın ordugâha geri dönmesi için önlemler aldığı görülüyor. Mahmud Han başşehir Mandû'da bulunan babası Vezir Melik Mugîseddin'e Gaznî Han'ın Hûşengşah'a bağlılığını ve saygısını hatırlatan bir mektup yazdı. Bu mektupta sultanın Gaznî Han'ı vâli tayin ettiğini ve sultanın hayatından ümidi kesen emîrlerin Şehzade Osman Han'ı korumak için herşeyi yapabileceklerini bildirdi. Anlaşılan o, emîrlerin harekete geçmesinden ve sultanın Osman Han'ı serbest bırakmasından endişe etmekteydi. Mahmud Han aynı zamanda Gaznî Han'a da mesaj göndererek derhal ordugâha geri dönmelerini, "güneşinin doğuşu için az zaman kaldığını ve ona kendisi ve babasının tam destek vereceğini" söyleyerek onun güvenini kazandı. Nihayet bu girişimler sonuç verdi ve Gaznî Han ordugâha döndü. Böylece Mahmud Han taht mücadelesinde rakip emîrlere üstünlük sağlamış oluyordu³⁵.

Ancak Osman Han'ı destekleyen emîrler planlarını Mandû'da uygulamaya karar verdiler. Bunun için Ârız-ı haşem (Ârız-ı memâlik)³⁶ Melik Cihâd³⁷, Osman Han taraftarı bazı emîrler ve hadım ağalar, sultanı bir tahtrevana (pâlkî) koyup süratle Mandû'ya götürmeyi ve ölmeden önce Osman Han'ı hapisten çıkarıp tahta geçirmeyi tasarladılar. Bu girişimi Mahmud Han ve yanındaki emîrlerden gizlediler. Fakat Mahmud Han sultanın sağlık durumunu yakından takip ediyordu ve Melik Cihâd ile hadım ağalar tahtrevanla yola çıktıkları zaman onların arkasından gitti. Bu davranışlarının sebebini sorduğunda hadım ağalar ona sadece sultanın emrine uyduklarını söylediler³⁸. Tahtrevan birkaç menzil ilerledikten sonra sultan öldü. Emîrler planlarının bozulduğunu anlayarak ordugâhtan ayrıldılar. Mahmud Han ise ferrâşlara saltanat çadırını kurdurdu ve cenaze işlemlerini yerine getirmesi için Mevlânâ Hüsâmeddin Hâfız'ı görevlendirdi. Ardından yüksek sesle Sultan Hûşengşah'ın öldüğünü ve yerine Gaznî Han'ın geçtiğini bir münâdi aracılığıyla ilan etti. Ordugâhta biat töreni yapıldı; Mahmud

35 Kirmânî, *a.g.e.*, s. 24-25; Herevî, *a.g.e.*, III, 305; Day, *a.g.e.*, s. 77.

36 Ordunun maaş, silâh ve teçhizatıyla meşgul olan, askerlerin rütbelere göre kayıtlarını tutan devlet dairesi olan Divân-ı arz'ın başkanı. E. Merçil, "Ârız", *DİA*, III, 359.

37 Kirmânî (*a.g.e.*, s. 30) onun adını "Ayçaha" ve Herevî (*a.g.e.*, III, 306, 314) "Ançhâ (Ancha)" olarak kaydeder. Benzer şekilde Day (*a.g.e.*, s. 77-78, 96-98) "Ancha, Ichha" şeklinde vermektedir.

38 Kirmânî, *a.g.e.*, s. 25; Herevî, *a.g.e.*, III, 306; Firişte, *a.g.e.*, II, 475.

Han yeni sultanın elini öptü. Diğer emîrler (mülûk ve havânîn) de tek tek sultana biat ettiler (9 Zilhicce 838/6 Temmuz 1435). İki gün sonra Gaznî Han, Mahmud Han, Vezir Melik Muğîseddin ve diğer devlet erkânının katıldığı bir törenle “Sultan Muhammedşah Gûrî” adıyla Mandû’da tahta çıktı³⁹. Böylece Mahmud Han, Hûşengşah’ın oğulları arasında en zayıf karakterli ve liyakatsiz olan Gaznî Han’ın önce veliaht tayin edilmesini sonra da tahta çıkmasını sağlayarak devlet idaresindeki nüfuzunu iyice arttırıyor ve gelecekte muhtemel bir saltanat değişiminde iktidarı ele geçirmeyi neredeyse garantiliyordu. Ama hedefine kesin olarak ulaşabilmesi sultanın ortadan kaldırılmasına bağlı idi. Mahmud Han bunun için haklı bir neden oluşmasını beklemeyi tercih etti.

Mahmud Halacî’nin Mâlva Sultanı Olması

Sultan Muhammedşah Gûrî kabiliyetsiz bir idareci olduğundan emîrlerin büyük bir bölümü başlangıçta ondan hiç memnun değildiler. Fakat Mahmud Han ve babası Han-ı Cihân Melik Muğîseddin’in gayret ve işbilir yönetimi sayesinde gerek emîrler gerekse halkın Muhammedşah’a olan muhalefeti yerini memnuniyete bırakmıştı⁴⁰. Ancak kısa süre sonra üvey kardeşlerini öldürtmesi, yeğeni ve damadı Nizâm Han ile üç oğlunun gözlerine mil çektirmesi sultana duyulan sevgi hissini nefrete çevirdi ve onun saltanatının uzun sürmeyeceği kehanetlerinin yapılmasına sebep oldu. Sultanın karakterindeki zayıflık tahta çıkışından üç ay kadar sonra Raçput isyanlarına müdahale etmek üzere Vezir Han-ı Cihân Melik Muğîseddin’in Hadoti’ye (Harauti)⁴¹ gönderilmesiyle daha da belirgin bir hal aldı (Ekim 1435). O, kendini tamamen sefâhat ve eğlenceye verdi⁴². Bunları yaparken Mahmud Han’ın sultana hiçbir müdahalede bulunmaması dikkat çekicidir. Kaynaklarda ifade edilmese de onun, sultanın kötü bir şöhrete sahip olmasını ve halkın nazarında itibarının sarsılmasını istediğini akla getirmektedir.

Mahmud Han’ın devlet yönetimine hâkim olması, bazı tecrübeli kimselerin Gûrîler hanedanının son bulmasından endişelenmesine yol açmıştı. Bu kişiler Mahmud Han’ın tahtı gasp etmek istediği şüphesini bir hizmetkârı vasıtasıyla sultanın aklına sokmuşlardı. Neticede Sultan Muhammedşah, Mahmud Han’ı ortadan kaldırmak için bir suikast planı yaptı. Ancak bu suikast, sultanın her hareketini yakından izleyen Mahmud Han tarafından derhal öğrenildi. Mahmud Han “*Allah’a hamdolsun ki, antlaşmayı bozan taraf biz olmadık*” diyerek harekete geçmek için fırsat kollamaya başladı. Saraya giderken son derece temkinli

39 Kirmânî, *a.g.e.*, s. 25; Herevî, *a.g.e.*, III, 306-307; Day, *a.g.e.*, s. 77-78.

40 Herevî, *a.g.e.*, III, 307; Day, *a.g.e.*, s. 78-82.

41 Hâda (Hâra) Raçputları’nın ülkesi anlamına gelir. Racastan’da Caypur’un güney, Ecmîr’in güneydoğusunda, Kota, Bundi, Ranthambor, Mandalgarh gibi müstahkem Raçput kalelerinin yer aldığı bölge. Nishat Manzar, “Balance of Power in Western-Central India: A Comparative Study of the Sultans of Malwa in Mewar”, *Proceedings of the Indian History Congress*, Vol. 57 (1996), s. 337-338; *The Imperial Gazetteer of India*, XIII, 40-41.

42 Kirmânî, *a.g.e.*, s. 26-27; Herevî, *a.g.e.*, III, 307-308.

davrandı. Bir gün Sultan Muhammedşah onun elini tutup hareme soktu ve Mahmud Han'ın kızkardeşi⁴³ olan hanımının yanında ona “Senden beklentim benim hayatıma hiçbir zarar gelmemesidir. Devlet idaresi tartışmasız senin sorumluluğundadır” deyince Mahmud Han “*Böyle sözler söylediğine göre, herhalde verdiği sözler sultanın hatırından çıkmıştır. Şayet münâfık kimseler bozgunculuk amacıyla sana bazı sözler söyledilerse sonunda bundan utanç duyacaklardır. Sultanın benden herhangi bir korku veya endişesi varsa işte şu an yalnızım (öldürülmem için) bir mâni yoktur*” diye cevap verdi. Bunun üzerine sultan da Mahmud Han'a (sözünü tutmamasıyla ilgili) birtakım mazeretler uydurdu. Ardından ikisi de birbirlerine pohpohlayıcı sözler söylediler. Fakat aradaki güvensizlik ortadan kalkmadı. Sonunda Mahmud Han, sultanın eşi olan kızkardeşini de devreye sokarak saraydaki hizmetkârlardan veyahut sakilerden birine sultanı zehirletti (Şevvâl 839/Nisan-Mayıs 1436)⁴⁴.

Muhammedşah'ın ölümünden sonra Hâce Nasrullah Debîr, Melik Müşîrümülk, Latîf Zekeriyâ gibi bazı ileri gelenler, yerine oğlu Şehzade Mesud Han'ı geçirmeyi denediler; ama Mahmud Han onlara üstünlük sağladı. O, hem Hüşengşah'ın oğlu Ömer Han ile hem de Muhammedşah'ın oğlu Mesud Han'ı destekleyen emirlerle mücadele etti. Adamlarıyla saraya hücum etti ve emîrleri mağlup etti⁴⁵. Ömer Han saraydan kaçmak zorunda kaldı. Mesud Han ise, devrin din büyüklerinden Şeyh Miyân Çayilda'nın yanına sığındı. Bundan sonra Mahmud Han, Mesud Han'ın ülkeden ayrılmasına müsaade etti ve o da Gucerat Sultanı Ahmedşah'ın yanına gitti. Böylece durumu kontrol altına alan Mahmud Han, Hadoti'de seferde bulunan babası Melik Mugîseddin'e, onu Mâlva tahtına çıkmaya davet eden bir mesaj gönderdi. Ama Melik Mugîseddin, oğlunun taht için daha uygun olduğunu bildirerek bu teklifi kabul etmedi⁴⁶. Bunun üzerine Mahmud Han “Alâeddin Mahmudşah Halacı” adıyla⁴⁷ tahta çıktı (29

43 Siddiqui (“Mâlva”, *DİA*, XXVII, 547) ve N. R. Farooqi (“Mahmud I”, *DİA*, XXVII, 346), hatalı olarak Muhammedşah'ın hanımının Mahmud Han'ın kızı olduğunu yazmaktadırlar.

44 Kirmâni, *a.g.e.*, s. 27; Herevî, *a.g.e.*, III, 308-309; Firişte, *a.g.e.*, II, 477; ayrıca bk. U. N. Day, “Malwa”, *A Comprehensive History of India, The Delhi Sultanat (1206-1526)*, ed. M. Habib-K. A. Nizami, New Delhi 1970, V, 906. Şeyh Rızkullah (*a.g.e.*, s. 234-235) ise, Sultan Muhammedşah'ın adını Hüşengşah olarak yanlış kaydetmekte ve “Mahmud kızı vasıtasıyla damadını zehirletti” demektedir.

45 Mâlva Sultanları hakkında kısa ancak çok taraflı bilgi veren Bâbürlü hükümdarı Ekber Şah dönemi tarihçilerinden Ebü'l-Fazl el-Allâmî (*Âyîn-i Ekberî*, İng. trc. H. S. Jarrett, Calcutta 1949, II, 238) ise, Mahmudşah'ın evine görüşmek bahanesiyle davet ettiği emirleri hapsedtiğini yazmaktadır. Ebü'l-Fazl'ın taraflı görüş belirtmesi, Mâlva Sultanları'nın en güçlü rakipleri olan Delhi Sultanlığı kaynaklarının etkisinden kalması ve Mâlva kaynaklarını görmemesinden kaynaklanmış olmalıdır.

46 Kirmâni, *a.g.e.*, s. 28; Herevî, *Tabakât-ı Ekberî*, III, 309-310; Firişte, *a.g.e.*, II, 478; Day, *a.g.e.*, s. 82-84. Şeyh Rızkullah (*a.g.e.*, s. 235) ise, Mahmud Halacı'nin önce torununu tahta çıkardığını sonra onu öldürerek kendisinin tahta oturduğunu kaydeder.

47 Paralarında “es-Sultânü'l-a'zam, Alâü'd-dünyâ ve'd-dîn, Ebü'l-muzaffer Mahmüdşâh Halacı es-Sultân” unvan ve lâkapları yer alır. Saltanatının sonlarına doğru bastırıldığı paralarda bunlara ilave olarak “İskenderü's-sâni” ve “Yemînü'l-hilâfet, Nâsıru Emîri'l-mü'minîn” unvan ve lâkapları da bulunur. H. Nelson Wright, *Catalogue of the Coins in the Indian Museum of Calcutta, Including the Cabinet of the Asiatic Society of Bengal*, II, Oxford 1907, s. 247-249; ayn.mlf., “The Coinage of the Sultâns of Mâlwa (Continued)”, *The Numismatic Chronicle and Journal of the Royal Numismatic Society, Fifth Series*, XII, No. 45 (1932), s. 13-16.

Şevvâl 839/16 Mayıs 1436)⁴⁸. Onun tahta çıkışı ile Mâlva Sultanlığı'nda 1531'e kadar devam eden Halaciler hanedanı devri başlamış oluyordu.

Sultan Mahmudşah'ın ilk işi, devlet memuriyetlerine yeni atamalar yapmak oldu. Böylece Melik Müşîr-i mülk “Nizâmülmülk” unvanıyla vezir; Melik Berhurdâr “Tâc Han” unvanıyla ârız-ı memâlik tayin olundu. Melik Yahyâ Alâ Bûşencî'ye “Şems Han” unvanı verildi. Diğer devlet ileri gelenlerine de hil'atlar, süslü kemerler, mücevherli külâhlar (tâchâ), atlar ve bahşişler verdi. Cülûs merasimi dolayısıyla Mahmudşah, üç veya dört gün boyunca iki milyon iki yüz bin tenge ve bin iki yüz at ihsanda bulundu. Yakın adamlarına da iktâlar verirken âlimlere, fâzıl kişilere ve sanatkârlara da maaşlar tahsis etti. Mahmudşah, babası Melik Mugîseddin'e “Uluğ A'zam Hümâyûn” unvanını, yalnızca sultana mahsus beyaz çetr, beyaz okluk ile altın ve gümüş asa verdi ve ata binip inerken sultana yapıldığı gibi yüksek sesle “*Bismillah*” diye haykırılması (bâng-i Bismillâh) imtiyazını da tanıdı⁴⁹. Vezirlik makamının mühürlerini taşıma yetkisi de ona verilmişti. Böylece Mahmudşah Halacî, devlet idaresine babasının rehberliği ve nezaretinde başladı. A'zam Hümâyûn oğluna hayır dualar etti ve onun adaletli tavrı ve tecrübesi sayesinde sultan birçok durumun kötüye gitmesine engel oldu. Kısacası Mahmudşah tahta geçtikten sonra devlet işlerinde babasının fikir ve önerilerine göre hareket edecek onun tecrübelerinden yoğun biçimde yararlanacaktı. Melik Mugîseddin Halacî ve Hûşengşah evlilik yoluyla birbirleriyle yakın akraba idiler. Melik Mugîs'in annesi Dilâver Han'ın kız kardeşi idi ve Melik Mugîs'in iki kızı, Hûşengşah'ın iki oğlu Gaznî Han ve Osman Han ile evlenmişlerdi. Melik Mugîs ve oğlu Mahmud Han'ın Hûşengşah ve Muhammedşah ile olan bu yakın akrabalıkları, saltanat değişimini kolaylaştırdı. Mâlva halkı için ne politikada ne de hükümetin işleyişinde önemli bir değişiklik olmadı ama asıl muhalefet, hanedanı sürdürmek için değil yönetim dizginlerini kendi ellerine almak isteyen emirlerden geldi⁵⁰.

Halaciler'in İktidara Gelişine Muhalefet

Mâlva Sultanlığı ileri gelenlerinden başta Melik Kutbeddin Şeybânî⁵¹, Melik Nasrullah Debîr Cürçânî, Melik Ebû Yusuf Kıvâmülmülk olmak üzere bazı emirler, Halaciler'in iktidara gelişinden hiç hoşnut değillerdi. Ancak açıkça düşmanlık sergilemekten çekinerek, gizlice bir suikast planı yaptılar. Plana göre geceleyin yakındaki bir caminin duvarlarına yerleştirdikleri merdivenle sarayın (devlethâne) çatısına geçip içeri gireceklerdi. Ama Mahmudşah Halacî onları fark etti ve daha duvarlara tırmanırken ok atarak birkaçını yaraladı.

48 Kirmânî, *a.g.e.*, s. 29; Firişte, *a.g.e.*, II, 479; Herevî, *a.g.e.*, III, 312; Day, *a.g.e.*, s. 83. Şeyh Rızkullah (*a.g.e.*, s. 235) ise, “Mahmud Han'ın Sultan Muhammedşah'ı zehirlettikten sonra onun oğlu olan torununu sultan ilan ettiğini, onun sultanlığını kabul etmeyen emirleri öldürttüğünü, onların cesetlerini gizli bir yere koyduğunu ve daha sonra torununu da öldürerek tahta kendisinin çıktığını” kaydediyorsa da Mâlva kaynakları tarafından desteklenmeyen bu hikâyenin asılsız olduğu anlaşılmaktadır.

49 Kirmânî, *a.g.e.*, s. 29; Herevî, *a.g.e.*, III, 312.

50 Day, *a.g.m.*, s. 907-908.

51 Firişte (*a.g.e.*, II, 480) “Semnânî” olarak kaydeder.

Çıkan gürültüyü işiten Melikü'ş-şark Nizâmülmülk ve Melikü'l-ümerâ Mahmud Hızır Han nöbetçi silahdarlarla beraber suikastçılara hücum ettiler. Bununla birlikte ayağı kırılan bir kişi dışında onların hepsi kaçmayı başardılar (Temmuz-Ağustos 1436)⁵². Sabah olunca camide ele geçirilen bu yaralı adam sorgulandı ve suikastla bağlantılı herkesin ismini verdi. Sultan Mahmudşah onların bir kısmını derhal öldürttü. Fakat babası A'zam Hümâyûn geri kalanların affedilmeleri için araya girdi ve Sultan Mahmudşah'a onlara ülkenin farklı yerlerinde araziler (câgîr) vermek suretiyle teskin etme siyaseti benimsemesini tavsiye etti. Bu tavsiyeye uyan Sultan Mahmudşah, İslâmâbâd'ı⁵³ eski sultanlardan Hüşengşah Gürî'nin oğlu Ahmed Han'a, Bhilsa'yı (Vidişa) Kıvâm Han'a, Hüşengâbâd'ı önceki hanedan devrinde ârız-ı memâlik olan Melik Cihâd'a ve Çanderi'yi Nusret Han'a verdi (840/1436-1437)⁵⁴.

Fakat bu siyaset beklenen sonucu vermedi ve atanan valiler atandıkları merkezlere gider gitmez isyan bayrağını kaldırdılar. Onların düşüncesi ülkenin değişik yerlerinde aynı anda kargaşa çıkarmak suretiyle merkezi idareyi felce uğratmaktı. İlk isyan bayrağını kaldıran Gurlu şehzade Ahmed Han oldu ve onu Kıvâm Han, Melik Cihâd ve Nusret Han takip etti. Sultan Mahmudşah Halacî, Ahmed Han'ın isyan haberini alır almaz Tâc Han'ı bölgeye gönderdi; fakat İslâmâbâd kuşatması uzayıp durumun ciddileşmesi üzerine babası A'zam Hümâyûn'dan asilere karşı yürümesini istedi. A'zam Hümâyûn önce meseleyi barışçıl yoldan çözmek ve Ahmed Han'ı düşmanlıktan vazgeçirmek için âlim ve şeyhleri araya soktu; ancak tekrar sertlikle karşılık buldu. Sonunda problemi Ahmed Han'ı çalgıcılarından (mutribân) birine zehirleterek çözdü. Ahmed Han'ın ölümünden sonra, İslâmâbâd kutvâli kaleyi Sultan Mahmudşah'a teslim etti⁵⁵. Mahmudşah, daha sonra Hüşengâbâd'a yürüdü. Onun gelişini duyan Melik Cihâd, geceleyin bütün hazineler ve parayı yanına alarak kaçtı ve Bhil kabilesine sığındı. Ancak sultandan yüz çevirdiğini anlayan Hindular onu öldürdüler⁵⁶. A'zam Hümâyûn böylece Hüşengâbâd'ın kontrolünü problem yaşamadan ele geçirdi. Burada idari düzenlemeler yaptıktan sonra Çanderi'ye doğru ilerledi. Nusret Han'ı görevden aldı ve onun yerine Çanderi'nin yönetimini Melikü'l-ümerâ Hacı Kemal'e⁵⁷ verdi. A'zam Hümâyûn, Çanderi'den Bhilsa'ya ilerledi; Kıvâm Han zayıf bir direniş gösterdi ancak mağlup oldu, öldürüldü ve Bhilsa ele geçirildi. A'zam Hümâyûn orada yeni atamalar yaptıktan sonra Mandû'ya doğru yola çıktı (Receb 841/Ocak 1438)⁵⁸.

Öte yandan Guccerat Sultanı Ahmedşah da boş durmuyor, ükesine sığınan Gürî şehzadesi Mesud Han'ın haklarını savunmak bahanesiyle Mâlva üzerine yürüyordu. Öncü birliği olarak

52 Kirmânî, *a.g.e.*, s. 29-30; Day, *a.g.e.*, s. 95-96.

53 Hüşengâbâd ile Bhilsa arasında bir yer. Day, *a.g.e.*, s. 96 dn. 4.

54 Kirmânî, *a.g.e.*, s. 30; Herevî, *a.g.e.*, III, 313-314; Firişte, *a.g.e.*, s. 480.

55 Kirmânî, *a.g.e.*, s. 31.

56 Kirmânî, *a.g.e.*, s. 31-32. Herevî (*a.g.e.*, III, 315) ve Firişte (*a.g.e.*, II, 481) ise, Melik Cihâd'ın Gondvana'nın dağlık taraflarına kaçtığını ve bölge halkı Gondlar tarafından öldürüldüğünü yazmaktadırlar.

57 Firişte (*a.g.e.*, II, 482) bu kumandanın adını "Hacı Kâlû" şeklinde kaydeder.

58 Herevî, *a.g.e.*, III, 314-316; Firişte, *a.g.e.*, II, 481; Day, *a.g.m.*, s. 909-910.

da Mesud Han'ın idaresinde, yirmi dört fille takviye edilmiş kalabalık bir orduyu Mâlva Sultanlığı'nın başşehri Mandû üzerine gönderdi (Ramazan ayı ortaları 841/ 4-14 Mart 1438). Bu hücumu Bhilsa'dan dönerken haber alan A'zam Hümâyûn da hızla Mandû'ya döndü. Kısa süre sonra şehir Gucerat Sultanı Ahmedşah tarafından kuşatıldı⁵⁹. Sultan Mahmudşah Halacî şehir halkının kıtlık çekmemesi için hazineden tahsisat çıkardı, devlet ambarlarını (anbârhâne-i sultânî) açtı ve ihtiyaç sahiplerine yemek dağıtılması için saray mutfağını (matbah-ı hâs) seferber etti. Ayrıca cömertçe ihsanlarla Melikü's-Şark Ahmed Mahmud Salâh, Melik Seyyid Ahmed, Melik Kâim Sâm, Sûfi Han, Hüsâmülmülk Bhandîr ve Raca Raghava gibi yiğitlikleriyle tanınan kişileri de Mandû'ya getirtti⁶⁰.

Mandû kuşatması devam ederken, Mahmudşah Halacî para ve araziler vaat ederek Ahmedşah'a kızgın ve kırgın olan Guceratlı kumandanlardan bazılarını kendi tarafına çekmeyi başarmıştı⁶¹. Onların Mandû'ya gelişi Mahmudşah Halacî'nin durumunu düzeltmiş ve ayrıca Gucerat ordusu hakkında değerli istihbarat elde edilmişti. Mahmudşah, bu avantajı değerlendirmek üzere derhal bir gece baskını yapmaya karar verdi. Ama bu defa ihanete uğrayan kendisi oldu. Hüşengşah Gürî'nin devâtdârlığını yapmış olan Kayser (Nasîr) Han gece baskınını gizlice Gucerat Sultanı'na bildirdi. Dolayısıyla karşı taraf hazırlıklı olduğundan gündeğümüne kadar savaştıysa da kuşatmayı kırmak konusunda başarılı olamadı⁶². Kuşatmanın uzamasından faydalanmak isteyen ve Racputlar'ın idaresindeki Çitor'a sığınmış olan Gurlu şehzadelerinden Ömer Han, küçük bir askeri birliğin başında Mâlva Sultanlığı'na bağlı Çanderi'ye geldi. O hem halk hem de askerlerin desteğiyle vali Melikü'l-ümerâ Hacı Kemal'i mağlup etti ve öldürdü. Çanderi'deki isyan, Ömer Han'ın liderlik yapmasından dolayı tabiatıyla durumu daha ciddileştirdi. Diğer yandan Sultan Mahmudşah Halacî, Gucerat Sultanı Ahmedşah'ın oğlu Muhammed Han'ın da beş bin atlı ve otuz filden oluşan bir birliğin başında Ömer Han'a yardıma geldiğini haber almıştı. Mahmudşah onların birleşmelerini engellemek için derhal Mandû'dan çıktı ve Sârengpur'a doğru ilerledi. Tâc Han ve Mansûr Han'ın idaresindeki Mâlva ordusunun öncüleri ilk hücumda Sârengpur'un ileri karakollarından Kambal'ı ele geçirdiler. Gucerat ordusu kumandanlarından Melik Hacı Ali, doğruca Ucceyn'deki Ahmedşah'ın yanına kaçtı ve durumu ona bildirdi. Ahmedşah hemen oğlu Muhammed Han'ı Sârengpur'dan geri çağırdı ve böylece onun Ömer Han'ın kuvvetleriyle birleşme planı Mahmudşah Halacî'nin vaktinde müdahalesiyle başarısızlığa uğramış oldu⁶³. Mahmudşah daha sonra yürüyüşüne devam ederek Sârengpur'a gitti. Mahmudşah, başlangıçta Gucerat Sultanı'nın oğlu Muhammed'e yardım eden ancak daha sonra pişman olup kendisinden af dileyen ve Ömer Han ile ilgili değerli bilgiler paylaşan Sârengpur valisi Melik İshak b. Kutbül-mülk'ü bağışladı. Ona "Devlet Han" unvanını, bayrak ('alem), hil'at

59 Kirmânî, *a.g.e.*, s. 33; Herevî, *a.g.e.*, III, 316; ayrıca bkz. Day, *a.g.m.*, s. 909.

60 Kirmânî, *a.g.e.*, s. 33; Firişte, *a.g.e.*, II, 482; Day, *a.g.e.*, s. 102.

61 Herevî, *a.g.e.*, III, 317.

62 Kirmânî, *a.g.e.*, s. 34. Ayrıca bkz. Day, *a.g.m.*, s. 910.

63 Herevî, *a.g.e.*, III, 317-318; Day, *a.g.e.*, s. 104.

(kabâ-yı zerdûzi), kadeh (tâs) ve on bin tenge verip maaşını da iki katına yükseltti. Sârengpur ileri gelenleri ve halkına da atlar ve elli bin tenge vererek gönüllerini aldı⁶⁴.

Bu sırada haberciler Ömer Han'ın Bhilsa'yı ateşe verdiği ve Sârengpur'a doğru yürüdüğünü bildirdiler. Gucerat Sultanı Ahmedşah da ona destek vermek üzere otuz bin asker ve üç yüz fülle Ucceyn'den Sârengpur'a hareket etmişti. Mahmudşah Halacî, Gucerat ordusu yetişmeden Ömer Han meselesini halletmek için harekete geçti. Keşif kıtaları ve ele geçirilen birkaç esir aracılığıyla Ömer Han'ın ve çevrenin durumunu öğrendikten sonra ordusunu dört koldan sevketti. Ömer Han ise ordusundan ayrı bir tepe üzerinde pusuya yatmıştı. Ama bu taktik onunla ordusu arasındaki irtibatı kestiğinden Mahmudşah'ın ilk hücumunda askerleri dağıldılar. Bunun üzerine Ömer Han yanındaki askerlere “*Bir hizmetkârımın oğluna boyun eğmektense savaşarak ölmek daha iyidir*” sözleriyle cesaret vererek son bir hücum kalktıysa da Mahmudşah'ın ordusu tarafından mağlup ve esir edildi. Sultan Mahmudşah, huzuruna getirilen Ömer Han'ın derhal öldürülmesini ve kesik başının Çanderi'deki askerlere teşhir edilmesini emretti⁶⁵.

Ömer Han'ın acı sonucuyla ilgili haberler üzerine dehşete düşen Çanderi'deki kumandanlar (serdârân-ı leşker) önce Mahmudşah Halacî'ye itaatlerini bildirdiler; ancak akşam Çanderi'ye geri döner dönmez Ömer Han'ın nâibi (nâ'ib-i gaybet) ve yakını Melik Süleyman b. Müşirülmülk Gûri'yi “Şehâbeddin” adıyla sultan ilan ettiler. Buna rağmen Sultan Mahmudşah, Çanderi meselesini şimdilik askıya alarak Gucerat Sultanı Ahmedşah'ın ordusuna karşı yürümek üzere Sârengpur'a geri döndü. Ancak ordugâhında bir salgın hastalık (tâ'ün) baş gösteren ve bu yüzden ağır kayıplar veren Gucerat Sultanı Ahmedşah ülkesine hareket etti⁶⁶. Bununla beraber dönüş yolu üzerindeki Müslümanların yaşadığı güzel bir kasaba olan Aştâ'yı (Aştanagar)⁶⁷ tahrip etmekten geri durmadı⁶⁸.

Gucerat ordusunun geri çekilmesi Sultan Mahmudşah'ı büyük ölçüde rahatlatmıştı. Artık Çanderi'deki isyana müdahale edebilirdi. Mahmudşah, Mandû'ya dönerek on yedi gün boyunca sefer hazırlıklarıyla meşgul oldu. Ardından Çanderi üzerine ilerledi ve kaleyi kuşatma altına aldı. Kaledekilerin dışarıdan erzak temin etmelerini engellemek için yollar tutulmuştu. Buna rağmen Melik Süleyman ve askerleri kuvvetli bir direniş gösterdiler⁶⁹. Günlerce süren

64 Kirmânî, *a.g.e.*, s. 35; Herevî, *a.g.e.*, III, 318; Firişte, *a.g.e.*, II, 483.

65 Herevî, *a.g.e.*, III, 319; Firişte, *a.g.e.*, II, 484; ayrıca bkz. Day, *a.g.e.*, s. 106-107. Kirmânî (*a.g.e.*, s. 36), savaşta yenilen Ömer Han'ın Mahmudşah'ın askerleri tarafından çember içine alındığını ve bir yaya asker tarafından başının gövdesinden ayrılarak öldürüldüğünü yazar.

66 Rivayete göre Ahmedşah'ın ordusundaki bazı sâlih kimseler rüyalarında gördükleri Hz. Peygamber'in “İlahi bir belâ incecğini” bildirdiğini ve bundan kurtulmak için bu bölgeyi derhal terk etmenin doğru olacağını sultana söylediler ise de o bu sözlere itibar etmemişti. Nitekim iki üç gün sonra Ahmedşah'ın ordusunda ağır bir veba salgını baş göstermiş ve askerler ölüleri gömmeye dahi fırsat bulamamışlardı. Hem bu yüzden hem de bazı âlim ve şeyhlerin de tavsiyesi üzerine Ahmedşah ülkesine dönmeye karar vermişti. Kirmânî, *a.g.e.*, s. 36; Herevî, *a.g.e.*, III, 319; Firişte, *a.g.e.*, II, 484; ayrıca bkz. Day, *a.g.e.*, s. 106, dn. 4.

67 Bopal ile İndor şehirleri arasında yer almaktadır. *The Imperial Gazetteer of India*, VI, 10-11.

68 Kirmânî, *a.g.e.*, s. 37; Day, *a.g.e.*, s. 106.

69 Herevî, *a.g.e.*, III, 320; Firişte, *a.g.e.*, II, 485.

şiddetli yağmurlar da kuşatmanın uzamasına neden oldu. Hemen her gün Mahmudşah'ın ordusuna karşı huruç harekâtları düzenlediler. Birkaç gün sonra Melik Süleyman'ın ölümü üzerine kaledekiler onun oğlunu sultan ilan ederek direnişe devam ettiler. Mancınıkların açtığı gedikleri kale müdafileri geceleyin hızla tamir ediyorlardı. Ancak kaledekilerin umutsuzca yaptıkları son bir çıkış harekâtı da Mahmudşah tarafından geri püskürtülmüştü. Nihayet Sultan Mahmudşah dört ay süren kuşatmanın ardından geceleyin bizzat gerçekleştirdiği nihai bir hücumla surlara çıkıp kaleyi ele geçirmeyi başardı. Kaleyi savunanların çoğu kılıçtan geçirildi. Ama kaçmayı başaran bir grup dağın tepesindeki kaleye kapandı. Ancak bunlar da Mahmudşah'ın kumandanlarından İsmail Han'ın baskısına dayanamayıp birkaç gün sonra aman dilediler. Sultan Mahmudşah çocuk, kadın, para ve neleri varsa ordu pazarına getirip teslim etmeleri ve halkın huzurunda sultana bağlı kalacaklarına dair yemin etmeleri şartıyla onların hayatlarını bağışladı. Sultan Mahmudşah, Çanderi'nin idaresini (câgîr) Melik Muzaffer İbrahim'e verdi (1438 Yazı)⁷⁰.

İlk Askeri Başarılar

Sultan Mahmudşah, başşehir Mandû'ya dönmek üzere iken Gvalyör (Kalyûr, Gwalior) racası Dungar Singh (Dungarasimha) (1425-1459) Müslümanların “Şehr-i Nev” olarak adlandırdıkları Narvar'ı⁷¹ kuşatmış ve buranın valisi (mukta') Bahâr Han da Mahmudşah Halacî'den yardım talep etmişti. Ordusu yorgun olmasına rağmen Narvar'ı Racputlar'a kaptırmak istemeyen Mahmudşah bir taktiğe başvurdu. Amacı askelerine de moral vermek için söylediği gibi Gvalyör'ü kuşatmak değil Narvar'ı kurtarmak idi. Bu maksatla Narvar'a gidip Raca Dungar ile savaşmak yerine, düşmanın dikkatini başka yere çekmek için Gvalyör'a üzerine yürüdü. Önce şehrin kırsal bölgesini yağma ve tahribe başladı. Daha sonra Gvalyör varoşlarından (muzâfât) Çavmuha'da toplanan Racput idarecilerini (mukaddemân, ranagân) bozguna uğratarak kaleye kaçmaya mecbur bırakan Sultan Mahmudşah, bölgeyi yağmalamaya devam etti. Bu arada başşehirinin tehdit altında olduğunu öğrenen Raca Dungar, Narvar kuşatmasını kaldırarak hızla Gvalyör'a hareket etmişti. Yani Mahmudşah'ın planı başarılı olmuş Dungar'ın dikkatini başka yöne çekmeyi başarmıştı. O, hemen Gvalyör önlerinden ayrıldı ve Dungar Singh'in ordusuyla karşılaşmamak için başka bir yoldan ilerleyerek Narvar'a ulaştı. Yürüyüşü sırasında o, her askere bir eşek yükü hububat taşımamasını emretti ve bunları Narvar halkına dağıttı. Ayrıca Dungar Singh'in sebep olduğu tahribatı telafi etmesi için Bahâr Han'a elli bin tenge verdi. Bahâr Han bu yardım karşılığında, Mahmudşah Halacî'ye bağlılığını bildirince idaresindeki Narvar, Mâlva Sultanlığı topraklarına katılmış oldu⁷².

70 Kirmânî, *a.g.e.*, s. 37-39; Firişte, *a.g.e.*, II, 485; Herevî, *a.g.e.*, III, 320-321; Day, *a.g.e.*, s. 107-109. Kaynaklar bu sefer için bir tarih vermezlerse de olayların gidişatından seferin 842 yılı muson mevsimi yani 1438 yaz aylarında yapıldığı anlaşılmaktadır.

71 Bhopal'in yaklaşık 64 km. doğusunda bugünkü Narvar.

72 Kirmânî, *a.g.e.*, s. 39-40; Firişte, *a.g.e.*, II, 485; Herevî, *a.g.e.*, III, 321; Day, *a.g.e.*, s. 109-110.

Sultan Mahmudşah, daha sonra Narvar'dan Mandû'ya geri döndü. Payitahtta barış içinde geçen bir yıl ona ordusunu yeniden teçhiz etmesi ve ayrıca sultanlığın idari işleriyle ilgilenmesi için yeterli zamanı verdi. Mahmudşah daha sonra dikkatini küçük sınır hâkimlerine çevirdi⁷³. Onun siyasetinin ana hedefi bunların arazilerini sultanlığa katmak değil, yüksek hâkimiyetini onlara tanıtmak suretiyle güvenilir müttefikler haline getirmek ve böylece güneyde Behmenî ve Fârûkî, kuzeydoğuda Cavnpur (Şarkî) sultanlıkları⁷⁴ sınırlarında tampon bölgeler oluşturmaktır. İkinci olarak da bu mahalli reislerin ellerindeki savaş fillerini göndermelerini garanti altına alarak Mâlva Sultanlığı'na her fırsatta kafa tutmalarını önlemek idi⁷⁵. Bu maksatla Sultan Mahmudşah, 844 (1440-41) yılında iyi teçhiz edilmiş ve elli fille takviye edilmiş bir orduyla başşehir Mandû'dan ayrıldı ve güneydoğudaki Kendva'ya (Khandwa) doğru ilerledi (844/1440-1441). Kendva bölgesi Mâlva ve Handeş arasında uzandığından stratejik olarak büyük öneme sahipti. Mahmudşah, Kendva racası Ray Narhar Das'ı⁷⁶ gafil avlamak için gece boyunca yoluna devam etti, vakit kaybetmemek için geçtiği yerlerde yağmaya izin vermedi. Hazırlıksız yakalanan Raca Narhar Das şaşkına döndü ve Mahmudşah ile bizzat savaşmaya cesaret edemeyerek kaçmayı tercih etti. Kendva halkı ise mal ve eşyalarını bırakıp can havliyle civardaki mağara ve ormanlara (cengel) sığınmışlardı. Mahmudşah, şehrin yağmalanmasını ve racaya ait ne varsa el konmasını emretti⁷⁷.

Sultan Mahmudşah, Kendva'nın ardından Khora ve Khirki'yi⁷⁸ de zaptetti. Daha sonra Kendva'nın yirmi altı kilometre güneyindeki Kerla'ya (Kherla) doğru ilerledi. Bölge hâkimi (mukaddem) Nar Singh Deva⁷⁹, Mâlva Sultanları'ndan Hüşengşah'a itaatini bildirmiş; ancak onun ölümünden sonra bağımsız hareket etmeye başlamıştı. Sultan Mahmudşah Halacı'nın Kerla'ya doğru ilerlemekte olduğu haberleri üzerine Nar Singh, kaleden çıktı ve birkaç menzil ilerleyerek onu karşıladı ve bölgesinin haracı olarak on bir fili sultana takdim etti⁸⁰. Mahmudşah, Raca Nar Singh'i de yanına alarak kuzeydoğu yönünde Sarguca'ya (Surguja)⁸¹ doğru yürüdü. Kaymur tepeleri yakınına geldiğinde rehberler yolu kaybettiler. Bununla beraber Mahmudşah, para, kumaş ve süs eşyaları vermek suretiyle yerel kabileleri kendi

73 Day, a.g.m., s. 911.

74 Bu hanedanlar hakkında daha geniş bilgi için bkz. E. Konukçu, "Behmenîler", *DİA*, V, 353-354; ayn.mlf., "Fârûkîler", *DİA*, XII, 182-183; Azmi Özcan, "Şarkî Sultanlığı", *DİA*, XXXVIII, 361-362.

75 Muhammed b. Ömer Uluğhanî (Hacı üd-debîr), *Zâferû'l-vâlih bi-Muzaffer ve âlih*, nşr. E. Denison Ross, London 1921-28, I, 198; ayrıca bkz. Day, a.g.e., s. 110-111.

76 Uluğhanî (a.g.e., I, 198) onun adını "Hardas" şeklinde vermektedir.

77 Kirmânî, a.g.e., s. 41-42; Day, a.g.m., s. 911; Mohibbul Hasan, "Maḥmūd", *EP*, VI, 53.

78 Kendva'nın kuzeydoğusunda şimdiki Khirkiya.

79 Kirmânî (a.g.e., s. 42), Nar Singh'in Acahara (Acahra) mukaddemi olduğunu kaydeder. Day (a.g.e., s. 112, dn. 1) ise, Acahra'nın Kerla bölgesinin merkezi veya bu bölgedeki bir kale olduğunu belirtmektedir.

80 Kirmânî, a.g.e., s. 42; Day, a.g.m., s. 911-912.

81 Çatisgarh eyaletinde merkezi Ambikapur olan tarihi bölge. *The Imperial Gazetteer of India*, XXIII, 170-174.

tarafına çekti⁸² ve onların yardımıyla Bandhavgarh'a (Bandhogarh)⁸³ ulaştı. Mahmudşah'ın Seyyid Ahmed Guceratî kumandasındaki keşif birlikleri burada Sarguca bölgesi hâkimi Raca Bhoc (Bhoj)'un damadı Çatur Singh ile adamlarından Bical Ban ile karşılaştılar. Onlar yanlarındaki dört fili huzuruna götürdükleri ve onları iyi karşılayan Mahmudşah'a satmaya razı oldular. Daha sonra Bartunga⁸⁴ civarındaki Amartu ve Sankar (Sangor)⁸⁵ hâkimleri de on beş fil gönderdi. Sultan Mahmudşah Bandhavgarh'tan ayrıldıktan üç gün sonra Sarguca'ya ulaştı. Raca Bhoc dâhil bölgenin Hindu hâkimleri (mukaddemân) aynı anda itaatlerini arzettiler ve çok sayıda fil sundular. Sultan Mahmudşah da onlara altın ve gümüş eşyalar, hil'atlar, atlar vb. birçok hediye verdi. Raca Bhoc, ayrıca bölgesinin haracı olarak her yıl on fil gönderecekti⁸⁶. Sultan Mahmudşah, Sarguca'da iken Bilaspur⁸⁷ bölgesi Racıputları'nın merkezleri olan Ratanpur ve Raypur taraflarında bol miktarda fil ve bir elmas madenin bulunduğunu haber almıştı. Bundan dolayı ordusuyla güneybatı yönünde ilki yaklaşık iki yüz elli diğeri dört yüz kilometre uzaklıktaki bu iki şehre doğru yürüyüşe geçti. Sultanın hareketini öğrenen Ratanpur ve Raypur Hindu reisleri ve ahali derhal on iki devasa savaş fili ve çok değerli büyük elmaslar bölgelerinin haracı olarak (resm-i hidmetî) takdim ederek bağlılıklarını bildirdiler. Mahmudşah da barışçıl ilişkiler kurduğu bu yerel idarecilerden birbirlerine karşı taarruzdan kaçınmalarını istedi. Daha sonra Sarguca'ya oradan da ele geçirdiği elli fülle birlikte başşehir Mandû'ya (Şâdiâbâd) geri döndü (845/1441-42)⁸⁸.

Mahmudşah Halacî ve Delhi Sultanlığı

Kendva ve Sarguca seferlerinden sonra Mahmudşah Halacî'nin askeri kudreti artmış, şöhreti de Mâlva sınırlarının ötesine kadar yayılmıştı. Nitekim Mahmudşah, Hadoti (Haroti) civarında seferde iken, Delhi Sultanı Muhammedşah'ın (1434-1443) idaresinden memnun olmayan Celâl Han, Ahmed Han, Hasan Han ve Mübârek Han gibi Mevâtlî⁸⁹ kumandanlar ve Delhi şehri ileri gelenleri, onu ülkeyi kötü yöneten Muhammedşah'ı cezalandırması ya da bizzat tahta çıkması için davet ettiler (1441-1442). Hemen hemen aynı günlerde Mâlva Sultanlığı'na iltica eden bir grup âlim ve seyyid de sultana dilekçeler sunarak böyle bir durumda Delhi halkının da (umûm sekene-i in-diyâr) onu destekleyeceğini bildirdiler⁹⁰.

82 Uluğhanî, *a.g.e.*, s. 198. Kirmânî (*a.g.e.*, s. 43), Mahmudşah'ın altın ve gümüş para dolu kırmızı ve beyaz keseleri ağaçların dallarına astırıldığını, bunları bulan yerlilerin memnun olarak askerlere dostça davrandıklarını ve sultanın yöre halkına gösterdiği cömertlik sayesinde hububatın dahi çok az bulunduğu bölge köylerinin her yıl 20-30 bin tenge hasılat elde edecek kadar zenginleştiğini yazmaktadır.

83 Baghelkhand bölgesinde Rewa'nın yaklaşık 165 km. eski bir kaledir. *The Imperial Gazetteer of India*, VI, 358-359.

84 Sarguca'nın merkezi Ambikapur'un yaklaşık 105 km. doğusundaki Chirimiri yakınıdır.

85 Ambikapur'un yaklaşık 200 km. güneydoğusunda Bilaspur yakınında yer alır.

86 Kirmânî, *a.g.e.*, s. 43-44; Uluğhanî, *a.g.e.*, I, 199; Day, *a.g.e.*, s. 114; Hasan, "Mahmūd", *EP*, VI, 53.

87 Bilaspur hakkında daha geniş bilgi için bkz. *The Imperial Gazetteer of India*, VIII, 221-233.

88 Uluğhanî, *a.g.e.*, I, 198-199; Kirmânî, *a.g.e.*, s. 43-44; ayrıca bkz. Day, *a.g.m.*, s. 912.

89 Mevât (Miyvât), Delhi'nin 60 km. güneyinde yer alan bir bölgedir. *The Imperial Gazetteer of India*, XVII, 313-314.

90 Kirmânî, *a.g.e.*, s. 47; Abdülkâdir Bedâûnî, *Müntehabü 'l-tevârih*, nşr. Ahmed Ali Sâhib, Tahran 1380 hş./2001, I, 209 ; Herevî, *a.g.e.*, s. 322; Firişte, *a.g.e.*, II, 485-486; Day, *a.g.e.*, s. 116.

Bu fırsatı kaçırmak istemeyen Mahmudşah Halacî, 845 yılının sonlarında (Mart-Nisan 1442) Delhi'ye yürüdü. On beş gün süren yürüyüşü boyunca onun ordugâhı ileri gelen kimseler, âlim, seyyid ve şeyhlerin ziyaretleriyle adeta doldu taşıdı. Hindon (Hindaun)⁹¹ havalisine geldiği zaman buranın hâkimi Yusuf Han da ona katıldı ve değerli armağanlarla taltif edildi. Sultan, yürüyüşüne devam ederek Delhi'ye iki kurûh (yaklaşık dört kilometre) mesafedeki Tilpat'a geldi ve otağını burada kurdu⁹². Mâlva ordusunun sayıca çokluğundan ürken Sultan Muhammedşah, Behlül Lûdî'den (1451-1489) yardım istemiş o da beraberinde Moğol ve Afgan okçularından oluşan yirmi bin tam teçhizatlı bir süvari kıtasıyla Sirhind'den Delhi'ye gelmişti⁹³. Buna rağmen korkak bir kimse olduğu belirtilen Muhammedşah, Delhi'yi terk edip Pencâb'a kaçmayı düşünmekteydi. İleri gelen kumandanları onu bu düşüncesinden vazgeçirdilerse de savaşa bizzat katılmak istemediğinden ordu kumandanlığını oğlu Alâeddin'e havale etti. Delhi ordusunun öncü birlikleri Behlül Lûdî'nin ve öbür kısımları da Seyyid Han, Deryâ Han, Kutb Han gibi kumandanların idaresindeydi. Nihayet Delhi Sultanlığı ordusu şehirden çıktı ve Tuğlukâbâd önlerinde ordugâh kurdu. Mahmudşah Halacî, Sultan Muhammedşah'ın savaşa bizzat katılmayacağını habercilerden (münhiyân) duyunca birkaç bin askeri ayırıp onlarla ordugâhta kaldı, ordunun geri kalanını ise oğulları Gıyâseddin Muhammed ve Alâeddin Kadir Han'ın⁹⁴ idaresinde savaşa gönderdi⁹⁵.

İki tarafın orduları Tuğlukâbâd⁹⁶ yakınındaki Mulhan (Mohan?) ovasında karşılaştılar. Öğle vaktinden akşama kadar süren ve oldukça çetin geçen savaşta iki tarafın askerleri de yığıtçe dövüştüler. Mâlva Sultanlığı kaynaklarına bakılırsa savaşı Mahmudşah Halacî'nin ordusu kazanmıştı⁹⁷; fakat Delhi Sultanlığı tarihçileri Muhammedşah'ın zafer elde ettiğini kaydetmektedirler⁹⁸. Bununla birlikte ertesi gün Sultan Muhammedşah barış teklifinde

91 Agra'nın yaklaşık 132 km. güneybatısında Racastan'a bağlı Karauli (Karoli) vilayetindedir. *The Imperial Gazetteer of India*, XIII, 135.

92 Kirmânî, *a.g.e.*, s. 47; Day, *a.g.m.*, s. 913.

93 Hâce Nimetullâh'ın *Mahzen-i Afganî* adlı eserinin B. Dorn tarafından XIX. yüzyılın ilk yarısında yapılan oldukça eski bir tercümesinde Mahmudşah Halacî'nin Hisâr-ı Firûze (Hisar), Hansi ve Nagor (Nagaur)'u hâkimiyeti altına aldığından bahsedilirse de eserin Farsça orijinal metninde böyle bir kayıt yer almamaktadır. Bernhard Dorn, *History of the Afghans, translated from the Persian of Neamet Ullah*, London 1829, I, 44; A. B. Pandey, *The First Afghan Empire in India, (1451-1526 A.D.)*, Calcutta 1956, s. 50.

94 Firişte (*a.g.e.*, I, 171), bu şehzadenin adını "Kadir Han", Kirmânî (*a.g.e.*, s. 47) "Feden Han", Bedâûnî (*a.g.e.*, s. 210) "Meded Han", Herevî (*a.g.e.*, III, 322) "Gaznîn Han (Alâeddin)" ve Day (*a.g.e.*, s. 117) "Fidan Han" olarak kaydetmektedir.

95 Firişte, *a.g.e.*, I, 171, II, s. 486; Bedâûnî, *a.g.e.*, I, 209; Day, *a.g.e.*, s. 116-117. Herevî (*a.g.e.*, III, 322) ordusunu üç bölüğünü bir kısmıyla ordugâhta kaldığını, diğer iki kısmı oğullarının idaresinde savaşa gönderdiğini yazmaktadır.

96 Delhi'nin yaklaşık 35 km. güneydoğusunda Delhi Sultanı Gıyâseddin Tuğlukşah'ın yaptırdığı kale-şehir. Daha geniş bilgi için bkz. S. Haluk Kortel, "Tuğlukâbâd", *DİA*, XLI, 332-333; M. Shokoohy-N. Shokoohy, "Tuğlukâbâd, The Earliest Surviving Town of the Delhi Sultanate", *Bulletin of the School of Oriental and African Studies*, LVII/3 (1994), s. 516-550.

97 Kirmânî, *a.g.e.*, s. 47-48; ayrıca bkz. Day, *a.g.e.*, s. 117.

98 Lûdîler hanedanı dönemi tarihçilerinden Hâce Nimetullah b. Hâce Habîbullah Herevî (*Târih-i Han-ı Cihânî ve Mahzen-i Afganî*, nşr. S. M. İmâmeddin, Dakka 1960, I, 133) savaşta Behlül Lûdî'nin kumanda ettiği Delhi Sultanlığı ordusunun zafer elde ettiğini yazar.

bulunmak üzere elçilerini gönderdi ve bu teklif Sultan Mahmudşah tarafından hemen kabul edildi. Kaynaklar, Mahmudşah'ın anlaşmayı tercih edip Delhi'den hızla geri dönmelerini iki nedene bağlamaktadırlar. Bunlardan ilki Mahmudşah'ın başkent Mandû'da ayak takımından birinin isyan çıkarmış olduğuna dair bir rüya görmesi ve ertesi gün böyle bir isyanın çıktığını ancak babası A'zam Hümâyûn tarafından derhal bastırıldığını öğrenmesi, ikincisi ise Delhi seferinde iken Gucerat Sultanı Ahmedşah'ın Mâlva'yı istilâ etmek üzere harekete geçtiği haberini almış olmasıdır⁹⁹. Bunun yanı sıra, Delhi'de hiç ummadığı kadar sert bir direnişle karşılaşması ve ilk savaşta kesin sonuç alamamasının da onun ani dönüşünde etkili olduğu anlaşılmaktadır¹⁰⁰.

Antlaşmanın karara bağlanmasından sonra Sultan Mahmudşah Halacî, hiç vakit kaybetmeden Mâlva'ya hareket etti. Ancak Delhi önlerinden geri çekilirken ordusunun artçıları yapılan anlaşmayı ihlal eden Behlûl Lûdî tarafından yağmalandı¹⁰¹. Mahmudşah, 1 Muharrem 846 (12 Mayıs 1442) tarihinde başkent Mandû'ya ulaşabildi¹⁰². Delhi'den döndükten sonra yaklaşık on gün sonra komşu devletlerden Mahmudşah'ın sarayına elçilik heyetleri gelip tebrik ve hediyelerini sundular. Onlar arasında güçlü rakipleri Gucerat Sultanı Ahmedşah ve Cavnpur Şarkî Sultanı Mahmudşah'ın elçilik heyetlerinin ziyaretleri dikkat çekicidir. Bu elçilerin gelişi, Sultan Mahmudşah Halacî'nin 1442 tarihinden itibaren Mâlva'da durumunu iyice sağlamlaştırdığını ve bu durumun komşu hükümdarlar tarafından kabul edildiğini göstermesi bakımından önemlidir¹⁰³.

Mâlva Sultanlığı ile Delhi Sultanlığı arasındaki ilişkilerin Mahmudşah Halacî'nin saltanatının son yıllarında yeniden canlandığı görülmektedir. Nitekim Delhi Sultanı Behlûl Lûdî, Cavnpur Sultanı Hüseyinşah Şarkî'nin hücumlarına karşı yardım istemek için Mahmudşah Halacî'ye Şeyh Muhammed Fermülî ve Gvalyor racası Kirti Singh'in (1459-1480) oğlu Râyzâde Kapur Çand'ı elçi olarak göndermişti. Sultan Behlûl Lûdî, bu yardım karşılığında Bayâna üzerindeki haklarından Mâlva Sultanlığı lehine feragat edeceğini bildirmekteydi¹⁰⁴. Önceleri Delhi Sultanlığı'nın idaresinde olan Bayâna, Mahmudşah Halacî tarafından 845 (1441-1442) yılında Mâlva Sultanlığı'na bağlanmıştı. Ancak sonraki tarihlerde Bayâna valisi Ahmed Han Cülvânî, Hüseyinşah Şarkî'ye bağlılığını bildirmişti. O sıralar Behlûl Lûdî de Bayâna üzerinde hâkimiyet kurmaya çalışıyordu. Behlûl, Mahmudşah

99 Kirmânî, *a.g.e.*, s. 48; Herevî, *a.g.e.*, III, 323; Firişte, *a.g.e.*, II, 486.

100 Day, *a.g.m.*, s. 913; Hasan, *a.g.md.*, s. 53; T. Wolseley Haig, "Kingdom of Mâlwa", *The Cambridge History of India, Turks and Afghans*, ed. T.W. Haig, Cambridge 1928, III, 354-355. Manzar (*a.g.m.*, s. 339) ise, Mahmudşah'ın Delhi'den vakit kaybetmeden dönüşünü Mevar sınırlarında durumunu sağlamlaştırmak istemesine bağlamaktadır.

101 Bedâûnî, *a.g.e.*, s. 210.

102 Kirmânî, *a.g.e.*, s. 48; Herevî, *a.g.e.*, III, 323; Firişte, *a.g.e.*, II 486; Day, *a.g.e.*, s. 118. Haig ise (*a.g.m.*, s. 355), onun Mandû'ya varış tarihini 22 Mayıs 1441 olarak vermektedir.

103 Kirmânî, *a.g.e.*, s. 49; Day, *a.g.m.*, s. 913.

104 Kirmânî, *a.g.e.*, s. 130.

Halacî'den alacağı yardım karşılığında işte bu iddiasından vazgeçmekteydi¹⁰⁵. Elçilerle 22 Şâban 872 (15 Mart 1468) tarihinde Çanderi'de görüşen Mahmudşah onlara yardım göndereceğine dair söz vermişti. Bunun üzerine kesin anlaşma imzalamak üzere Delhi'den Mâlva'ya ikinci bir heyet ulaştı (16 Şevvâl 872/9 Mayıs 1468)¹⁰⁶. Mahmudşah, Kutb Han ve Raca Kirti Singh başkanlığındaki bu heyeti Fethâbâd'da¹⁰⁷ kabul etti. Yapılan antlaşmaya göre, Hüseyinşah Şarkî Delhi Sultanlığı topraklarına herhangi bir saldırı düzenlediğinde Mahmudşah Halacî, Behlül Lûdî'ye yardım gönderecek; böyle bir durumda Behlül Lûdî de beş bin atlı ile harekâta katılacak; yardımının karşılığında Bayâna'nın kontrolü Mahmudşah Halacî'ye verilecekti¹⁰⁸.

Mahmudşah Halacî'nin Gucerat Siyaseti

Mâlva Sultanlığı ile Gucerat Sultanlığı arasındaki ilişkiler, 809'da (1406-1407) Mâlva Sultanı Hüşengşah'ın Gucerat Sultanı Muzafferşah tarafından esir alınıp hapsedilmesinden beri gergin idi. Gucerat Sultanı Ahmedşah ise, yukarıda açıklandığı üzere, şehzade Mesud Han'ın saltanat davasını üstlenmiş ve onun için Mâlva'ya sefer bile yapmıştı. Ama ülkesine geri döndükten sonra Mâlva'da istikrarı sağlayan Sultan Mahmudşah Halacî'nin artan gücünden çekinerek sultanlığını tebrik vesilesiyle onunla dostça ilişkiler kurmuştu. Gucerat Sultanı Ahmedşah 846 (1442) yılında öldü. Yerine geçen Muhammedşah (ö. 1451) kabiliyetsiz birisi idi ve bu da Mahmudşah Halacî'ye Gucerat'ta hükümdar aleyhindeki muhalefeti kışkırtma fırsatı verdi. O, Gucerat'ta muhalefetin başını çeken Şeyh Kemal ile arasındaki samimi dostluğu düzenli olarak değerli armağanlar ve para göndermekle pekiştirdi ve Gucerat'ı istilâ etmek için uygun zamanı sabırla bekledi. İlk fırsatı Mâlva ile Gucerat sultanlıkları sınırında yer alan stratejik öneme sahip Çampanîr (Champaner) kalesinin Racası Gangadas, Gucerat Sultanı Muhammedşah'ın kuşatması altında bulunduğu sırada kendisinden yardım istediği zaman yakaladı¹⁰⁹. Raca bu yardım karşılığında Mahmudşah'a ordusunun konaklayacağı her bir menzil için bir lek (yüz bin) tenge ödemeyi teklif etmekteydi¹¹⁰. Bu yardımın hukuki zeminini oluşturmayı da ihmal etmeyen Mahmudşah, bir Müslümana karşı bir kâfire yardım etmesine taraftar olmayan Mâlva'nın Müslüman halkının endişelerini gidermek maksadıyla ulemâdan fetva istemiş, onlar da oybirliğiyle olumlu görüş bildirmişlerdi (852/1448)¹¹¹.

105 Day, *a.g.e.*, s. 215, dipnot 3. Bayâna tarih ve arkeolojisi hakkında geniş bilgi için bkz. M. Shokoohy-N. H. Shokoohy, *Bayana, The Sources of Mughal Architecture*, Edinburgh 2020.

106 Kirmânî, *a.g.e.*, s. 130. Herevî (*a.g.e.*, III, 348-349) "Şâban 873", Firişte (*a.g.e.*, II, 502) ise "7 Şâban 873" tarihini vermektedir.

107 Ucceyn'in yaklaşık 20 km. güneybatısındadır.

108 Kirmânî, *a.g.e.*, s. 131; Herevî, *a.g.e.*, III, 348-349; Firişte, *a.g.e.*, II, 502; Day, *a.g.e.*, s. 214-215.

109 Bazı manzum Racput kaynaklarına göre, Gucerat Sultanı, Raca Gangadas bir kızını evlenmek için sultana vermeyi reddettiği ve özellikle de sultana karşı isyankâr tavır sergileyen birkaç Hindu idareciyi himaye ettiğinden dolayı Çampanîr'i kuşatmıştı. Daha geniş bilgi için bkz. Aparna Kapadia, *In Praise of Kings Rajputs, Sultans and Poets in Fifteenth-century Gujarat*, New Delhi 2018, s. 76-102.

110 İskender b. Muhammed Mancû Gucerâtî, *Mir'ât-i İskenderî*, İng. trc. F. Lutfullah Faridi, Dharampur ts., s. 24-26; Uluğhanî (*a.g.e.*, I, 3) ise, meblağ belirtmeden aynı bilgiyi vermektedir.

111 Kirmânî, *a.g.e.*, s. 68-69.

Sultan Mahmudşah, Gvalyor kuşatmasında uyguladığı taktiğin aynısını burada da uyguladı ve Çampanîr üzerine yürümek yerine hücumunu Gucerat Sultanlığı'nın merkezi Ahmedâbâd'a yöneltti. Fillerle takviye edilmiş kalabalık bir orduyla¹¹² önce Dahod'dan Godhra'ya hareket etti. Burada bir müddet konakladıktan sonra Gucerat Sultanlığı'nın başşehri Ahmedâbâd'dan yaklaşık seksen beş kilometre uzaklıktaki Balasinor'a yürüdü. Mahmudşah'ın bu hareketi Gucerat Sultanı Muhammedşah'ı dehşete düşürdü. O, Çampanîr kuşatmasını derhal kaldırdı, ordusunun ağırlıklarını (çadır ve kârhanehâ) ateşe verdi ve hastalanmasına rağmen süratle Ahmedâbâd'a geri döndü¹¹³. Tehlikenin geçmesi üzerine Mahmudşah, Mahendri (Mahi) ırmağı kıyısına geldi ve burada huzuruna gelen Raca Gangadas ile görüştü. Gangadas sultana nakit olarak bir milyon üç yüz bin tenge ve değerli armağanlar takdim etti. Buna karşılık sultan da racaya bir hil'at (kabâ-yı zerdûzî), mücevherli taç, altın koşum takımlı at ile yirmi bir elbise verdikten sonra ülkesine gitmesine müsaade etti. Mandû'ya geri dönerken yolda İdar¹¹⁴ racası Bîr, Sultan Mahmudşah Halacî'ye beş fil, eyerli ve koşum takımlı yirmi bir at, çetr, elbise (raht-ı la'l) ve üç yüz bin tenge vererek bağlılığını bildirdi¹¹⁵.

Mahmudşah, sefer dönüşü Mandû'da bir süre askeri ve idari işlerle meşgul oldu. Fakat Şeyh Kemal'in onu Gucerat'ı istilâya davet eden mesajını alınca yüz bin kişiden daha kalabalık bir orduyla tekrar harekete geçti (853/1449). Sultan bu defa hücumlarını Gucerat'ın güneydoğu kısmına yöneltti. Satpura Dağları'nı Nevali geçidi (Ghati Newali) vasıtasıyla aştıktan sonra Sultanpur üzerine yürüdü ve burayı kuşattı. Sultanpur valisi Melik Alâeddin b. Suhrâb başlangıçta sert bir direniş ortaya koymuştu. Ancak merkezden yardım gelmemesi ve evvelce Mâlva sarayına iltica etmiş olan Guceratlı Mübârek Han'ın¹¹⁶ araya girmesi üzerine bir hafta süren kuşatma sonunda teslim olmayı kabul etti. Mahmudşah, Melik Alâeddin'in ailesi ve çocuklarını rehine olarak Mandû'ya gönderdikten ve kendisine sadık kalacağına dair Kur'ân üzerine yemin aldıktan sonra onu "Mübâriz Han" unvanıyla öncü birlikleri kumandanı olarak hizmetine aldı¹¹⁷. Mahmudşah Halacî daha sonra kuzeye doğru yönelerek Nandurbar'ı yağmaladı. O burada Gucerat Sultanı Muhammedşah'ın ölüm haberini aldı ve yeni sultan Kutbeddin II. Ahmedşah'a başşahlığı ve cülus tebriki dileklerini ilettiler. Bundan sonra Narmada nehrinin Umân denizi kıyısına döküldüğü nokta yakınındaki Baruç (Bharuch) önlerine geldi ve Sarsi Palri köyünde ordugâh kurdu. Mahmudşah, Baruç kalesi kumandanı (emîr, havâldâr) Melik Mercân'a haber göndererek kaleyi teslim ederse onu cömertçe ödüllendireceğini veya istediği yere gitmesine müsaade edeceğini bildirdi.

112 Bir Racput saray şairinin verdiği bilgiye göre, bu ordu yüz bin atlı, iki yüz bin yaya asker ve bin filden oluşmaktaydı. Kapadia, *a.g.e.*, s. 91.

113 Kirmânî, *a.g.e.*, s. 69; Gucerâtî, *a.g.e.*, 24; Herevî, *a.g.e.*, III, 331; Krş. İsa Eryılmaz, *Muzafferiler*, İnönü Üniversitesi Sosyal Bil. Ens., Tarih Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Malatya 2018, s. 59.

114 Ahmedâbâd'ın yaklaşık 110 km. kuzeyindedir. *The Imperial Gazetteer of India*, XIII, 327-328.

115 Kirmânî, *a.g.e.*, s. 69-70; Herevî, *a.g.e.*, III, 331; Firişte, *a.g.e.*, II, 491; Day, *a.g.e.*, s. 125.

116 Gucerat Sultanları'ndan Kutbeddin II. Ahmedşah'ın (1451-1458) amcasıdır.

117 Kirmânî, *a.g.e.*, s. 70-71; Gucerâtî, *a.g.e.*, s. 26-27; Herevî, *a.g.e.*, III, 332; Firişte, *a.g.e.*, II, 492; Uluğhanî, *a.g.e.*, I, 4.

Fakat Melik Mercân bunu kesinlikle reddetti ve kaleyi müdafaaya hazırlandı. Mahmudşah, Alâeddin Suhrâb'ın burayı zaptetmenin altı veya yedi ay sürebileceğini söylemesi üzerine “*Ben bütün Gucerat'ı altı ayda fethetmeyi istiyorum*”¹¹⁸ diyerek fazla vakit kaybetmeden kuzeye Ahmedâbâd'a doğru ilerledi. Diğer taraftan Gucerat Sultanı Ahmedşah da Mahi ırmağı kıyısındaki Hânpur'da ordugâh kurup Mahmudşah Halacî'nin ordusunun nehri geçmesini beklemeye başlamıştı¹¹⁹.

Mahmudşah Halacî yolu üzerindeki Baroda'yı (Vadodara) yağma ve tahrip edip ahalisinden birkaç bin kişiyi esir aldı¹²⁰. Çampanîr Racası Gangadas ve bölgenin diğer Hintli idarecileri burada Mahmudşah'ın ordusuna katıldılar ve ona rehberlik ettiler. Gangadas, Gucerat ordusunun nehri karşı yakasında Hânpur'da olduğunu ve buradaki geçidi kontrol altında tuttuğunu bildirerek Mahmudşah'a nehri daha yukarı bir noktada bulunan Balasinor yakınındaki Entari (Îtadi) geçidinden geçmesini tavsiye etmişti. Bu tavsiyeye uyan Mahmudşah nehri geçip Kaparbanj'a (Kapadvanj)¹²¹ doğru ilerledi. Ama bu sırada Melik Alâeddin Suhrâb'ın firar ederek Gucerat ordusuna katılması, Mahmudşah'ın başta Kaparbanj üzerinden hücumla geçeceği bilgisi olmak üzere planlarının Sultan Ahmedşah tarafından öğrenilmesine sebep oldu. Bununla birlikte Mahmudşah Halacî, Kaparbanj'a daha önce ulaşarak otağını kurdu ve bölgeye hâkim oldu. Sultan Kutbeddin Ahmedşah da kısa süre sonra oraya ulaştı ancak ordugâhını Kaparbanj'ın beş altı kilometre kuzeyindeki Hânpur'da kurdu¹²². Mahmudşah Halacî, Ahmedşah'ın ordusuna bir gece baskını yapmak istediye de rehberlerin yolu kaybetmesi sebebiyle sabaha kadar düşmanla temas sağlanamadığından ordugâha geri döndü (30 Safer 854/3 Nisan 1451)¹²³. Ertesi sabah Mahmudşah ordusunu savaş düzenine soktu. Sârengpur eyaleti askerlerinden oluşan sağ kanadın idaresini büyük oğlu Gıyâseddin'e, Çanderi askeri birliklerinden meydana gelen sol kanadın idaresini küçük oğlu Kadir Han'a verdi. Merkezdeki birliklere ise kendisi kumanda ediyordu¹²⁴. Ahmedşah'ın ordusunun sağ kanadına Dilâver Han, sol kanadına Melik Nizâmeddin Muhlisülmülk merkezine ise kendisi ile birlikte Vezir Han-ı Cihân Melik Münîr, Mahta Han b. Muzafferşah, İskender Han, Uluğ Han Alâeddin Suhrâb, İftihârülmülk Togaşah, Kadir Han ve A'zam Han Melik Halîm gibi ileri gelen emîrler kumanda etmekteydiler¹²⁵. Savaşın

118 Bkz. Gucerâtî, *a.g.e.*, s. 27.

119 Kirmânî, *a.g.e.*, s. 70-71; Gucerâtî, *a.g.e.*, s. 29-30; Uluğhanî, *a.g.e.*, I, 4-5; ayrıca bkz. Day, *a.g.e.*, s. 126-127.

120 Baroda'nın hemen güneyindeki Barnama (Varnama) Hinduları, ani bir baskınla Mahmudşah'ın filini ve filbânını öldürmüşlerdi. Mahmudşah onların bu cesaretlerine hayran kalmışsa da intikam amacıyla Barnama'yı tahrip ettirmişti. Herevî, *a.g.e.*, III, 127.

121 Ahmedabad'ın 60 km. doğusundadır. Orta Hindistan'ı batı sahilindeki limanlara bağlayan ticaret yolu üzerinde olduğundan stratejik öneme sahipti. *The Imperial Gazetteer of India*, XIV, 406.

122 Kirmânî, *a.g.e.*, s. 71; Gucerâtî, *a.g.e.*, s. 30-31; Uluğhanî, *a.g.e.*, I, 9; Herevî, *a.g.e.*, III, 332; Firişte, *a.g.e.*, II, 492; ayrıca bkz. Day, *a.g.m.*, s. 919.

123 Gucerâtî (*a.g.e.*, s. 31) 1 Safer 855 tarihini verirken Kirmânî (*a.g.e.*, s. 70) seferin 853'te yapıldığını kaydeder.

124 Kirmânî, *a.g.e.*, s. 71; Herevî, *a.g.e.*, III, 333; Firişte, *a.g.e.*, II, 492; Day, *a.g.e.*, s. 128.

125 Gucerâtî, *a.g.e.*, s. 31; Uluğhanî, *a.g.e.*, I, 10; ayrıca bkz. Day, *a.g.e.*, s. 129.

ilk hücumunu Mahmudşah'ın kumandanlarından Çanderi valisi Muzaffer Han¹²⁶ yaptı ve Gucerat ordusunun sağ kanadını geri püskürttü. Muzaffer Han, kaçan Gucerat ordusunun sağ kanat birliklerini ordugâha kadar takip etti ve burada gördüğü Sultan Ahmedşah'ın hazinelerini yağmalamaya koyuldu. Kesin zafer kazanılmadan yağmaya girişmek ise tarih boyunca bütün savaşlarda yapılan en büyük hatalardan biri idi. Nitekim Gucerat ordusu kumandanlarından İhtiyârülmülk'ün askerleri Muzaffer Han'a hücum edip onu hayvanından düşürdüler ve öldürdüler¹²⁷. Böylece Mahmudşah'ın ordusunun sol kanadı da ağır bir darbe aldı. Gucerat ordusu askerleri daha sonra Mâlva ordusunun merkezine hücum ettiler. Mahmudşah elinden gelen çabayı gösterdi ise de askerleri dağılarak kaçmaya başladılar. Bu sırada onun ordusundaki “gâlib-i ceng” veya “kasap” ismiyle meşhur büyük savaş fili de Guceratlı askerler tarafından öldürülmüştü¹²⁸.

Sultan Mahmudşah Halacî dağılan birliklerini toparlamaya çalışırken veziri Müşîrülümülk'ün ihanetine uğradı. Müşîrülümülk, Mâlva ordusunun merkezine dağılmakta olduğunu ve Sultan Mahmudşah'ın kendi çabasıyla geri çekilmeye çalıştığını Gucerat Sultanı Ahmedşah'a haber verdi. Ahmedşah derhal Mahmudşah'ın ordusunun merkezine bir saldırı düzenledi ve büyük kayıplar verdi. Mahmudşah yine de cesaretini kaybetmeyerek yanında kalan yirmi iki¹²⁹ askerle düşmanla savaşarak ordugâhına doğru geri çekildi. Bu sırada Vezir Müşîrülümülk'ün Mâlva ordusunda Muhammedşah'ın öldüğüne dair söylentiler yayması, sultana yardıma gelen birliklerin de endişeye kapılıp dağılmalarına neden olmuştu. Mahmudşah en nihayet otağına döndüğünde yanında yalnız otuz adam vardı ve savaşı kesin olarak kaybetmişti¹³⁰. Ordusuna ait seksen bir fil ve sayısız ganimetler Kutbeddin Ahmedşah'ın eline geçmişti¹³¹. Buna karşın Ahmedşah'ın savaşta atından düştüğünde kaybolan kılıç kını ve kemeri Mahmudşah tarafından ganimet olarak ele geçirilmişti¹³². Yenilgiyi kabullenmek istemeyen Sultan Mahmudşah akşama kadar etrafında beş altı bin asker toplanıncaya kadar bekledi. Niyeti ertesi gün yeni bir taarruz yapmaktı. Fakat adamlarından İsmail Han sultana zaten Gucerat ordusunun bir kanadını bozguna uğratıp büyük ganimet elde etmek suretiyle

126 Firişte (*a.g.e.*, III, 493) bu kumandanın adını “Melik Şeref Muzaffer İbrahim” olarak kaydeder.

127 Gucerâtî (*a.g.e.*, s. 32)'ye göre Muzaffer Han savaşta esir alınmış ve Gucerat Sultanı Ahmedşah'ın emriyle boynu vurdurulmak suretiyle idam edilmişti.

128 Gucerâtî, *a.g.e.*, s. 31-32.

129 Firişte (*a.g.e.*, II, 493)'ye göre Mahmudşah yanında kalan “on üç” askerle büyük cesaret göstererek Ahmedşah'ın otağına (serâperde-i hâs-ı şâh) kadar gitmiş ve onun taç ve kemerini ganimet olarak ele geçirmişti.

130 Day, *a.g.e.*, s. 129-130. Firişte (*a.g.e.*, II, 493) ve Herevî (*a.g.e.*, III, 334), Mahmudşah'ın saltanatı boyunca böyle ağır bir bozgun görmediğini belirtmektedir. Kimi kaynaklar ise Sultan Ahmedşah'ın kazandığı zaferde Gucerat ulemasından Şeyh Baba Şâh-ı Âlem'in dualarının etkili olduğu düşüncesindedir. Gucerâtî, *a.g.e.*, s. 32-33; Uluğhanî, *a.g.e.*, I, 8-9; krş. Eryılmaz, *a.g.e.*, s. 61. Şeyh Rızkullah'a (*a.g.e.*, s. 239) göre ise Mahmudşah Halacî Mandû'ya döndükten sonra bir süre “çocuk yaşta bir hükümdara yenilerek savaş meydanını terk ettiğini, Gucerat'a karşı yeni bir sefer yapmadıkça vicdanının bu utançtan kurtulamayacağını” söyleyip durmuştu. Ancak Rızkullah (*aynı yer*), Mahmudşah'ın bir yıl sonra çıktığı Gucerat seferinde öldüğünü bildirerek hataya düşmektedir.

131 Herevî, *a.g.e.*, III, 334.

132 Day, *a.g.e.*, s. 130 dn. 4.

büyük bir zafer kazandığını söyleyerek onu bu düşüncesinden vazgeçirdi¹³³. Kimi tarihçilere göre ise¹³⁴, Mahmudşah bir gece baskını yapacağı söylentisini yayarak zaman kazandı ve ertesi gün Mandû'ya hareket etti. Dönüşü sırasında Racputlar'dan Koli ve Bhil kabilelerinin yaşadığı yerleri tahrip etti¹³⁵.

Mahmudşah Halacî, Mandû'ya geri döndükten kısa bir süre sonra Gucerat'taki Sûrat ve Rander (Raner)¹³⁶ racalarının (râyân) Sûrat'tan Mâlva'ya gelen Müslüman tacirlere ait bir kervanı yağmaladıkları haberini aldı. Bu olay ona bölgeye tekrar müdahale etme fırsatı verdi. Büyük oğlu Gıyâseddin'i Gucerat'ın en zengin ve gelişmiş liman kentlerinden biri olan Sûrat üzerine gönderdi (854/1450). Şehzâde Gıyâseddin, Thalner¹³⁷ civarını ve Sûrat varoşlarını yağmaladıktan ve civardaki bazı Hindu racalarının Mâlva Sultanlığı'na itaat etmelerini sağladıktan sonra bol ganimetle Mandû'ya geri döndü. Bu arada Vezir Müşîrül-mülk oğullarıyla birlikte yakalanmış ve Mahmudşah'ın emriyle idam edilmişti¹³⁸. Sultan Mahmudşah Halacî aynı yıl Nagor'u ele geçirmek amacıyla bir sefer düzenledi (855/1451). Ancak Sambhar¹³⁹ civarına geldiği sırada Gucerat Sultanı II. Ahmedşah'ın akrabası Nagor hâkimi Firûz Han Dendânî'ye yardım için kalabalık bir ordu gönderdiğini öğrenerek geri döndü¹⁴⁰.

Mahmudşah Halacî, Kaparbanj Savaşı'nda askeri alanda uğradığı kaybı diplomasi yoluyla kazanca çevireceğini umuyordu. Ancak ilginçtir ki, Gucerat Sultanlığı ile barış yapabilmek için bir askerî harekâtın anlaşmayı kolaylaştıracağı düşüncesiyle Gucerat'a sefer düzenledi. Mahmudşah, niyetini gizli tutarak sefer için hazırlık yapılmasını emretti ve Dhâr'a geldi. Buradan Han-ı A'zam Tâc Han'ı ordunun başında Gucerat'a gönderdi (6 Zilhicce 855/30 Aralık 1451)¹⁴¹. Tâc Han'ın aniden Gucerat sınırlarında görünmesi Gucerat

133 Kirmânî, *a.g.e.*, s. 72; ayrıca bkz. Day, *a.g.e.*, s. 130.

134 Firişte, *a.g.e.*, II, 493.

135 Herevî, *a.g.e.*, III, 334; Firişte, *a.g.e.*, II, 493.

136 Taptı ırmağının denize döküldüğü yer yakınlarında karşılıklı iki şehir. Irmağın kuzey kıyısındaki Rander güney kıyısındaki Sûrat'tır. Bunlardan Rander Portekiz kumandanı Antonio da Silveira tarafından 1530'da yakılana kadar güney Baruç'un en önemli ticaret limanı idi. Duarte Barbosa, *The Book of Duarte Barbosa*, ed. M. Longworth Dames, London 1918, I, 146-148.

137 Taptı ırmağı üzerinde Sûrat limanından yaklaşık 300 km. içeride Shirpur yakınlarındadır. *The Imperial Gazetteer of India*, XXIII, 287.

138 Kirmânî, *a.g.e.*, s. 73-75; Herevî, *a.g.e.*, III, 334; Firişte, *a.g.e.*, II, 493; Day, *a.g.e.*, s. 132-133.

139 Codpur (Jodhpur) ile Caypur arasında, Ecmîr'in 97 km. kuzeydoğusundadır. *The Imperial Gazetteer of India*, XXII, 21-22.

140 Kısa bir süre sonra Firûz Han'ın ölümü üzerine Nagor'da iktidar mücadelesi başlamıştı. Onun kardeşi Mücâhid Han idareyi ele geçirip yeğeni Şems Han'ı Nagor'dan kovmuştu. Şems Han, ancak Çitor hâkimi Rana Kumbha'nın desteğini alarak Nagor'a tekrar hâkim olabilmişti. Mücâhid Han ise Mâlva Sultanı Mahmudşah'a sığınmıştı. Şems Han'ın yardıma karşılık Kumbha'ya verdiği Nagor kalesinin üç burcunu yıktıracağına dair verdiği sözü tutmaması üzerine Kumbha, Nagor'u yakıp yıkmıştı. Gucerat Sultanı Kutbeddin Ahmedşah da bu olayın öcünü almak için Kumbha'nın ülkesine bir harekât başlatmıştı. Daha geniş bilgi için bk. Gucerâtî, *a.g.e.*, s. 33-34; Herevî, *a.g.e.*, III, 129-132; J. W. Watson, *History of Gujarat*, New Delhi 1987, s. 38; Eryılmaz, *a.g.e.*, s. 61-62. Sarda (*a.g.e.*, s. 63) ise, Kumbha'nın Nagor'a saldırmasının nedenini "bu şehirdeki Müslümanların (Hindularca kutsal sayılan) sığırları öldürülmeye başlamaları" olarak gösterir.

141 Kirmânî, *a.g.e.*, s. 75-76; ayrıca bk. Day, *a.g.e.*, s. 133-134.

Sultanı Kutbeddin II. Ahmedşah'ı endişeye düşürdü. Ahmedşah durumu vezirleriyle istişare ettikten sonra Mahmudşah Halacî'ye anlaşma teklifinde bulundu¹⁴². Gucerat Sultanlığı ile anlaşma yapmayı gerçekten isteyen Sultan Mahmudşah, Başkadı (Kâdî'l-kudât) Şeyhülislâm Nizâmeddin Mahmud, Kadı Danyal ve Melik Lala Tabîb'i, Gucerat tarafının anlaşma için yolladığı Kadı Hüsâmeddin ve Harhar Brahman'ın bulunduğu Çampanîr'e gönderdi. İki taraf arasında varılan anlaşmaya göre: Rana Kumbha'nın ülkesi her iki tarafın askerî harekât sahası olacak; Gucerat'a komşu olan kısımlarında Gucerat Sultanlığı, Mevar ile Ecmîr havalisinde Mâlva Sultanlığı faaliyet gösterecek; ihtiyaç halinde iki taraf birbirlerine yardım göndermekten kaçınmayacaktı (855/1451)¹⁴³. Bu anlaşma Mâlva ve Gucerat sultanlıkları arasında uzun yıllardan beri süren düşmanlığı sona erdirmesi bakımından önemlidir. Diğer taraftan Gucerat gibi güçlü bir rakibiyle anlaşması, Mahmudşah Halacî'ye Mevar racaları üzerine seferler düzenleyebilmesi için imkân tanımıştır. Nitekim aşağıda açıklanacağı üzere birkaç yıl zarfında iki taraf da güçlerini ortak düşmanları olan Rana Kumbha'ya karşı birleştireceklerdir.

Gucerat bölgesi zengin ticaret potansiyeli ile bir kara devleti olan Mâlva Sultanlığı için hayati önem taşımaktaydı. Mahmudşah Halacî, yaptığı büyük çaplı seferle Gucerat'ı ele geçirmeyi başaramadı ise de buranın idarecileriyle düşmanlığı sürdürmeyi ülkesinin çıkarları bakımından uygun görmeyip kısa süre içinde barışmayı tercih etmişti. Bu bakımdan Mahmudşah'ın Gucerat seferinin sebebinin Day'ın belirttiği gibi¹⁴⁴ Hûşengşah'ın hapsedilmesinin intikamını almaya değil bölgenin özellikle dış ticaret kaynaklı zenginliğine bağlamak daha doğru olacaktır.

Mahmudşah Halacî'nin Mevar ve Racastan Üzerine Seferleri

Mâlva Sultanlığı'nın kuzeyden komşusu olan Mevar bölgesi ilk olarak 1303 yılında Delhi Sultanı Alâeddin Muhammedşah Halacî zamanında Çitor'un (Chittorgarh) fethi sonrası İslâmiyet ile tanışmıştı. Şehzade Hızır Han da eyaletin ilk Müslüman valisi olmuştu. Ancak bölgedeki Müslüman hâkimiyeti uzun süreli olmamış, XIV. yüzyılın ikinci yarısına doğru Rana Hamir Singh (1326-1364) bölgeyi ele geçirip Racputlar'ın kontrolü altına sokmuştu¹⁴⁵. Bu bakımdan Hinduizm'in de bir merkezi olan bölge, Müslüman bir devlet olan Mâlva Sultanlığı için bir gaza alanı oldu. Sultan Mahmudşah Halacî'nin çağdaşı olan Rana Kumbha (1433-1468) zamanında Mevar Racalığı dış politikada saldırgan bir siyaset ortaya koyarak, Hadoti, Mandors

142 Herevî (*a.g.e.*, III, 335) ve Firişte (*a.g.e.*, II, 494)'ye göre barış teklifini Tâc Han aracılığıyla Mahmudşah Halacî yapmış ve buna II. Ahmedşah da rıza göstermişti. Şeyh Rızkullah'ın eserinde (*a.g.e.*, s. 239) naklettiği bir hikâyeye göre ise barış talebi, ülkelerinde taht değişimi olduğundan işleri düzene koymak istemeleri sebebiyle savaş sonrası Gucerat ümerâsından gelmişti.

143 Kirmânî, *a.g.e.*, s. 75-76; Firişte (*a.g.e.*, II, 494) ve Herevî (*a.g.e.*, III, 131, 335), anlaşmanın tarihini 857 (1453) olarak vermektedir.

144 *a.g.e.*, s. 130.

145 İqtidar Alam Khan, *Historical Dictionary of Medieval India*, Lanham 2008, s. 52.

(Mandsaur) ve 1423'te Sultan Hüşengşah zamanında Mâlva Sultanlığı'na bağlanmış olan doğu Mevar'daki Gagron gibi Racput merkezleri üzerinde hâkimiyet iddiasında bulunmaktaydı¹⁴⁶. Nitekim Kumbha, 1433'te Hadoti bölgesinin kontrolünü Mâlva Sultanlığı ile Gucerat Sultanlığı arasındaki çekişmeden yararlanarak ele geçirmeyi başarmıştı. Rana Kumbha ayrıca Mahmudşah Halacî'nin tahta çıkışında Şehzade Ömer Han'ın isyanına destek vermişti. Öte yandan 1438'de Kumbha'nın kudretli bir asker olan nâibi Ranmal'in öldürülmesinden sonra Racputlar'ın iki büyük kasti Sisodiyalar ile Rathorlar'ın anlaşmazlığa düşmeleri Mevar'ı karıştırmıştı. Ancak Mahmudşah Halacî kendisi için ciddi bir tehlike oluşturan Mevar'a saltanatının ilk yıllarında içeride türlü problemler ile uğraştığından müdahale edememişti. Bununla beraber 1441'den itibaren durum büyük ölçüde onun lehine değişti. Nitekim Kumbha'nın kardeşi Khem Karan, Mevar'dan sürgün edildi ve Mahmudşah Halacî'ye sığındı. Mahmudşah, Racput prensine iyi davrandı ve ona Rampura ile Bhanpura¹⁴⁷ yakınında bir arazi (câgîr) tahsis etti. Khem Karan'ın gelişi Mahmudşah'a Mevar ile savaş için bahane hazırladı. O ilkin Hadoti'ye sefer düzenledi ve bölgeyi Rana Kumbha'nın elinden aldı (845/1441-1442). Ancak Delhi Sultanlığı ileri gelenlerinin Mahmudşah'ı sultanlığın idaresini devralması için Delhi'ye davet etmeleri üzerine Racastan'daki harekât kısa bir süre için kesintiye uğradı. Sultan Mahmudşah Halacî, Delhi seferinde iken en büyük endişesi ülkesinin Gucerat Sultanlığı kuvvetlerinin hücumuna uğraması olmuş ve bu yüzden Delhi önlerindeki savaştan sonra apar topar Mandû'ya dönmüştü. Ama Gucerat Sultanı Ahmedşah'ın 12 Ağustos 1442'de ölümü Mâlva Sultanlığı üzerindeki bu yöndeki tehdidi de ortadan kaldırmış ve Mahmudşah'a artık Mevar ve Racastan meselesiyle rahatça uğraşma fırsatı vermiştir¹⁴⁸.

Mahmudşah Halacî, oğlu Gıyâseddin'i muhteşem bir düğünle¹⁴⁹ evlendirdikten dört gün sonra 26 Receb 846 (30 Kasım 1442) tarihinde ordusuyla Mevar üzerine hareket etti. İlk taarruzu Çitor'un yaklaşık olarak yüz kilometre kuzeybatısındaki Kilvara üzerine yaptı. Sultanın ordusu civardaki arazileri tahrip ve yağma ederek bölgenin en müstahkem kalesi Kumbalgarh'a (Kumbalmir) ulaştı¹⁵⁰. Kale uzun süreli bir kuşatmaya direnecek durumda

146 Racput kaynakları Mahmudşah'ın saltanatının ilk yıllarında Mâlva Sultanlığı'na sığınan Ekka ve Mahpa adlı kaçakları Mevar Racalığı'na teslim etmediğinden Rana Kumbha ve dayısı Rana Ranmal'in Mahmudşah'ı Sârengpur'da mağlup ettikten sonra Mandû'da kuşattığını ve sonrasında teslim olmak zorunda kalan Mahmudşah'ın tutsak olarak Çitor'a götürüldüğünü ve bu kalede altı ay tutulduktan sonra Kumbha tarafından ülkesine gitmesine müsaade edildiğini kaydederlerse de Day (*a.g.e.*, s. 414-418), İslâm kaynaklarında bahsi geçmeyen bu bilginin Racput kaynaklarındaki kronolojik bir yanlıştan kaynaklandığını, söz konusu Mâlva Sultanı'nın ise Rana Sangarama tarafından yenilerek esir alınan ve Çitor'da hapsedilen II. Mahmudşah Halacî (1511-1531) olduğunu ispat etmiştir.

147 Çitor'un 100 km. kadar güneydoğusunda yer alan bölge. *The Imperial Gazetteer of India*, XXI, 190-191.

148 Day, a.g.m., s. 914; G. N. Sharma, "Rajasthan, The House of Mewar", *A Comprehensive History of India, The Delhi Sultanat (1206-1526)*, New Delhi 1970, V, 788-789.

149 Geniş bilgi için bk. Kirmâni, *a.g.e.*, s. 50-52.

150 Orijinal adı Kumbalmir olan bu kale halk arasında daha çok Kumbalgarh adıyla tanınmaktadır. İnşası 1458'de Rana Kumbha zamanında tamamlanan kale onun adına izafeten bu ismi almıştır. Kirmâni (*a.g.e.*, s. 52)'nin eserinde Kumbalgarh, Kumbha tarafından yeniden inşasından önceki adıyla "Maçhindarpur" şeklinde anılmaktadır. Kale hakkında daha geniş bilgi için bk. *Studies In Indian History, Rajasthan Through The Ages The Heritage Of Rajputs*, ed. R. K. Gupta-S. R. Bakshi, Delhi 2008, V, 188-189.

idi. Bu yüzden Mahmudşah surlarla tahkim edilmiş ve kalenin üssü konumundaki Ban Mata¹⁵¹ tapınağına hücum etti. Çünkü burası ana kalenin silah depolarının bulunduğu yerdi. Tapınak görünürde kalenin dışında yer alıyorsa da aslında savunma sisteminin bir bölümünü oluşturuyordu. Tapınağı çevreleyen surların savunmasından sorumlu Dip Singh bir hafta sonunda mücadeleyi kaybetti ve tapınak Mahmudşah'ın eline geçti. Sultan da tapınağı yerle bir etti. Kırılan putların parçaları sultanın emriyle tartı ağırlığı (seng-i terâzû) olmak üzere kasaplara dağıtıldı. Som mermerden bir koyun heykeli olan putların en büyüğü ise tıraşlanarak un ve hamur haline getirildi ve tenbûl otuyla¹⁵² karıştırılarak yemeleri için Racputlar'a ikram edildi¹⁵³. Mahmudşah daha sonra Çitor'a ilerleyerek yolu üzerindeki Pankra'nın¹⁵⁴ yağmalanmasını emretti¹⁵⁵.

Bu sırada babası A'zam Hümâyûn'u da harekâta destek olması için çağırdı. Fakat A'zam Hümâyûn, asi Racput reislerinden Kalba ile uğraşırken hastalanarak Mandсор'da öldü. Mahmudşah bunun üzerine Mandсор'a geldi babasının cenazesini başkent Mandû'ya gönderdi. Yas töreninin ardından kendisi Çitor üzerine ilerlerken, Tâc Han'ı da Mandсор'daki işlerle uğraşması için babasının birliklerine kumandan atadı¹⁵⁶.

Sultan Mahmudşah, Çitor önlerine gelerek ordugâh kurdu. İlk aşamada yaşanan çarpışmalarda Mahmudşah'ın askerleri birçok Racput savaşçısını öldürdüler. Sultan Mahmudşah, kaleyi kuşatmaya hazırlanırken haberciler (münhiyân) Rana Kumbha'nın kalede olmadığını o gün civardaki dağlık araziye gittiğini bildirdiler. Mahmudşah ordusunun bir kısmını onu takibe gönderdi. Bunlar Rana Kumbha ile karşılaşarak savaşa tutuştular ve onu yenilgiye uğrattılar. Mahmudşah, yağmur mevsiminin yaklaşması nedeniyle sellerden korunabilmek maksadıyla ordugâhını civardaki yüksek bir yere konuşturdu. Bunun bir geri çekilme harekâtı olduğunu sanan Rana Kumbha, on bin atlı ve yirmi otuz bin yaya askerle Sultan Mahmudşah'ın ordugâhına bir gece baskını yaptı. Mahmudşah'ın uyanık davranması sayesinde bu hücum başarıyla geri püskürtüldü (25 Zilhicce 846/26 Nisan 1443). Başka bir gece Mahmudşah, Rana Kumbha üzerine bir baskın yaptı. Bu çarpışmada Kumbha yaralanarak Çitor kalesine kaçtı. Askerlerinden çoğu öldürüldü. Mahmudşah'ın ordusu ise sayısız ganimet elde etti. Mahmudşah şimdilik bu sonuçla yetinerek, büyük ihtimalle muson mevsiminde kuşatmanın çok zor olacağını düşünerek Çitor önlerinden ayrıldı ve Mandû'ya döndü¹⁵⁷.

151 Racputlar'ın Sisodiya kastının mabudu. Day, *a.g.e.*, s. 174, dn. 1.

152 Hindistan'da yemekten sonra mideyi rahatlatmak için çiğnenen bir ot; pân otu da denirdi. Daha geniş bilgi için bkz. Ebû Abdullah Muhammed İbn Battûta Tancî, *İbn Battûta Seyahatnâmesi*, çev. M. Sait Aykut, İstanbul 2000, I, 373-374.

153 Herevî, *a.g.e.*, III, 324-325; Firişte, *a.g.e.*, II, 487; krş. Sharma, *a.g.e.*, s. 791.

154 Kumbhalgarh'a 6 km. uzaklıktadır. Day, *a.g.e.*, s. 175 dipnot 1.

155 Kirmânî, *a.g.e.*, s. 53.

156 Kirmânî, *a.g.e.*, s. 53; Herevî, *a.g.e.*, III, 325; Firişte, *a.g.e.*, II, 488; Day, *a.g.e.*, s. 175.

157 Kirmânî, *a.g.e.*, s. 54; Herevî, *a.g.e.*, III, 326; Firişte, *a.g.e.*, II, 488. Racput kaynakları, Çitor önlerindeki çarpışmalarda Rana Kumbha'nın galip geldiğini kaydettiklerinden dolayı Day (*a.g.e.*, s. 175) savaşı her iki tarafın da kazanmadığı iddiasını ortaya atmaktadır. Ayrıca bkz. Manzar, *a.g.m.*, s. 339.

Sultan Mahmudşah Halacî, Mevar'ın kısa zamanda itaat altına alınamayacağını biliyordu. Bu yüzden o, Rana Kumbha'nın hâkimiyetini zar zor kabul ettirmiş olduğu bölgeleri fethetmek suretiyle Mevar topraklarından parçalar koparma politikası izledi¹⁵⁸. Bu maksatla 2 Şaban 847'de (25 Kasım 1443) Gagron'a hareket etti. Önceleri Vali Melik Dilşad'ın yönetimindeki Gagron, Mahmudşah Halacî'nin iç isyanlarla uğraştığı bir sırada Mâlva Sultanlığı'nın kontrolünden çıkmış, Kiçi Çavhanları'ndan Palhan Singh tarafından ele geçirilmişti. Civardaki Racput reisleri (mukaddemân) de Palhan'a destek vermişlerdi. Sultan Mahmudşah, 13 Şevvâl 847 (3 Şubat 1444) tarihinde Gagron civarına vardı ve otağını Ahuti (Ahû) ırmağı kıyısında kurarak kaleyi kuşattı. Yaklaşık bir hafta devam eden kuşatmanın ardından Rana Kumbha'nın kaleye yardım için gönderdiği birliğin kumandanı Dahir çarpışmalarda, Palhan Singh ise kaçmaya çalışırken öldürüldü. Liderlerinin ölümü üzerine kaleyi savunan Hindular "cavhar" ayini yaparak kendilerini yaktılar. Böylece Gagron kalesi yıllar sonra tekrar fethedildi. Sultan Mahmudşah buraya "Mustafâbâd" adını verdi ve şehirde camiler ve hayır eserleri yapılmasını emretti. Kalenin fethi dolayısıyla civardaki devletlere fetihnâmeler gönderildi. Tamir edilip sağlamlaştırılan kale, Kiçivara¹⁵⁹ bölgesini kontrol etmek üzere bir üs haline getirildi¹⁶⁰. Gagron'un fethinden sonra dehşete düşen Racputlar, Mevar'daki yirmi dört kaleyi tahliye etmişler bütün bu kaleler de Mahmudşah tarafından zapt edilmişti. Mahmudşah'ın Hadoti üzerine gönderdiği veliâht şehzade Giyâseddin Muhammed ise, çok sayıda tutsak ve ganimet elde etmişti¹⁶¹.

Sultan Mahmudşah, daha sonra Mevar'ın en müstahkem kalelerinden, etrafı sarp kayalıklar ve sık ormanlarla çevrili Mandalgarh üzerine yürüdü (848/1444-1445). Mahmudşah'ın birlikleri kaleye üç dört kilometre kala Banas nehri kıyılarında, Rana Kumbha'nın askerleriyle çarpışmaya başladılar. Üç gün süren çarpışmalardan sonra Rana Kumbha barış yapmak isteyince, Mahmudşah anlaşma müzakereleri için kaleye Ârız-ı haşem Melik Mansürülmülk ile Serperdedâr¹⁶² Melik İlyâs'ı gönderdi. Görüşmelerde Kumbha, Mahmudşah'a her yıl yüz bin tenge haraç ödemeyi önermişti. Bu teklif kabul edilmeyince görüşmeler sonuçsuz kaldı. Mahmudşah da yağmur mevsiminin başlaması üzerine payitaht Mandû'ya geri döndü¹⁶³.

Mahmudşah, Kâlpi'ye hâkim olma meselesi yüzünden Racputlar üzerine düzenlediği seferlere bir yıldan fazla bir süre ara vermek zorunda kalmıştı. Sefer hazırlıklarını 1446

158 Day, a.g.m., s. 915.

159 Merkezi Raghugarh olan Kiçi Çavhanlarının ülkesi. *The Imperial Gazetteer Of India*, XVII, 100.

160 Kirmânî, a.g.e., s. 56-57; Uluğhanî, a.g.e., I, 199; Day, a.g.e., s. 177.

161 Kirmânî, a.g.e., s. 57.

162 Delhi Sultanlığı'ndan Mâlva Sultanlığı'na intikal ettiği anlaşılan bu saray memuru, "hükümdarın kapıcıbaşısı" idi. Daha geniş bilgi için bkz. S. Haluk Kortel, *Delhi Türk Sultanlığı'nda Teşkilât 1206-1414*, Ankara 2006, s. 139-141.

163 Kirmânî, a.g.e., s. 57-58; Herevî, a.g.e., III, 330; Day, a.g.e., s. 178-179; Manzar, a.g.m., s. 340. Sarda, (*Maharana Kumbha, Sovereign, Soldier, Scholar*, Ajmer 1917, s. 48-49) ise, Mahmudşah'ın Kumbha'nın düzenlediği bir gece baskınıyla mağlup olup Mandû'ya kaçtığını yazar.

Sonbaharı'nda tamamlayan Sultan Mahmudşah, Hadoti bölgesi Hindûları'nı cezalandırmak amacıyla Ranhambor'a hareket etti (20 Receb 850/11 Ekim 1446). Ranthambor'un idaresine Bahâr Han'ın yerine kumandanlarından Melik Seyfeddin'i atadı ve Gvalyor racası (mukaddem) Dungar Singh'den gelebilecek bir saldırıya karşı kaleyi tahkim ettirdi. Bu arada Mahmudşah'ın kumandanlarından Hân-ı A'zam Tâc Han, İhtiyâr Han ve Gâlib Han kumandasındaki on bin kişilik bir ordu da Ranthambor yakınındaki Elhanpur'u (Alanpur) fethetmişlerdi. Ayrıca Hadoti bölgesindeki Boli, Kiçivara¹⁶⁴ ve diğer bazı yerler de zaptedilerek haraca bağlanmıştı¹⁶⁵. Daha sonra Mandalgarh önlerine gelen Mahmudşah bu kaleyi ikinci defa kuşattı. Bunu gören Rana Kumbha kaleye kapanarak savunma hazırlıklarına başladı. Kuşatmanın üçüncü günü Sultan Mahmudşah, askeri teşvik için Banas ırmağı kıyısındaki ordugâhtan çıktı ve kumandanlarından Gazi Han'ı kaleye hücumla görevlendirdi. Gazi Han'ın şiddetli saldırısı sonucu Mahmudşah'ın askerleri kale burçlarına tırmanmaya başlayınca yenileceğini anlayan Kumbha, Mahmudşah'ın askerlerine yüklü miktarda para göndererek barış istedi. Mahmudşah onunla anlaşmayı kabul ederek ülkesine geri döndü¹⁶⁶.

Sultan Mahmudşah, ertesi yıl Dhâr'a gelerek ordu işleriyle meşgul oldu ve ardından Gvalyor üzerine yürüdü (851/1447-1448). Gvalyor Racası Dungar Singh'in hücumunu geri püskürttüktan sonra Çambal ırmağını geçerek Agra'ya yöneldi ve burayı kuşatma altına aldı. Agra halkıyla içkaleye sığınan Agra hâkimi Magala, karşı koymayarak ertesi gün Mahmudşah'a atlar, silahlar ve değerli hediyeler sunarak itaatini bildirdi. Mahmudşah oradan hareketle yetmiş kilometre güneybatıdaki Bayâna'ya geldi. Seyyidler hanedanından Mübâreşah'ın 1434'te ölümünden sonra Delhi Sultanlığı'nın bu bölgedeki hâkimiyeti zayıflamıştı. Delhi Sultanlığı'na bağlı olmak istemeyen ancak Racputlar'ın baskısından da çekinen Bayâna hâkimi Muhammed Han Evhadî¹⁶⁷ ve Hindon hâkimi Yusuf Han hemen Sultan Mahmudşah'a bağlılıklarını bildirdiler. Hutbe ve sikkeyi onun adına çevirdiler ve bölgelerinin haracıyla beraber değerli armağanlar takdim ettiler. Mahmudşah, Bayâna ileri gelenlerini huzuruna davet ederek onlarla bir görüşme yaptı¹⁶⁸. Bundan sonra bölgeden ayrılan Mahmudşah, gelen şikâyetler üzerine aralarında husumet bulunan bu iki idareciye anlaşmazlığa son vermeleri hususunda emirler yolladı (Zilhicce 851/Şubat 1448). Böylece o, stratejik öneme sahip bu iki yeri savaşımadan kontrolü altına almayı başarmıştı. Mahmudşah

164 Day (a.g.e., s. 179), "Panchwara (Pancvara)" olarak verir.

165 Kirmânî, a.g.e., s. 64.

166 Kirmânî, a.g.e., s. 65; Day, a.g.e., s. 180. Sarda (a.g.e., s. 49)'ya göre, Rana Kumbha'nın ordusu Mahmudşah'a Banas ırmağını geçtiği sırada hücum etmiş ve onu mağlup ederek geri dönmeye mecbur etmişti. Bu yenilgi üzerine Mahmudşah on yıl süreyle Kumbha'ya karşı taarruza geçmemişti.

167 Evhadî hanedanı hakkında bilgi için bkz. D. P. Sharmo, "The Auhadi and the Jalwani Dynasties of Bayana", *Proceedings of the Indian History Congress*, XIX (1956), s. 434-444.

168 Muhammed Han, Sultan Mahmudşah Halacî'ye yüz bir at, yüz bin tenge ve başka değerli armağanlar sunmuştu. Sultan da ona hâkimiyet sembolü olarak hil'at, taç, altın kemer, eyerli ve altın koşum takımlı Arap atları, oğlu Evhad Han'a külâh, kemer, altın işlemeli hil'at, at ve para vermişti. Kirmânî, a.g.e., s. 66; Herevî, a.g.e., III, 330; ayrıca krş. Manzar, a.g.m., s. 340.

daha sonra oğlu Gıyâseddin Muhammed'i sekiz bin atlı ve yirmi beş filden meydana gelen bir kuvvetin başında Çitor üzerine gönderdi. Bu harekât sırasında, önceleri Mahmudşah'a tâbi olan fakat daha sonra gizlice Rana Kumbha'nın tarafına geçen Kota mukaddemi Sanda'nın yerine kendisine sadık kalacağını düşündüğü kardeşi Bhonk'u geçirdi. Bhonk ağabeyi gibi Mahmudşah'a her yıl vergi olarak yüz yirmi beş bin tenge gönderecekti. Sultan sefer sırasında zor durumdaki Narvar (Şehr-i Nev) halkına erzak ve para yardımı yaptıktan sonra başşehir geri döndü¹⁶⁹.

Sultan Mahmudşah, 856'de (1452) Racputlar'ın isyanı sebebiyle Hadoti üzerine sefere çıktı. Orduğâhını Kanvas'ta kuran Mahmudşah'ın kuvvetleri Dausa¹⁷⁰ ve Mhau (Mahwa)¹⁷¹ kasabalarını tahrip ve yağma ettiler. Asî Racputlar'ın çoğu kılıçtan geçirildi ve tutsak edilen çocukları başşehir Mandû'ya gönderildi. Daha sonra Guna yakınlarındaki Kâla Pahâr'da bazı geçitler ele geçirildi ve bölge yağmalanmak suretiyle bol ganimet ve binek hayvanı elde edildi. Bayâna'ya doğru ilerleyen Mahmudşah Todabhim'de¹⁷² ordugâh kurdu. Bu sırada Todabhim Racput idarecisinin (rana) ani bir baskınıyla karşılaştılar. Yenilgiye uğratılan rana ve diğer reisler (mukaddemân-ı hıttâ) Mahmudşah Halacî'ye itaati ve yıllık yüz bin tenge vergi ödemeyi (mâlguzârî ve hidmetî) kabul ettiler¹⁷³. Mahmudşah daha sonra Gvalyor üzerinden Bayâna civarına ilerledi. Babası Muhammed Han'ın ölümünden sonra yerine geçen Bayâna hâkimi Davud Han sultana eyaletinin haracı olarak para, atlar ve av hayvanları takdim etti. Mahmudşah'ın arzusu üzerine Davud Han, Hindon valisi Yusuf Han ile aralarındaki düşmanlığa son verdiler. Mahmudşah Halacî sefer sonrası Hadoti ve Ranthambor'un yönetimini büyük oğlu Gıyâseddin'e verdi¹⁷⁴.

Mahmudşah'ın 1454'te doğu Mevar'a tertiplemediği sefer ise, önceden planlanmış bir harekât değildi. Mahmudşah'ın güneyde Handeş hududunda bulunmasından yararlanmak isteyen Racputlar Mâlva'nın kuzeyinde karışıklıklar çıkarmışlardı. Sultan yağmur mevsimini Ucceyn'de geçirdi ve daha sonra oğlu Gıyâseddin'i Racputlar'ın elindeki Cânân (veya Câtân) ve Sanjad kalelerini fethetmek üzere gönderirken kendisi de Çappan¹⁷⁵, Ahar¹⁷⁶ ve Todabhim¹⁷⁷ üzerine yürüdü. Şehzâde Gıyâseddin, Cânân'ı beş altı gün içinde fethederek bol ganimet elde etti. Sarp ve yüksek bir tepede bulunan Sanjad ise kumandanlardan İkbâl Han tarafından kuşatıldı

169 Kirmânî, *a.g.e.*, s. 67-68; Herevî, *a.g.e.*, III, 330; Day, *a.g.e.*, s. 182-183.

170 Caypur'un yaklaşık 58 km. doğusundadır. *The Imperial Gazetteer of India, Provincial Series, Rajputana*, Calcutta 1908, s. 258.

171 Agra ile Caypur arasında, Caypur'un 114 km. doğusundadır.

172 Caypur'un yaklaşık 105 km. doğusunda yer alır. *The Imperial Gazetteer of India, Rajputana*, s. 269.

173 Kirmânî, *a.g.e.*, s. 76-77; Manzar, *a.g.m.*, s. 340.

174 Kirmânî, *a.g.e.*, s. 77-78; Herevî, *a.g.e.*, III, 335-336. Firişte (*a.g.e.*, II, s. 494), Harodi (Hadoti), Şehr-i Nev (Narvar) ve Ecmîr'in idaresini verdiğini yazarsa da Ecmîr o tarihte henüz ele geçirilmemişti.

175 Çitor civarında, Banas ve Beraç ırmaklarının güneyinde birçok dar vadiden oluşan bölge. Day, *a.g.e.*, s. 194.

176 Aynı adla anılan ırmak kıyısında, Udaypur'un (Udaipur) yaklaşık 3,5 km. doğusunda bir köy. *The Imperial Gazetteer of India, Rajputana*, s. 126.

177 Hindaun'un yaklaşık 45 km. kuzeybatısındadır. *The Imperial Gazetteer Of India*, XXIII, 406.

ve hızla yardıma gelen Mahmudşah'ın kuvvetlerinin desteğiyle fetholundu. Sanjad'a "Gıyâsğîr" adı verildi ve Şeyh Muhammed Atâ Melik'e iktâ olundu¹⁷⁸. Daha sonra Todabhim kalesi kuşatma altına alındı. Mevar ve Hadoti Racputları'nın birlikte savaşmalarına rağmen Mahmudşah karşısında mağlup oldular ve kaçtılar. Todabhim'i fetheden Mahmudşah'ın ordusu fil, köle ve hazinelerden oluşan yüklü bir ganimet elde ettiler¹⁷⁹.

Sultan Mahmudşah, ertesi yıl Mandzor'a geldi. Buradan hareketle Çitor taraflarına harekât düzenledi. Bu seferde Rana Kumbha'nın adamlarının (gomaşteğân) geceleyin terk ettikleri Badnor'u (Badnore)¹⁸⁰ savaşmadan ele geçirdi. Badnor'un idaresini daha önce söz verdiği üzere, kendi teklifi üzerine Müslüman olan "Çita" adlı bir Hindu reise (mukaddem) verdi ve ayrıca buraya bir şahne¹⁸¹ tayin etti¹⁸². O sırada Ecmîr'in¹⁸³ Müslüman ahali sultana dilekçe göndererek kalenin Hindu idarecisinden şikâyetçi olmuşlardı. Bu şikâyetleri dikkate alan Mahmudşah, stratejik açıdan büyük öneme sahip gerek Hindûlar gerekse Müslümanlar'ın başta gelen ziyaretgâhlarından biri olan Ecmîr'e ilerledi ve ünlü mutasavvıf Şeyh Muînüddin Hasan Çiştî'nin türbesi karşısında ordugâh kurdu. Ecmîr racası Gacadhar Singh, Mahmudşah ile savaştı fakat mağlup olup kaleye döndü. İki taraf arasındaki çarpışmalar dört gün devam etti. Beşinci gün Gacadhar bütün kuvvetleriyle yeni bir hücum yaptı ama savaşta öldürüldü. Kaçan Racput birliklerini takip eden Mahmudşah'ın askerleri kapıları kırıp kaleye girmeyi başardılar. Böylece 1398'den beri Racputlar'ın elindeki Ecmîr kalesi yeniden İslâm idaresine girmiş oldu. Mahmudşah buraya "Seyf Han" unvanıyla Hâce Naîmullah Mühezzeb'i vali tayin etti¹⁸⁴. Sultan, Şeyh Muînüddin'in türbesinin tamir ve bakımı için bağışlar yaptıktan sonra Mandalgarh'a yöneldi ve hücum etti. Kalede hazır bulunan Rana Kumbha ordusuyla kaleden çıktı. Yapılan şiddetli çarpışmalarda her iki taraftan da çok sayıda asker öldü. Mahmudşah Halacî, kumandan ve vezirleriyle durumu istişare ederek hem ordunun yorgun olması ve hem de yağmur mevsiminin yaklaşması sebebiyle kuşatmayı gelecek yıla bıraktı ve Mandû'ya döndü (860/1456)¹⁸⁵.

Sonbaharda bütün hazırlıklarını tamamlayan Mahmudşah Halacî 26 Muharrem 861 (24 Aralık 1456) tarihinde Mandalgarh'a hareket etti. Mandalgarh kalesi sarp kayalıklardan oluşan bir tepe üzerinde olmasının yanı sıra sık ormanlarla çevrili bir araziydi. Bölgeye ulaştığı zaman ordugâhını doğu tarafında kaleden yaklaşık iki kilometre uzakta kurdu.

178 Kirmânî, *a.g.e.*, s. 82.

179 Kirmânî, *a.g.e.*, s. 83-84; Manzar, *a.g.m.*, s. 340-341.

180 Çitor'un 138 km. kuzeyinde bir kale. *The Imperial Gazetteer of India*, VI, 178-179.

181 Emniyet ve asayişten sorumlu askeri vali. E. Merçil, "Şahne", *DİA*, XXXVIII, 292-293.

182 Kirmânî, *a.g.e.*, s. 84; ayrıca bkz. Manzar, *a.g.m.*, s. 341.

183 Detaylı bilgi için bkz. R. Kurtuluş, "Ecmîr", *DİA*, X, 384-385.

184 Kirmânî, *a.g.e.*, s. 84-85; Firişte, *a.g.e.*, II, 496; Herevî, *a.g.e.*, III, 338; Uluğhanî, *a.g.e.*, s. 203; Day, *a.g.e.*, s. 185; Sarda, *a.g.e.*, s. 51-52.

185 Kirmânî, *a.g.e.*, s. 85; Herevî, *a.g.e.*, III, 338-339; Firişte, *a.g.e.*, II, 496. Krş. Sarda (*a.g.e.*, s. 52), İslâm kaynaklarındaki bilgiler aksine Mahmudşah Halacî'nin Rana Kumbha karşısında ağır bir yenilgiye uğradığını yazar.

Kalenin batı tarafındaki tepe üzerine de karargâh kurdurarak kuşatmayı buradan yönetti. Mancınıklar surları döverken, askerler de hendeği doldurmaya başladılar. Kaledeki en iyi mancınığın imha edilmesine rağmen surlarda açılan gedikleri onaran Racputlar direnmeye devam ettiler. Ancak Mahmudşah, kaledeki en önemli su kaynağı olan havuzun bentlerini tahrip edince Racputlar susuzluk çekmeye başladılar. Bu arada hendeğin doldurulmasının ardından Mahmudşah'ın askerleri surlara çıkmaya başlamışlardı. Racputlar'dan bir kısmı ölene kadar savaştılsa da geri kalanı hayatlarının bağışlanması için bir milyon tengeyi ve şehrin anahtarlarını Sultan Mahmudşah'a verdiler. Böylece Mandalgarh kalesi, 1 Zilhicce 861 (20 Ekim 1457)¹⁸⁶ tarihinde fethedildi. Bu büyük fetih için Allah'a şükreden Mahmudşah, beş gün sonra¹⁸⁷ şehre girerek tahrip edilen Hindu tapınağından arta kalan malzemelerle bir cami inşa edilmesini emretti. Ayrıca bir kadı, müftü, muhtesib, hatîb ve müezzin görevlendirdi¹⁸⁸. Mahmudşah'ın bu başarısında kalenin kuşatılması için en uygun zamanı yani Rana Kumbha'nın orada bulunmadığı ve yardım gönderemeyeceği zamanı seçmesi büyük rol oynamıştı. Nitekim Kumbha o sırada kendi mensup bulunduğu Sisodiya Racputları ile kıyasıya mücadele eden Codha'nın idaresi altındaki Rathor Racputları ile uğraşmaktaydı¹⁸⁹.

Mandalgarh'ın fethinden kısa bir süre sonra Mahmudşah Halacî, Çitor üzerine yürüdü (15 Muharrem 862/3 Aralık 1457) ve MandSOR yakınında Halacîpura'da (bugün Khilchipur)¹⁹⁰ ordugâh kurdu. Kilvara¹⁹¹, Dilvara¹⁹² ve Çappan üzerine cezalandırıcı seferler yaptı. Diğer taraftan Racputlar'ın BUNDİ'de çıkardıkları isyan Han-ı A'zam Tac Han ve Şehzade Kadir Han kumandasındaki Mâlva Sultanlığı kuvvetleri tarafından kısa sürede bastırıldı¹⁹³. BUNDİ hâkimi Raca Biru Singh ve yakın adamlarından çoğu öldürüldü. Racanın küçük yaştaki iki oğlu Samar ile Amar ise esir alınmışlardı. Bunlardan Samar, Mâlva ordusunda bir kumandan olarak soydaşı olan Racputlar ile savaşarak BUNDİ'yi ele geçirmiş ve bir süre burayı Mahmudşah adına idare etmişti¹⁹⁴.

Sultan Mahmudşah MandSOR'da iken GUCERAT Sultanı II. Ahmedşah da Rana Kumbha'ya karşı bir intikam seferine çıkmış ve Kumbhalgarh (Kumbhalmîr) kalesini¹⁹⁵ kuşatmış; ancak kalenin çok müstahkem olması dolayısıyla çevreyi yağmalayıp geri çekilmişti. Mahmudşah

186 Firişte (a.g.e., II, 497), kalenin 25 Zilhicce'de fethedildiğini yazar.

187 Herevî (a.g.e., III, 340) ve Firişte (a.g.e., II, 497), "iki gün sonra şehre girdiğini" kaydederler.

188 Kirmânî, a.g.e., s. 85-88; Herevî, a.g.e., III, 339-340; Day, a.g.e., s. 187-190.

189 Day, a.g.e., s. 190-193.

190 Bopal'ın yaklaşık 157 km. kuzeybatısındadır.

191 Kumbalgarh'ın 4-5 km. uzaklıktaki güneyinde bir ileri karakoludur. *The Imperial Gazetteer of India, Rajputana*, s. 137.

192 Udaypur'un yaklaşık 25 km. kuzeyinde Kumbalgarh yolu üzerindedir. *The Imperial Gazetteer of India, Rajputana*, s. 133.

193 Kirmânî, a.g.e., s. 88-89; Day, a.g.e., s. 193.

194 B. N. Doundiyal, *Gazetteer of India, Rajasthan, Bundi*, Jaipur 1964, s. 36; *The Imperial Gazetteer of India, Rajputana*, s. 285; James Tod, *Annals and Antiquities of Rajasthan*, Delhi 1995, III, 1477-1478.

195 Udaypur'un yaklaşık 85 km. kuzeyindedir. *The Imperial Gazetteer of India, Rajputana*, s. 139.

Halacî, II. Ahmedşah'a elçiler göndererek bölgede Rana Kumbha'ya karşı birlikte hareket etmeyi teklif etti¹⁹⁶. Gucerat hükümdarının bu öneriye olumlu yanıt vermesi üzerine Mâlva ve Gucerat orduları Çitor üzerine yürüdüler ve burayı kuşattılar. Rana Kumbha kırk bin süvari ve iki yüz seçme fille kaleden çıktı. Beş gün devam eden şiddetli çarpışmalarda¹⁹⁷ Mahmudşah Halacî ile II. Ahmedşah'ın birleşik kuvvetleri Racputlar'ı ağır bir yenilgiye uğrattılar. Çitor kalesine kapanan Kumbha elçilerini on dört men altın, iki büyük fil ve değerli hediyeler ile göndererek barış istedi. Yapılan antlaşmaya göre Kumbha yıllık vergi ödemeyi kabul ediyor ve Müslüman ülkelerine saldırmayacağına dair söz veriyordu (862/1457-58)¹⁹⁸.

Sultan Mahmudşah, 863 (1458-59) yılında Rana Kumbha'nın ülkesine bir sefer daha gerçekleştirdi. Bu seferde oğlu Gıyâseddin ve Kadir Han, Dilvâra ve Kılvâra civarını yağmaladılar. Daha sonra Kumbhalgarh önlerine gelen Sultan Mahmudşah, yaptığı keşif neticesinde kalenin ancak birkaç yıllık bir kuşatma sonunda fethedilebilecek kadar tahkim edilmiş olduğunu görerek oradan güneye hareketle Dungarpur'a¹⁹⁹ geldi. Bu sırada Dungarpur Racası (Rây) Sain Das, Mahmudşah'a itaatini bildirerek ülkesinin haracı olarak iki yüz bin tenge, yirmi bir tane at ve değerli hediyeler takdim etti. Mahmudşah daha sonra Mandû'ya geri döndü (Şubat 1459)²⁰⁰.

Mahmudşah Halacî, Mevar bölgesine son seferini 871 (1466-67) yılında yaptı. Bu maksatla 12 Cemâziyelevvel 871 (20 Aralık 1466)'de Mandû'dan Ucceyn'e geldi. Daha sonra Ucan (Ujan) kalesi üzerine yürüyerek burayı zapt etti. Mahendri ırmağı kıyısında ordugâh kuran Mahmudşah Halacî, Gucerat Sultanı Mahmudşah Begerhâ'nın (1458-1511)²⁰¹ Dungarpur Racası'nın oğluna yardım göndermesine engel oldu ve rehin aldığı racanın oğlu ile Dungarpur'a geldi. Bunun üzerine Raca Sain Das, Mahmudşah Halacî ile anlaşabilmek için ona iki yüz bin tenge ve yüz at ve kendisi için çok değerli olan "Som Nath" adlı atını takdim etmek zorunda kaldı. Mahmudşah daha sonra Çappan'a yöneldi. Bölgeyi yağmaladıktan sonra Kumbhalgarh'a doğru yürüdü. Bu sırada Rana Kumbha'nın Cavar (Jawar)'da olduğunu haber aldı. Cavar üzerine yürüyen Mahmudşah Halacî buradaki Hindu tapınağını yağma ve tahrip etti. Mahmudşah oradan ordusuyla Çitor'a doğru ilerledi. Yolda Rana Kumbha'nın

196 Gucerâtî (*a.g.e.*, s. 35)'ye göre, Mahmudşah Halacî Gucerat Sultanı'na mesajında "Müslümanlar arasındaki çekişmelerin kâfirleri sevindirdiğini ve başta Rana Kumbha'nın işine yaradığını, Müslümanlar için en iyi yolun bu inatçı kâfirleri ve saldırgan Rana Kumbha'yı bölgeden kovmak için birlikte hareket etmek olduğunu" bildiriyor "Onu (Kumbha'yı) yok edinceye kadar siz o taraftan ben bu yandan yürüyelim ve onun ülkesini aramızda eşit olarak bölüşelim" diyordu.

197 Gucerâtî (*a.g.e.*, s. 35) bu savaşta çekilen su kıtlığı nedeniyle bir bardak hatta daha az miktarda suyun fiyatının 12 tengeye çıktığını bildirmektedir. Ayrıca bkz. E. Clive Bayley, *The Local Muhammadan Dynasties, Gujarat*, London 1886, s. 151; krş. Ali Muhammed Khan, *The Political and Statistically History of Gujarat*, London 1835; Eryılmaz, *a.g.e.*, s. 63.

198 Firişte, *a.g.e.*, II, 378-379; Gucerâtî, *a.g.e.*, s. 34-35. Racput kaynaklarına dayanan Sarda (*a.g.e.*, s. 58-61) ise, Kumbha'nın ağır kayıplar vermesine rağmen, mağlup olan tarafın Gucerat Sultanı olduğunu yazar.

199 Udaypur'un yaklaşık 106 km. güneyinde bir şehir. *The Imperial Gazetteer of India, Rajputana*, s. 160.

200 Kirmânî, *a.g.e.*, s. 89-90; Herevî, *a.g.e.*, III, 340-341; Firişte, *a.g.e.*, s. 497; krş. Day, *a.g.e.*, s. 194.

201 Hayatı hakkında bkz. I. Husain Siddiqui, "Mahmud I", *DIA*, XXVII, 347-348.

hücumuna uğradı ise de onu geri püskürtmeyi başardı (Ramazan 871/Nisan 1467). Kumbha'yı Çitor'a kadar takip eden Mahmudşah, ordusunun yorgun olması ve yağmur mevsiminin yaklaşması dolayısıyla bu kaleyi kuşatmaktan vazgeçerek payitahta geri dönmeye karar verdi²⁰². Dönüş sırasında Resûlpur'da²⁰³ bağımsızlığını ilan edip Çitor kalesi Hindularını ile anlaşma yapan Kemâlmülk'ün üzerine İkbâl Han idaresindeki bir birliği gönderdi. İkbâl Han, Kemâlmülk ile taraftarlarını yakalayarak isyanı bastırdı. Diğer taraftan Mahmudşah'ın kumandanlarından Han-ı A'zam Şîr Han, isyankâr tavırlar sergileyen, Müslüman köylerini işgal eden ve eşkıyalığa göz yumarak tacirlere zarar veren Amrîl kalesi idarecisi (zâbit) Hintli Çita'yı cezalandırdı ve iki aylık muhasara sonucunda Amrîl'i fethetti (25 Receb 871/1 Mart 1467). Kale ve civarı sultanın emriyle Mâlva Sultanlığı topraklarına dâhil edildi²⁰⁴.

Mahmudşah Halacî, saltanatının büyük bir bölümünü Racputlar'a karşı savaşmaya hasretmiş ve bu mücadelede daima taarruz eden taraf olup Rana Kumbha ve öbür Racput reislerine Mâlva'ya saldırma fırsatı tanımamıştı. Bu nedenle Mahmudşah Halacî'nin sadece Mâlva Sultanlığı için değil bölgedeki bütün Müslüman devletler için büyük bir tehdit oluşturan Hindu Racputlar'a karşı gazâ yapmayı temel siyaset edindiğini söylemek doğru bir tespit olacaktır. Mahmudşah'ın kuzey Hindistan'ı özellikle de Delhi Sultanlığı'nı Gucerat limanlarına ve güney Hindistan'a bağlayan yolları da kontrol altına almaya çalıştığı anlaşılıyor. Diğer taraftan Bayâna, Ecmîr ve Agra'ya yaptığı seferler Mahmudşah'ın doğu Mevar üzerinden Delhi'ye ulaşmasını sağlayacak güvenli bir yol açma siyaseti güttüğünü göstermektedir²⁰⁵.

Mahmudşah Halacî'nin Şarkî Sultanlığı ile İlişkileri

Mâlva Sultanı Hüşengşah Gûrî, Timur'un Hindistan'ı istilâsı akabinde bağımsızlık kazanan Melikzâde hanedanının²⁰⁶ idaresindeki Kâlpi Sultanlığı'nı (mesned-i Kâlpi) kendisine tâbi kılarak idaresine Celâl Han'ı (1432-1443) tayin etmişti. Aynı hanedandan Celâl Han'ın ağabeyi Nasîr Han'ın (1443-1451) da Kâlpi'nin hemen kuzeyindeki Şâhpur (Chahipur) kasabasında hâkimiyetine devam etmesine müsaade etmişti. Ancak Mâlva Sultanı Hüşengşah'ın ölümünden sonra Cüneyd Han ve İsmâil Han, Eriç (Erach)²⁰⁷ ve

202 Kirmânî, *a.g.e.*, s. 124; Day, *a.g.e.*, s. 195-196. Sultan Mahmudşah, Rana Kumbha'ya karşı elde ettiği zaferlerin anısına başşehir Mandû'da yaptırdığı medresenin kuzeybatı kulesini yedi katlı bir zafer anıtına dönüştürmüştü (1443). XVII. yüzyılda sağlam olan bu anıttan günümüze yalnız kaide kısmı kalmıştır. Rana Kumbha da aynı maksatla Çitor'da bugün hala ayakta olan bir zafer kulesi (Vijaya Stambha) inşa ettirmişti. G. Yazdani, *Mandû, The City of Joy*, Oxford 1929, s. 58-59; *Archaeological Survey of India, Report of A Tour in the Panjab and Rajputana in 1883-1884*, haz. H. B. W. Garrick, New Delhi 2000, XXIII, 104.

203 Çitor'un 30 km. kadar güneyinde.

204 Kirmânî, *a.g.e.*, s. 125.

205 Manzar, *a.g.m.*, s. 342.

206 Bu konuda geniş bilgi için bkz. A. H. Nizami, "Muhammadabad-Kalpi and its Historical Background", *Islamic Culture*, XXVII, Hyderabad 1953, s. 149-155.

207 Gvalyör'un güneydoğusunda Betva nehri kıyısındadır. D. L. Drake-Brockman, *Jhansi, District Gazetteers of the United Provinces Of The Agra and Oudh*, Allahabad 1929, XXIV, 254-256.

Jatahara (Catahara)'da²⁰⁸ bağımsızlıklarını kazanırken, Nasîr Han da Mahoba ve Rath'²⁰⁹ ele geçirmişlerdi. Bu yerleri hâkimiyetine almaya yeterli güç bulamayan Celâl Han, yalnız Kâlpi'nin kendi idaresinde kalmasıyla yetinmişti²¹⁰.

O sırada dâhili problemlerle meşgul bulunan Mahmudşah Halacî, Kâlpi meselesiyle ilgilenemedi. Ama Celâl Han'ın 846 (1442-43) yılında ölümü ve Kâlpi'de iktidarı Nasîr Han'ın ele geçirmesi durumu değiştirdi. Nasîr Han'ın hâkimiyet alanını genişletmek için girişimleri halkın düşmanlığını kazanmasına sebep oldu. Kâlpi halkı ve ileri gelenleri, oruç, namaz gibi ibadetleri tamamıyla bırakarak sapkın (mezheb-i ilhâd ve zındıka) bir hayat yaşamaya başladığı, âlim ve şeyhlerin yaşadığı Mahoba'yı tahrip ettiği, Müslümanları buradan sürdüğü, boş yere kan döktüğü, cami ve medreseleri boş ve sahipsiz bıraktığı, Müslüman kızlarını önce kâfir olmaya teşvik edip sonra dansöz, şarkıcı veya çalgıcı olmaları için Mandal Hindu hâkimi Bana Kamal'a sattığı suçlamaları ile Nasîr Han'ı Cavnpur Sultanı Mahmudşah İbrâhim Şarkî'ye (1440-1457) şikâyet etmişlerdi. İbrâhim Şarkî de Mahmudşah Halacî'ye elçilerini göndererek Nasîr Han problemini çözmesini, eğer zaman veya imkânı yoksa meseleyi kendisinin halledebileceğini bildirdi (846/1442-1443)²¹¹. Ancak Sultan Mahmudşah Halacî, Şarkî Sultanlığı'nın Kâlpi üzerinde doğrudan hâkimiyet kurmasını istemiyordu. Diğer taraftan Mevar üzerine sefere çıkacağından Kâlpi'ye müdahale etme ihtimali de yoktu. Bu nedenle İbrâhim Şarkî'ye Nasîr Han'ı hatalı davranışları konusunda uyarmasını tavsiye etmek suretiyle zaman kazanmaya ve Mevar'a değil de Kâlpi'ye sefere çıktığına dair haberler yayarak durumu düzeltmeye çalıştı. Bu haberleri duyan Nasîr Han derhal amcası Ali Han'ı değerli armağanlarla Mahmudşah Halacî'nin huzuruna gönderdi. Kâlpi'de durumun İbrâhim Şarkî'nin iddia ettiği gibi olmadığını, isterse hakkında tahkikat yapılabileceğini söylediğinin aksi bir şey çıkarsa cezalandırılmaya razı olduğunu ifade etti. Sultan Mahmudşah Halacî, Nasîr Han'a kızgın olduğundan başlangıçta elçilerle görüşmek istemedi ise de Sârengpur'a geldiği sırada babası A'zam Hümâyûn ve diğer devlet ricalinin aracı olması sonucu elçileri ve hediyeleri kabul etti. Nasîr Han'a öğütler içeren bir mektup gönderdikten sonra Mevar üzerine sefere çıktı²¹².

Mahmudşah'ın sefere çıkmasını fırsat bilen Şarkî Sultanı Mahmudşah, ordusunu göndererek Nasîr Han'ı Kâlpi'den çıkardı (Aralık 1442). Nasîr Han da Mâlva Sultanlığı'na bağlı olan Çanderi'ye sığındı. Bunun üzerine Sultan Mahmudşah Halacî, Şarkî Sultanı'ndan Kâlpi'yi Nasîr Han'a iade etmesini talep etti ve bu talebi birkaç kez tekrarladı. Mahmud Şarkî hiçbir cevap vermeyince, Mahmudşah Halacî, kalabalık bir orduyla yürüyüşe geçti (2

208 Jhansi'nin yaklaşık 70 km. güneydoğusunda bugünkü Jatara. Drake-Brockman, *a.g.e.*, XXIV, 192.

209 Bu iki yerleşim de Kânpur'un yaklaşık 140 km. güneybatısında yer almaktadır. *The Imperial Gazetteer of India*, XXI, 239-240, XVII, 23.

210 Day, *a.g.m.*, s. 917-918; Nizami, *a.g.m.*, s. 153-154.

211 Kirmânî, *a.g.e.*, s. 49; Firişte, *a.g.e.*, II, 488-489, 596; Herevî, *a.g.e.*, III, 323, 379; Day, *a.g.e.*, s. 138.

212 Kirmânî, *a.g.e.*, s. 54; Herevî, *a.g.e.*, III, 323; Firişte, *a.g.e.*, II, 489.

Şaban 848/14 Kasım 1444)²¹³. Önce Çanderi'ye geldi, daha sonra buradan hareketle Eriç ve Bhander'e²¹⁴ ilerledi. Sultan İbrâhim Şarkî'nin ordusuyla yolda karşılaştı. İki taraf arasında büyük bir savaş meydana gelmemesine rağmen çatışmalar bir süre devam etti. Rath ve Eriç civarlarında yoğunlaşan çarpışmalarda Mahmudşah Halacî'nin Çanderi valisi Melik Muzaffer İbrahim idaresindeki kuvvetleri üstünlük sağladılar. Eriç'in başlangıçta Mâlva Sultanlığı lehinde görünüp sonra Cavnpur Sultanlığı tarafına geçen halkı, Mahmudşah Halacî'nin emriyle bölgeden çıkarılıp Çanderi'ye sürgün edildiler. İbrâhim Şarkî'nin Rath'ı geri almaya çalışması üzerine Mahmudşah Halacî bölgeye oğlu Gıyâseddin kumandasında elli iki fillle güçlendirilmiş bir askeri birlik göndererek Melik Muzaffer'in kuvvetlerini takviye etti²¹⁵.

Artan baskıya daha fazla direnemeyeceğini anlayan İbrâhim Şarkî dönemin ünlü âlimlerinden Şeyhülislâm Miyân Çayilda aracılığıyla barış için Mahmudşah Halacî'ye başvurdu. Buna göre Şarkî Sultanı, Rath ve Mahoba'nın Mâlva Sultanlığı'na tâbi Nasîr Han'ın, Eriç, Catara, Bhander ve Kâlpi'nin Şarkî Sultanlığı'nın idaresinde kalmasını teklif etmişti. Mahmudşah Halacî, iki sultanlık arasındaki anlaşmazlığın asıl kaynağı olan Kâlpi'nin Şarkî Sultanlığı'na bırakılmasına karşı olduğundan bu teklifi reddetti. Ancak zaten ülkesinden kaçıp Mâlva'ya iltica eden Nasîr Han, barış anlaşması imzalanmazsa Rath ve Mahoba'yı da kaybedebilirdi. Bu sebeple Nasîr Han, İsmail Han ile birlikte Sultan Mahmudşah Halacî'ye müracaat ederek Şarkî Sultanı'nın teklif ettiği şartlara razı olduğunu bildirdi. Bir süre sonra Şarkî Sultanı ordusuyla, Catahara yakınındaki Parhar taraflarına yürüdü. Onun bu hareketi üzerine Mahmudşah Halacî de bir askeri birliği bölgeye yolladı ve ardından bizzat ordusuyla harekete geçti. Bunun üzerine Şarkî Sultanı, verdiği sözü ihlal etmek niyetinde olmadığını bildirerek barış teklifini yineledi. Mahmudşah Halacî, onun elçilerini Ucceyn'de kabul etti. Nihayet taraflar arasındaki müzakereler sonuç verdi ve barış görüşmelerinin başlamasından dört ay sonra, önceki şartları teyid eden bir antlaşma (ahidnâme-i mü'ekkid) imzalandı (İlkbahar 1445)²¹⁶.

Mahmudşah Halacî'nin Behmenîler ile İlişkileri

Sultan Mahmudşah Halacî devrinde Mâlva Sultanlığı'nın en güçlü rakiplerinden biri, Dekken'de hüküm süren bir İslâm hanedanı olan Behmenîler idi. İki devlet arasında Hüşengşah Gürî zamanında Kerla (Kherla) bölgesi yüzünden anlaşmazlık yaşanmış ve yapılan savaşlar sonucunda Kerla bölgesi Mâlva Sultanlığı'nda Berâr ise Behmenîler'de kalmıştı²¹⁷.

213 Kirmânî (a.g.e., s. 59-60), yanlış olarak Cavnpur Sultanı Mahmudşah İbrahim'in Kâlpi üzerine harekâtı için de aynı tarihi vermektedir.

214 Gvalyor'un yaklaşık 100 km. güneydoğusunda Jhansi yakınındadır. *The Imperial Gazetteer of India*, VIII, 72.

215 Kirmânî, a.g.e., s. 60-62; Day, a.g.e., s. 141-143.

216 Kirmânî, a.g.e., s. 62-63; Herevî, a.g.e., III, 328-329; Firişte, a.g.e., II, 489-490, 597-598; ayrıca bkz. Day, a.g.e., s. 143-146; Nizami, a.g.m., s. 154.

217 Day, a.g.m., s. 903.

Mahmudşah Halacî, Behmenî Sultanlığı'ndan gelen bir davet üzerine dikkatini bu yöne çevirdi. Behmenî Sultanı Alâeddin II. Ahmedşah (1436-1458), isyan çıkaran damadı Celâl Han Buhârî ve onun oğlu İskender Han'ı kapandıkları Nalgonda kalesinde²¹⁸ kuşatma altına almıştı. Celâl Han oğlunu Mâlva Sultanı Mahmudşah'a göndererek "*Behmenî Sultanı'nın öldüğünü, ülkenin karışıklık içinde olduğunu, Mahmudşah'ın hızlı hareket ederse Berâr ve Telingana bölgelerine kolaylıkla sahip olabileceğini*" bildirdi²¹⁹. Bu haber üzerine Mahmudşah Halacî, Hûşengâbâd'dan hareket ederek Berâr bölgesinin en güçlü kalelerinden Mahur (Mahurgad) üzerine yürüdü (Muharrem 857/Ocak-Şubat 1453)²²⁰. Ancak Mahur'u kuşattığı sırada Behmenî hükümdarı Alâeddin II. Ahmedşah'ın hayatta olduğunu ve yüz seksen bin kişilik muazzam bir orduyla kaleye yardıma geldiğini haber aldı. Yanında sadece elli bin asker bulunan Sultan Mahmudşah ona karşı koyamayacağını düşünerek kuşatmayı kaldırdı. Görünüşte İskender Han'ı korumak, gerçekte ise onun Behmenî Sultanı ile birleşmesine engel olmak amacıyla bin kişilik bir birliği bölgede bıraktı ve hızla Mâlva'ya hareket etti. Bununla beraber İskender Han, Mâlva Sultanlığı kuvvetlerinden kurtularak Sultan Alâeddin'den özür dilemiş ve affolunmuştu. Mahmudşah Halacî ise başka meseleler ile uğraştığından uzun bir süre bu bölgeyle ilgilenemedi²²¹.

Sultan Mahmudşah, Dekken'den ülkesine dönerken yolda Handeş'te hüküm süren Fârûkîler'den I. Mübârek Han'ın (1441-1457) Mâlva Sultanlığı'na tâbi Beglâna Racalığı'na hücum ettiği haberini aldı. Bunun üzerine Sûrat'tan Devletâbâd'a giden ticaret yolu üzerinde stratejik öneme sahip Beglâna'ya yöneldi. Kumandanlarından İkbâl Han ve Seyfûlmülk Yusuf Han'ı Âsîr üzerine gönderdi. Mâlva Sultanlığı kuvvetleri Mübârek Han'ı yenilgiye uğrattılar. Sultan Mahmudşah ise, Âsîr ve civarındaki köy ve mevzileri yağmaladıktan sonra Mâlva'ya döndü²²². Ertesi yıl Beglâna Racası Bhanu²²³, Mübârek Han'ın ülkesine saldırıları nedeniyle bölgesinin yıllık vergisini gönderemediğini Mahmudşah'a bildirerek şikâyetçi oldu (858/1454). Mahmudşah Halacî, bu defa oğlu Gıyâseddin Muhammed'i bölgeye gönderdi. Şehzadenin gelişini duyan Mübârek Han derhal Âsîr'e gitti. Gıyâseddin, Beglâna Racası'nın takdim ettiği vergi ve hediyeleri teslim alarak Mâlva'ya geri döndü²²⁴.

Bu arada Behmenî hükümdarı Alâeddin II. Ahmedşah'ın yerine geçen Hümâyûnşah bir hizmetkârı tarafından öldürülmüş ve yerine sekiz yaşındaki oğlu Nizâmeddin III. Ahmedşah (Nizâmşah) geçmişti (Eylül 1461). Yeni sultan küçük yaşta olduğundan devleti, Vezir

218 Güneydoğu Hindistan'ın Telingana bölgesindeki Haydarabat'ın yaklaşık 100 km. güneydoğusundadır. *The Imperial Gazetteer of India*, XVIII, 337-338.

219 Seyyid Ali Tabâtabâ, *Bürhân-ı Me'âsir*, Delhi 1355/1936, s. 85; Herevî, *a.g.e.*, III, s. 336.

220 Kirmânî, *a.g.e.*, s. 79-80.

221 Tabâtabâ, *a.g.e.*, s. 86; Firişte, *a.g.e.*, I, 338, II, 494; ayrıca bkz. Day, *a.g.e.*, s. 149.

222 Kirmânî, *a.g.e.*, s. 79-80.

223 Herevî (*a.g.e.*, III, 337) bu racanın adını "Bâbü'nun oğlu", Kirmânî (*a.g.e.*, s. 80) "Nanda" olarak verir.

224 Kirmânî, *a.g.e.*, s. 80-81; Herevî, *a.g.e.*, III, 336-337; Ulughânî, *a.g.e.*, s. 201; Day, *a.g.e.*, s. 201.

Hace-i Cihân Türk, Valide sultan Nergis Begim ve Melikü't-tüccâr Mahmud-ı Gâvân'dan²²⁵ oluşan bir nâiblik meclisi idare etmekteydi²²⁶. Başsağlığı ve cülus tebriki mesajlarını III. Ahmedşah'a ileten Mahmudşah Halacî, Behmenî ülkesine yapacağı sefer için en uygun zamanı kollamaya başladı. Nihayet Behmenî ordusunun güney Hindistan'daki Orissa'ya (Odışa) yaptığı seferden yeni döndüğünde harekete geçti. Başkent Mandû'dan 20 Muharrem 866 (25 Ekim 1461)'da yola çıkan Sultan Mahmudşah, Narmada nehrini geçerek Handeş (Khandeş) bölgesine geldi²²⁷. Bu sırada bazı kimselerin, Âsîr (şimdiki Asirgarh) valisi Gazi (Âdil) Han b. Mübârek Han'dan zalimliği sebebiyle şikâyetçi olmaları üzerine yönünü buraya çevirdi. Gazi Han, ancak büyük mutasavvıf Ferîdeddin Mesud Genc-i şeker'in (ö. 1265)²²⁸ torunlarından Şeyhülislâm Dâvud'u araya sokup af dileyerek ve yüklü miktarda haraç vererek sultanın gazabından korunabildi. Zaten Sultan Mahmudşah'ın asıl hedefi Dekken'i fethetmek olduğundan bu müstahkem kalenin zaptıyla uzun müddet oyalanmak istemedi ve Gazi Han'ı affederek Eliçpur (bugünkü Achalpur) ve Berâr'a doğru yoluna devam etti. Bâlâpur'u²²⁹ geçtikten sonra 12 Cemâziyelevvel 866 (12 Şubat 1462) tarihinde Bider yakınlarındaki Maheskar'a vardı ve burada Behmenî kuvvetlerinin karşısında ordugâh kurdu²³⁰. Mâlva ordusunun düzeni şöyle idi: Merkezde bizzat Mahmudşah'ın idaresinde altmış fil ve otuz bin atlı²³¹, sağ kanatta Şîr Han kumandasında otuz fil ve on bin atlı, sol kanatta Tâc Han'ın kumandası altındaki birlikler ve en önde yirmi bin fil ve birkaç bin asker. Behmenî ordusunda ise sağ kanatta on bin atlı ve kırk fil ile Melikü't-tüccâr Mahmud-ı Gâvân, sol kanatta on bin atlı ve kırk fil ile Vezir Nizâmülmülk Türk ve İskender Han ve merkezde on veya on bir bin mızraklı süvari ve 100-150 kadar fil ile Sultan III. Ahmedşah yer alıyordu. Mahmudşah Halacî birliklerinin ön tarafına derin bir hendek kazdığından savaş sağ ve sol kanatlar arasındaki çarpışmalarla başladı²³². İlk hücumu Behmenîler'in sağ kanat kumandanı Mahmud-ı Gâvân yaptı. Bu hücum sonucu Mâlva Sultanlığı ordusunun sol kanadı dağıldı. Çanderi valisi Mehâbet Han ve Vezir Zahîrülmülk öldürüldü, Şehzade Gıyâseddin ise Vezir Nizâmülmülk tarafından yaralanarak savaş meydanını terk etti. Mâlva kuvvetlerinin durumu hiç iyi görünmüyordu. Mâlva ordusunun dağılmaya başladığını gören Behmenî veziri Nizâmülmülk son darbeyi indirmek amacıyla onlara karşı elli fil gönderdi. Ancak Mâlva ordusunun ok yağmuru sonucunda ürken filler Behmenî kuvvetlerine doğru geri gittiler. Bu Behmenî ordusunun düzenini bozdu. İskender Han, çocuk yaştaki Sultan

225 Hayatı hakkında geniş bilgi için bkz. Rıza Kurtuluş, "Mahmud-ı Gâvân", *DİA*, XXVII, 361-362; Haroon Khan Sherwani, *Mahmud Gawan (The Great Bahmani Wazir)*, Allahabad 1942.

226 H. Khan Sherwani, *The Bahmanids of the Deccan*, Hyderabad 1953, s. 276-277.

227 Kirmânî, *a.g.e.*, s. 92; Day, *a.g.e.*, s. 151-152.

228 Hayatı hakkında bilgi için bkz. K. A. Nizami, "Ferîdüddin Mes'ûd", *DİA*, XII, 398.

229 Berâr bölgesinde Akola'nın 24 km. batısında, Evrengâbâd'ın 222 km. kuzeydoğusunda bir kale. *The Imperial Gazetteer of India*, VI, 234.

230 Kirmânî, *a.g.e.*, s. 92-93; Herevî, *a.g.e.*, III, 341-342; Firişte, *a.g.e.*, II, 498; Uluğhanî, *a.g.e.*, I, 53-54.

231 Tabâtabâ (*a.g.e.*, s. 99) "yüz elli fil ve yirmi bin atlı" diye yazmaktadır.

232 Kirmânî, *a.g.e.*, s. 98; Herevî, *a.g.e.*, III, s. 323; Firişte, *a.g.e.*, II, 498; Tabâtabâ, *a.g.e.*, s. 99; Sherwani, *a.g.e.*, s. 281-282.

Nizâmeddin Ahmedşah'ın hayatını tehlikede görerek onu savaş meydanından uzaklaştırdı ve Bider'e götürdü. Fillerin yarattığı kargaşalık ve sultanın çetresinin ortadan kaybolması Behmenî ordusunda geri çekilme belirtisi olarak algılandı. Dağılan Behmenî ordusu telaşla geri çekilmeye başladı. Mahmudşah Halacî tam o anda kendi idaresindeki birliklerle hücumla kalktı ve yüze yakın fil ve büyük miktarda ganimet elde etti. Bunlar arasında Behmenî hükümdarının taht, çetr ve diğer hâkimiyet sembolleri, hazineleri, özel eşya ve giysilerinin bulunduğu firâşhane ve câmedârhanesi de vardı. Zaferini pekiştirmek isteyen Mahmudşah Halacî üç gün sonra Behmenî Sultanlığı'nın merkezi Bider üzerine yürüdü ve burayı muhasara etti. Bu sırada ordusundan bazı birlikler de Bîr (bugünkü Beed), Berâr ve Devletâbâd taraflarına hâkim olmuşlardı²³³. Tarihçi Firişte'nin ifadesiyle "Sanki Dekken Behmenî idaresinden Mâlva Halacîleri'nin idaresine geçmişti"²³⁴.

Valide Sultan Nergis Begim ise Sultan III. Ahmedşah'ı da yanına alarak daha güvenli gördüğü Firûzâbâd'a (Gulbarga) çekilerek Gucerat Sultanı Mahmudşah Begerhâ'dan yardım istedi. Bunun üzerine Gucerat Sultanı seksen bin kişilik bir orduyla Sultanpur'a²³⁵ geldi. Melikü't-tüccâr Mahmud-ı Gâvân yirmi bin Gucerat askeriyle takviye olunan kırk bin kişilik ordusuyla Bîr'den, Vezir Nizâmülmülk'ün kuvvetleri de Firûzâbâd'dan Bider'e yürüdüler. Üç yönden kuşatıldığını anlayan Sultan Mahmudşah Halacî muhasaraya derhal son vererek Bider önlerinden ayrıldı²³⁶. Önce altmış kilometre kadar batıdaki Kalyan'a (şimdiki Basavakalyan)²³⁷ geldi. Vezir Nizâmülmülk ordusuyla onu yakından takip ederken, Mahmud-ı Gâvân da geride kalan on bin askeriyle onun irtibatını kesmişti. Mahmudşah, hızlı hareket etmek için çaresiz ordudaki filleri kör ettirdi ve ağırlıklarını yaktırdı. Gucerat ve Dekken ordularının dönüş yolundaki geçitleri tutmalarından dolayı tehlikelerle dolu Berâr (Eliçpur) ve Gondvâna bölgesinden geçmek zorunda kaldı. Burada aşırı sıcak, susuzluk ve yöre halkı Gondlar'ın²³⁸ hücumları sebebiyle beş veya altı bin asker kaybettikten sonra Mâlva'ya ulaşabildi (Receb 866/Nisan 1462)²³⁹.

Sultan Mahmudşah Halacî Mandû'da bir süre dinlendikten sonra Behmenî Sultanlığı üzerine yeni bir sefer düzenledi (26 Rebülevvel 867/19 Aralık 1462). Mahmudşah bu defa doksan bin kişilik ordusuyla Kandeş (Khandesh) bölgesinden geçerek Dekken'in en müstahkem kalelerinden biri olan Devletâbâd'ı kuşattı. Behmenî devlet adamlarından

233 Kirmânî, *a.g.e.*, s. 95-96; Tabâtabâ, *a.g.e.*, s. 99; Firişte, *a.g.e.*, II, 498; Day, *a.g.e.*, s. 154; Sherwani, *a.g.e.*, s. 282.

234 *a.g.e.*, I, 345.

235 Nandurbar'ın yaklaşık 50 km. kuzeydoğusunda Shahada yakınında bir köy. *The Imperial Gazetteer of India*, XXIII, 138.

236 Gucerat Sultanı'nın Behmenîler'e yardım göndermesinden hiç bahsetmeyen Kirmânî (*a.g.e.*, s. 98-99), Mahmudşah Halacî'nin Bider kuşatmasını yarıda bırakıp ülkesine dönüşünü yağmur mevsiminin yaklaşmasına bağlar.

237 Detaylı bilgi için bkz. *The Imperial Gazetteer of India*, XIV, 324.

238 Geniş bilgi için bkz. Behram H. Mehta, *Gonds of the Central Indian Highlands*, I, New Delhi 1984.

239 Firişte, *a.g.e.*, I, 346; Tabâtabâ, *a.g.e.*, s. 103-104; ayrıca bkz. Sherwani, *a.g.e.*, s. 285-286. Mahmudşah'ın geri dönüş tarihini yalnız Kirmânî (*a.g.e.*, s. 98) vermektedir.

Mahmud-ı Gâvân ile arası iyi olmayan Devletâbâd valisi Melik Muhammed Perviz, kısa süren bir kuşatma sonunda kaleyi ona teslim etti. Mahmudşah Halacî Devletâbâd'da iken evliyâdan Şeyh Burhâneddin ve Şeyh Zeyneddin'in türbelerini ziyaret etti ve fakirlere elli bin tenge sadaka dağıttı²⁴⁰. Diğer taraftan Behmenî Sultanı Nizâmeddin III. Ahmedşah, Mahmudşah'a karşı yine Gucerat Sultanı Mahmud Begerhâ'dan (1459-1511) yardım istedi. Gucerat kuvvetlerinin Receb 867'de (Mart-Nisan 1463) Sultanpur'a kadar geldiği haberini alan Mahmudşah Halacî hemen Mâlva'ya geri dönmeye karar verdi. Fakat Handeş yolu Gucerat kuvvetleri tarafından kesildiği için, Berâr ve Gondvâna üzerinden hareketle Mandû'ya ulaştı (20 Şaban 867/10 Mayıs 1463)²⁴¹.

Mahmudşah Halacî, bu tarihten itibaren dikkatini Berâr bölgesine çevirdi. Sultan ordusuyla Eliçpur'a ilerlerken kumandanlarından Şîr Han'ı da Kalam'a²⁴² yolladı. Eliçpur'dan üzerine gönderilen kuvvetleri mağlup eden Mahmudşah, çevreyi yağmalayarak Mandû'ya döndü. Bu arada Şîr Han da Kalam'dan birçok esirle geri döndü. Mahmudşah daha sonra Kerla'nın idaresini zararlı davranışları görülen Hindu idareci Har Nayak'tan (zûnnârdâr-ı kasaba-i Kendva) alarak buraya Melik Sirâcûlmülk'ü vali (mukta') atadı²⁴³. Sultan, Kerla'ya "Mahmudâbâd" adını vererek gelecekteki seferler için bir ileri karakol yaptı ve Sirâcûlmülk'e kaleye zahire ve erzak depolamasını emretti. Bölgede daha çok sayıda askeri üsse ihtiyaç duyan Mahmudşah, Bairagarh²⁴⁴ üzerine yürüdü ve racasını huzuruna çağırdı. Raca, nâibi aracılığıyla sultandan iki gün süre istediye de söz verdiği tarihte vergisini göndermedi. Bunun üzerine Mahmudşah, kaleye hücum edip racayı mağlup ve kaleyi de tahrip etti. Daha sonra Ramazan ayı ve muson mevsiminin yaklaşması sebebiyle Mandû'ya geri döndü (869/1465)²⁴⁵.

Mahmudşah Halacî'nin bu harekâtı Behmenî Sultanı Muhammedşah Leşkerî'yi (1463-1482) alarm durumuna geçirmişti. O, yirmi bin kişilik bir kuvveti hudut bölgesini güvenlik altına almak için yola çıkardığı gibi veziri Nizâmülmülk Türk'ü Kerla üzerine gönderdi. Kerla valisi Melik Sirâcûlmülk eğlence ve şarap içmekle meşgul olduğundan Nizâmülmülk'ün yaklaştığını son anda öğrendi. Ona karşı gönderdiği oğlu savaşta öldürüldü

240 Kirmânî, *a.g.e.*, s. 99-101.

241 Kirmânî, *a.g.e.*, s. 101; Herevî, *a.g.e.*, III, 44; Day, *a.g.e.*, s. 156-158.

242 Berâr'ın en önemli kalelerinden olup Eliçpur'un 150 km. güneydoğusunda Yavatmal'ın 23 km. doğusundadır. *The Imperial Gazetteer of India*, XIV, 297.

243 Har Nayak, sonraları Kerla'da oturan Bhil kabilesinden bazı grupları ayaklandırmaya çalıştı ise de Mukarreb Han, Havâs Han gibi Mahmudşah'ın bölgedeki kumandanlarının askerî harekâtı karşısında başarılı olamadı. Kerla bölgesi Bhiller'i Nayak'ın kıskırtmasıyla Racputlar ile ittifak yaparak Mevar hududundan Dhâr havalisine kadar uzanan alanda kargaşalık çıkarmayı denediler. Ancak Mahmudşah'ın onlar üzerine gönderdiği Tâc Han, Zahîrûlmülk ve diğer kumandanlar tarafından mağlup edilmişlerdi. Sonunda Nayak aniden eceliyle ölünce geride kalan adamları ve oğlu Mâlva orduları tarafından esir alınmışlardı. Kirmânî, *a.g.e.*, s. 111-113.

244 XVI. yüzyıl kaynaklarında Gondvana'nın müstahkem kalelerinden biri olarak gösterilen Bairagarh'ın yeri tam olarak tespit edilememiştir. Gondvana veya Garha Racalığı'nın merkezi Cebelpur (Jabalpur) veya hemen batısındaki Bhedaghat olabileceği ileri sürülmektedir. Ebü'l-Fazl el-Allâmî, *a.g.e.*, II, 211.

245 Kirmânî, *a.g.e.*, s. 101-102, 107-108; Day, *a.g.e.*, s. 159-160.

ve ordusu yenilgiye uğradı²⁴⁶. Böylece Nizâmülmülk Kerla'yı fazla zorlanmadan ele geçirdi (870/1465-66)²⁴⁷. Fakat kısa süre sonra eşi ve çocuklarının esir alınmasının öcünü almak isteyen bir Racput tarafından hançerlenerek öldürüldü²⁴⁸. Nizâmülmülk'ün ölümü Kerla üzerindeki Behmenî hâkimiyetini zayıflattı. Mahmudşah Halacî o sırada hasta olmakla beraber tahtirevanla geldiği Nalça'da (Nalchha)²⁴⁹ ordusunu teftişle meşgul idi (Rebîülevvel 870/Ekim-Kasım 1465). Kumandanlarından Tâc Han'ı derhal Kerla meselesini halletmekle görevlendirdi. Tâc Han kaleyi ele geçirip Dekkenliler'i bölgeden çıkardı. Kerla, Melikü'l-ümerâ Makbul Han'ın idaresine verildi. Makbul Han, adamlarından Gazi Han'ı Eliçpur üzerine gönderdi ve bölgeyi yağma ve tahrip ettirdi²⁵⁰. Diğer taraftan Devletâbâd valisi Melik Muhammed Pervîz, kendisini cezalandırmak isteyen Mahmud-ı Gâvân'a karşı Sultan Mahmudşah Halacî'den yardım istedi. Mahmudşah bunun bir tuzak olabileceği ihtimalini düşündüyse de bizzat Devletâbâd'a yürüdü. Mahmud-ı Gâvân'ın kuvvetleri geçitleri tuttuklarından dağlık ve ormanlık Gondvâna üzerinden Devletâbâd'a ulaştı. Onun bölgeye geldiğini öğrenen Mahmud-ı Gâvân Bider'e çekildi. Bunun üzerine Mahmudşah da ülkesine geri döndü (25 Ramazan 870/11 Mayıs 1466)²⁵¹.

Behmenîler'in Kerla'ya saldıracağına haber alınması üzerine Mahmudşah, yeniden harekete geçerek kalabalık bir orduyu Makbul Han'ın idaresinde yeniden Eliçpur taraflarına gönderdi (Rebîülevvel 871/Ekim-Kasım 1466). Makbul Han ve diğer kumandanlar Mansûrümülk ve Raca Sivdas bu harekât sonunda dört bin esir, on iki bin büyük ve küçükbaş hayvan ve çok miktarda ganimet elde ettiler. Ancak Kerla'ya dönerken kendi maiyetindeki Eliçpur valisi Vefâ Han ve taraftarları Kadı Han, Pîr Han, Ferhunde Han, Hasan Han ve kumandası altındaki bin beş yüz atlı²⁵² ve çok sayıda yaya ile bir isyan girişiminde bulundular. Neyse ki bunu önceden öğrenen Makbul Han onları mağlup etti ve Eliçpur'a kadar takip ederek aralarından yirmi emîri öldürdü ve otuzunu da esir aldı. Vefâ Han'ın kılıcıyla çetirini de ele geçirdi. Makbul Han daha sonra Mâlva kuvvetleri ile Kerla'ya geri döndü²⁵³.

Bir süre sonra gerek Mâlva Sultanı Mahmudşah Halacî gerekse Behmenî hükümdarı Muhammedşah Leşkerî düşmanlıklarını devam ettirmek istemediklerinden bir barış anlaşması yapmak amacıyla ünlü mutasavvıf Şeyh Ziyâeddin Beyâbânî'nin arabuluculuğunu kabul

246 Herevî (a.g.e., III, 344) yenilerek kaçtığını yazar.

247 Kirmânî, a.g.e., s. 108; Firişte, a.g.e., I, s. 348; Tabâtâbâ, a.g.e., s. 108-109; Day, a.g.e., s. 160-161. Sherwanî (a.g.e., s. 304) ise, bu olayların 872 (1468) yılında meydana geldiğini yazmaktadır. Behmenî devlet adamı Mahmud-ı Gâvân ise, Sirâcümülk'ün bütün ailesi ve yakınlarının esir alındığını, beş altı bin askerin öldürüldüğünü ve 23 filin ele geçirildiğini yazmaktadır. Hâce İmâdeddin Mahmud-ı Gâvân, *Riyâzû'l-İnşâ*, nşr. Çând b. Hüseyin-Gulâm Yezdânî, Haydarâbâd 1948, s. 85.

248 Mahmud-ı Gâvân, a.g.e., s. 85. Firişte'ye göre (a.g.e., I, s. 348) ise, Nizâmülmülk huzuruna giren iki Racput kale müdafii tarafından öldürülmüştü.

249 Dhâr'ın yaklaşık 30 km. güneyindedir.

250 Kirmânî, a.g.e., s. 108-109.

251 Kirmânî, a.g.e., s. 112-113; Day, a.g.e., s. 162-163.

252 Day (a.g.e., s. 163) bu sayıyı "on beş bin atlı" olarak vermektedir.

253 Kirmânî, a.g.e., s. 114-115; Firişte, a.g.e., II, 501; Day, a.g.e., s. 163-164.

ettiler²⁵⁴. Bu amaçla Kadı Şeyhan (Ahmed) Muhtesib elçi olarak Bider'den Mandû'ya gönderildi. Behmenî Sultanı, anlaşmak için Mahmudşah Halacî'den Kerla'yı boşaltmasını veya elinde tutacaksa da sınırda tahkimat yapmaktan vazgeçmesini istemekteydi. Fakat bu, Mahmudşah için kabul edilebilir bir talep değildi. Mahmudşah, elçiden bir ay boyunca net bir cevap gelmeyince Dekken'e sefere çıkmak üzere ordusunu Nalça'ya sevk edip otağını kurdu. Bu sırada Gucerat Sultanı Mahmudşah Begerhâ'nın Girnar taraflarında meşgul olmasından dolayı Behmenîler'e yardım gönderemeyeceğinden emindi. Mâlva ordusunun Nalça'ya hareketi üzerine Kadı Şeyhan derhal Mahmudşah'ın sarayına gelerek seferi durdurmasını istedi ve Behmenî hükümdarının onun istediği şartları havi bir anlaşmayı imzaya hazır olduğunu bildirdi. Böylece iki devlet arasında yıllardır süren savaşa son veren bir anlaşma yapıldı (Evâhîr-i Cemâziyelevvel 871/9-19 Aralık 1466). Buna göre, Eliçpur iki sultanlık arasında sınır olacak, Eliçpur'a kadar olan bölge Mâlva'ya ait olacak, iki devletten herhangi biri Hint idarecilerine ait bir yeri fethederse diğeri buna göz koymayacak ve bundan böyle her iki devlet birbirinin arazisine tecavüz etmeyecekti²⁵⁵. Bu antlaşma ile sağlanan barış ve dostça ilişkiler Behmenî Sultanlığı'nın yıkılışına kadar devam etti.

Abbâsî Halifesi'nden Onay Gelişi

Mâlva Sultanları arasında Abbâsî Halifeligi'nden ilk onayı I. Mahmudşah Halacî almıştı. Mısır'daki Abbasî Halifesi Müstencid-Billâh Ebü'l-Mehâsin Yûsuf (1455-1479) siyasi hâkimiyetini tasdik maksadıyla Mahmudşah Halacî'ye *Kur'ân-ı kerîm*, menşûr, mühür yüzük, kılıç, altın işlemeli siyah bir hil'at (tırâz), imâme, bayrak ve sancak gönderdi (Cemâziyelevvel 870/Ocak 1466). Buna karşılık Sultan Mahmudşah da halifeye hil'atlar, mücevherli eyerli ve altın koşum takımlı atlar, nakışlı çadırlar, halılar ve keseler dolusu gümüş para yolladı²⁵⁶. Buna karşılık Mahmudşah, halifenin yanı sıra Memlük Sultanı ve onun idaresindeki Mekke valisine değerli hediyeler, Mekke ve Medine kadı ve imamlarına da para göndermişti. Ancak kaynaklarda üç gemi dolusu olduğu belirtilen bu hediyeler Mekke ve Cidde'deki Memlük idarecilerinin suistimalleri sebebiyle yerine ulaşmamıştı. Bölgedeki Memlük idarecilerinden gelen şikâyetlerin artması üzerine Mahmudşah Halacî, Memlük Sultanı'na başvurdu²⁵⁷.

Memlük Sultanlığı ile İlişkiler

Memlük Sultanı Hoşkadem'e hitaben yazdığı 1 Receb 871 (5 Şubat 1467) tarihli mektupta Mahmudşah Halacî, kendisinin yüz bin dirhem (gümüş para)²⁵⁸ göndererek Mekke'de Ümmühânî kapısı yakınında yaptırıp vakfettiği medrese ve düşkünler evine Cidde valisi

254 Kirmânî, *a.g.e.*, s. 115-116; Firişte, *a.g.e.*, II, 500; Day, *a.g.e.*, s. 164-166.

255 Kirmânî, *a.g.e.*, s. 116-117; Herevî, *a.g.e.*, III, 345; Firişte, *a.g.e.*, I, 349; Day, *a.g.e.*, s. 166-167; Sherwani, *a.g.e.*, s. 307.

256 Kirmânî, *a.g.e.*, s. 110; Firişte, *a.g.e.*, II, 499; Herevî, *a.g.e.*, III, 344; Day, *a.g.e.*, s. 213.

257 Ahmed Darrâc, "Risâletân Beyne Sultanı Mâlva ve'l-Eşref Kayıtbay", *Mecelletü'l-Ma'hedi'l-Mahtûtâti'l-'Arabîyye*, IV/1 (1377/1958), s. 97-123.

258 Detaylı bilgi için bkz. H. Sahillioğlu, "Dirhem", *DİA*, IX, 371.

Canıbek tarafından el konularak muhtaç kimselerin buradan atılması, Abbâsi Halifesi, Memlûk Sultanı ve Mekke kadılarına göndermiş olduğu üç gemi dolusu hediye ve elli bin dînâr paranın Mekke kadısı Burhâneddin İbrahim başta olmak üzere Mekke idarecileri tarafından iç edilmesi, Mâlva'dan Mekke'ye gönderdiği çoğu âlim ve vezir gibi ileri gelen kimselerden oluşan elçi heyetine kötü muamele edilmesi hatta bazılarının dayak ve işkenceye maruz bırakılması ve Mekke ve Cidde idarecilerinin hacılar ve tüccardan aşırı vergi talep ederek (cibâyat-i 'öşr) ve rüşvet alarak zulümde bulunmalarından şikâyet etmekteydi²⁵⁹. Mahmudşah, mektubunu taşıyan elçi Şeyh Ebû Tâlib'in yolda soyulma ihtimaline karşı tebdil-i kıyafetle seyahat etmesine izin vermişti. Bu yüzden Memlûk Sultanı'na ancak bâhzer (bir çeşit panzehir), şifalı olduğuna inanılan taşlarla bezeli iki yüzük²⁶⁰ ve elmas, kırmızı yakut, zebrecet ve incilerle bezenmiş bir gerdanlık gönderebilmiş olduğunu da yazıyor; yılan ve böcek sokmalarına karşı tiryâk-ı fârûk, ilaç yapımında kullanılan balzam yağı ve afrodizyak olarak kullanılan sakankür (bir tür kertenkelenin kurutulmuş eti) göndermesini istiyordu²⁶¹.

Ancak ne Hoşkadem ne de ondan sonra tahta geçen Memlûk sultanlarından Yelbay ve Temürboğa (1467), Mahmudşah'ın mektubuna cevap vermişlerdi. Nihayet 1468 Şubat'ında Memlûk Sultanlığı'nda idareye hâkim olan Kayıtbay, 7 Cemaziyelevvel 873 (23 Kasım 1468) tarihli mektubuyla meydana gelen haksızlık ve kötü muamelelerden dolayı Mahmudşah Halacî'den özür dilemekte idi. Kayıtbay ayrıca, tahta geçişiyle beraber Memlûk Sultanlığı'nda durumun düzeldiğini ifade ederek hacılar ve tacirler konusunda Mahmudşah'a güvence veriyor, Cidde valisi Canıbek'in el koyduğu medrese ve düşkünler eviyle ilgili zararın ve Mekke idarecilerinin el koyduğu üç gemi dolusu hediye ve parayı tazmin edeceğini, Haremeyn bölgesindeki Mâlvalı tüccar ve hacılardan alınan öşürle ilgili düzenleme yapacağını bildiriyordu. Kayıtbay, bu münasebetle Mahmudşah'a altın işlemeli bir mahmil (tahtırevan), mücevherli kılıç, balta, gürz, İskenderiye kumaşları, kaftanlar ve Mahmudşah'ın kendisinden istediği tiryâk-ı fârûk vs. ilaçları göndermişti²⁶².

Timurlular ile İlişkiler

Mahmudşah Halacî'nin Hindistan'ın kudretli hükümdarlarından biri olması Timurlular'ın da dikkatini çekmişti. Timurlu hükümdarı Ebû Saîd (1451-1469) Sultan Mahmudşah Halacî'ye Hâce Cemâleddin Esterâbâdî'yi çeşitli hediyeler ile elçi olarak göndermişti (872/1467-68). Elçi heyetini 6 Receb 872 (31 Ocak 1468) tarihinde Sârengpur'da kabul eden Mahmudşah,

259 Mektubun tem metni için bkz. Darrâc, a.g.m., s. 111-118.

260 Doris Behrens-Abouseif (*Practising Diplomacy in the Mamluk Sultanate Gifts and Material Culture in the Medieval Islamic World*, London 2016, s. 47), Kahire'de patlak veren 1515'teki veba salgını sırasında Memlûk Sultanı Kansu Gavri'nin hazineden çıkarıp taktığı iki yakut yüzüğün Mahmudşah Halacî'nin Mısır'a gönderdiği yüzükler olabileceğini belirtir.

261 Darrâc, a.g.m., s. 117; ayrıca bkz. Behrens-Abouseif, a.g.e., s. 46-47.

262 Darrâc, a.g.m., s. 120-123; ayrıca bkz. Behrens-Abouseif, a.g.e., s. 47. Hindistan tarihçilerinin eserlerinde Memlûk Sultanları ile Mahmudşah Halacî arasındaki ilişkilerden hiç bahsedilmemesi gerçekten dikkat çekicidir.

kendi elçisi Şeyhzâde Alâeddin'i bu elçilik heyetinin yanına katarak değerli armağanlarla birlikte²⁶³ Ebû Said'e gönderdi. Bunlar arasında bir siyasetnâme, dizili inciler, yakutlarla bezeli bir kâse ile bir kaşık, akiklerle süslü bir tabak, bir firuze tabak, bir billur kâse ve tepsi, Frenk ustalar tarafından minakârî işlenen, perdahlanan ve yüzdüğü suyun üzerine sultanın tasviri kazınan bir kristal gemi, Hindistan, Çin, İskenderiye kumaşları, Umân kemerleri, misk ve amber, biri müziğe göre dans edebilen birkaç fil, rakkase ve şarkıcı cariyeler, birkaç hadımağa, Hindistan atları, Farsça konuşabilen papağanlar ve "maynâ" denilen şarkı söyleyebilen kuşlar yer almaktaydı²⁶⁴. Ebû Said'in bu hediyelerden en çok kendisini övmek için yazılan Hintçe bir kasideyi beğendiği kaydedilir²⁶⁵.

Son Yılları, Ölümü ve Şahsiyeti

Mahmudşah Halacî saltanatının son yıllarında Kerla (Mahmudâbâd) valisi Makbul Han'ın²⁶⁶ isyan bayrağını kaldırdığı haberini aldı (Muharrem 872/Ağustos 1467). Makbul Han, sultanın bu eyâletteki memurlarından Melik Kemâleddin'i öldürdükten sonra bütün hazine ve silahları yanına alarak Behmenî Sultanlığı'na iltica etti. Kerla'nın idaresini de birkaç fil vererek kendi tarafına çektiği Rayzâde (Racaoğlu) Bhanoci'ye devretti. Râyzâde Bhanoci ise şehirdeki birçok Müslümanı öldürdükten sonra Gondvâna'ya kaçtı. Mahmudşah Halacî, Rayzâde isyanını bastırmak için Tâc Han ve Ahmed Han'ın²⁶⁷ idaresinde bir ordu gönderdi ve kendi de Nalça'ya (Nusretâbâd) geldi (Rebûlâhîr/Ekim-Kasım 1467)²⁶⁸. Tâc Han ve Ahmed Han, yüz kırk kilometrelik bir yürüyüş sonrası Rayzâde'nin bulunduğu yere vardılar ve ona teslim olmasını bildirdiler. Rayzâde buna savaşıarak karşılık verdi ise de taraftarlarının çoğu öldürüldü. Kendisi de kaçarak Gondvâna'daki Bhil kabilesine sığındı. Sultan Mahmudşah, Bhil kabilesini cezalandırmak için kumandanlarından Melik Davud'u gönderdi. Bunu duyan kabile üyeleri Rayzâde'yi derhal sultanın adamlarına teslim ettiler²⁶⁹. Ertesi yıl ümerâdan Gazi Han, Sultan Mahmudşah'a Kiçivara bölgesi Racput reislerinden (mukaddem) Aclod Cacü ve Bacu'nun isyan ettiklerini bildirdi. Mahmudşah'ın oğlu Gıyâseddin idaresinde bölgeye gönderdiği birlikler isyanı kısa sürede bastırdı ve mağaralarda saklanan asileri yakaladılar. Mahmudşah, Kiçivara'daki isyanların önüne geçebilmek için bu vilâyetin merkezinde giriş ve çıkışları sıkı denetim altında tutabilecek yeni bir kale inşa ettirdi. Celâlâbâd (veya Celâlpur) adı verilen bu kalenin yönetimi Melik Muînüddin Şeyhan'a verildi (872/1467-1468)²⁷⁰.

263 Firişte, *a.g.e.*, II, 501; Herevî, *a.g.e.*, s. 346-347; Day, *a.g.e.*, s. 214.

264 Kirmânî, *a.g.e.*, s. 128-129.

265 Firişte, *a.g.e.*, II, 501.

266 Kirmânî, (*a.g.e.*, s. 126) onun adını "Melik Nikbaht" olarak kaydeder.

267 Uluğhanî (*a.g.e.*, I, 206), Tac Han'ı, Haig (*a.g.m.*, III, 359) ise hem Tac Han hem de Ahmed Han'ı Mahmudşah Halacî'nin oğlu olarak gösterirse de Kirmânî (*a.g.e.*, s. 75), Mahmudşah'ın Gıyâseddin Muhammed (Gıyâs Han), Kadir (veya Fedân) Han, Feth Han ve Firûz Han olmak üzere dört oğlu olduğunu belirtir.

268 Kirmânî, *a.g.e.*, s. 127.

269 Kirmânî, *a.g.e.*, s. 128; Herevî, *a.g.e.*, III, 346-347; Day, *a.g.e.*, s. 208.

270 Kirmânî, *a.g.e.*, s. 129; Day, *a.g.e.*, s. 207-208. Herevî (*a.g.e.*, III, 348), bu olay için 873 tarihini verir. Uluğhanî (*a.g.e.*, I, 207)'ye göre bu kaleyi Mahmudşah'ın oğlu Gıyâseddin inşa etmişti.

Mahmudşah aynı yıl ordusuyla Çanderi'ye geldi ve ordugâh kurdu. Kumandanlarından Şîr Han ve Şehzâde Feth Han'ı on bir bin asker ve yirmi filden oluşan bir orduyla Kiçivara yolu üzerinde bulunan Hindular'ın idaresindeki Karahra ve Gadha'yı ele geçirmeleri için gönderdi. Şîr Han ve Feth Han'ın idaresindeki birlikler, önce Karahra'yı kuşatma altına aldılar. Bu sırada fırlatılan yanıcı maddelerden dolayı şehirde büyük bir yangın çıktı, üç bin ev zarar gördü ve kale fazla bir direnişle karşılaşılmadan zaptolundu. Karahra'dan yedi bin kadar tutsak ve çok sayıda altın, gümüş eşya, at ve deve ganimet olarak ele geçirildi. Mahmudşah Halacî ise havanın son derece sıcak olmasına karşın Çanderi'den bölgeye gelerek Gadha kuşatmasını yerinde takip etmişti²⁷¹. Bu kale de kısa sürede ele geçirildi, isyankâr Gondlar'dan dört bini öldürüldü. Aralarında Gadha racası Dharma, ailesi ve hizmetkârlarının da bulunduğu yedi bini tutsak alındı. Raca ve ailesi dışında esir alınanların birçoğu fillerin ayaklarına atılmak suretiyle cezalandırıldılar (Receb 872/Ocak-Şubat 1468)²⁷². Sultan Mahmudşah daha sonra kumandanlarından Şîr Han'ı öncü birliklerle Racputlar'ın elindeki önemli kalelerden Amoda üzerine gönderdi. Bunun ardından Havâs Han ve Mukarreb Han idaresinde bölgeye gönderilen on dört bin kişilik bir ordu öncü kuvvetlerle birleşerek kaleyi kuşattı. Amoda yedi gün içinde fethedildi. Mahmudşah'ın ordusu, sekiz bin esir, kutular dolusu mücevherat, altın ve gümüş eşya ve çok sayıda attan oluşan ganimetle geri döndü. Mahmudşah bu zafer münasebetiyle ikta idarecilerine tuğralı hil'at, kemer ve taçlar armağan etti (872/1468)²⁷³.

Sultan Mahmudşah Halacî, 1469 İlkbaharı'nda bir önceki yıl tam olarak itaat altına alınamayan Kiçivara'daki Çavhan Racputları üzerine tekrar sefere çıktı. Son üç yıldır sağlığı iyi olmadığından seferlere tahtirevanla ve doktorunun gözetiminde gitmişti. Bu defa havanın da aşırı sıcak olması sebebiyle hastalığı ilerlemiş ve durumu ağırlaşmıştı. Seferler ve mücadeleyle geçen Mahmudşah'ın hayatı, 19 Zilkâde 873 (31 Mayıs 1469) tarihinde yine bir seferde son buldu²⁷⁴. Cenazesi Mandû'da inşa ettirdiği türbeye gömüldü²⁷⁵.

Kaynakların verdiği bilgilere göre²⁷⁶, I. Mahmudşah Halacî adaletli, cesur, iyi ahlaklı, cömert ve ileri görüşlü bir hükümdar idi. Onun güçlü ve adaletli idaresi, halkı zalimlerden korurdu. İlimli bir tabiata sahip olup ülke idaresinde, en zorlu problemlerde dahi serinkanlılığını

271 Kirmânî, *a.g.e.*, s. 129-130; Uluğhanî, *a.g.e.*, I, 207; krş. Haig, *a.g.m.*, s. 360.

272 Kirmânî, *a.g.e.*, s. 130.

273 Kirmânî, *a.g.e.*, s. 130-131. Uluğ Hânî (*a.g.e.*, I, 207) bu seferin tarihini 873 olarak vermektedir.

274 Herevî, *a.g.e.*, III, 349; Firişte, *a.g.e.*, II, 502; ayrıca bkz. Day, *a.g.e.*, s. 217. Uluğhanî (*a.g.e.*, I, 208) ise, onun ölüm tarihini 21 Zilkade 873 (2 Haziran 1469) olarak verir. N. R. Farooqi ("Mahmud I", *DİA*, XXVII, 347) sultanın "Raca Kiçivara'ya düzenlediği seferde öldürüldüğü"nü yazarsa da böyle bir bilgi kaynaklarda yer almaz.

275 Kirmânî (*a.g.e.*, s. 40)'ye göre bu türbenin inşasına 841 (1437-38) tarihinde başlanmıştır. Bâbürlü hükümdarı Ekberşah devrinde, 1014 (1605-1606)'te aslına uygun olmayan biçimde bir tamir gördüğü anlaşılan bu türbeden günümüze duvar ve kitabe parçaları ile Mahmudşah'ın mermer sandukası dışında bir şey ulaşmamıştır. Yazdani, *a.g.e.*, s. 59-61.

276 Kirmânî, *a.g.e.*, s.133; Firişte, *a.g.e.*, s. 502; ayrıca bkz. Day, *a.g.e.*, s. 218-219.

kaybetmez, öfkesine asla yenik düşmezdi. Şefkatli ve cömert olduğundan kapısından başta ilimle uğraşanlar olmak üzere hiç kimse eli boş dönmezdi. O, “hükümdarlıkta Cemşid, adalette Anuşirvân ve cömertlikte Hâtim gibiydi”.

Sürekli savaşlarla meşgul olmasına rağmen ülkenin iç işlerini ihmal etmeyen Mahmudşah, gayrimüslim tebaasına karşı hoşgörü siyaseti izlemiş ve onlara devlet kademelerinde yer vermiştir. Bunlar arasında Mahmudşah'ın hazinedarı Sangrama Singh'i, orduda kumandan (emîr) olan Raca Sivasdas'ı ve Şehzâde Gıyâseddin'in arazilerinde önemli bir görevi bulunan Casvîr'i sayabiliriz²⁷⁷. Kaynaklar onun zamanında Hindu ve Müslüman ahalinin bir arada barış içinde yaşadıklarını ve dostane ilişkiler sürdürdüklerini kaydeder²⁷⁸. Mahmudşah, seferler sırasında bazı Hindu tapınaklarını tahrip ettirdi ise de bunlar düşman ülkelerde bulunan tapınaklar idi. Kendi ülkesinde yaşayan gayrimüslimlerin inançlarına ve ibadethanelerine son derece saygılı davrandığı bilinmektedir. Hatta onun Cayna tapınaklarını onarttığına dair 1437, 1446 ve 1459 tarihli yazıtlar mevcut olduğu gibi²⁷⁹, *Kalpa Sûtra* adlı dini bir metni istinsah ettirdiği de kaydedilmektedir (1439)²⁸⁰.

Mahmudşah, askeri seferlerde çiftçilerin zarar görmemesi için gerekli önlemleri de alırdı. Ama bazen kaçınılmaz olarak ürünün zarara uğrayan çiftçilerin bütün zararını tazmin ettirdiği bilinmektedir. Mahmudşah, dış ticaretin gelişmesi için Caynist sermayedarları himaye eder ve Mâlva'ya yerleşmeleri için onları teşvik ederdi. Ticari emtianın nakliyesindeki engelleri ortadan kaldırmak için yolların güvenliğine ve eşkıyadan korunmasına özen gösterirdi²⁸¹. Ülkesinde ister zengin bir tacir veya fakir herhangi bir kimsenin mallarının çalındığı tespit edilirse, zarar hemen hazineden karşılanır ve daha sonra olay ülkenin neresinde meydana geldi ise oranın muhafazasından sorumlu memurların (nigehbânân) maaşlarından kesilirdi. Kırsal alanlarda kaplan, kurt gibi vahşi hayvanların saldırılarından halkı korumak için dahi fermanlar çıkarttığı bilinmektedir²⁸².

Mahmudşah ilme her şeyden fazla değer verir, ilimle uğraşan kişileri himaye ederdi. Din büyükleri ve âlimlere büyük iltifat gösterir ve ihsanlarda bulunurdu. Nitekim kaynakların belirttiğine göre onun devrinde Mâlva, Şîrâz ve Semerkant gibi büyük bir ilim merkezi haline gelmişti²⁸³. Gagron seferinde ise âlim, şeyh ve sûfileri kendi sofrasında ağırlamıştı (1443-1444)²⁸⁴. Mahmudşah'ın cömertliğinin şöhreti çevreye yayılmış, devrin âlim ve ünlü kişilerini

277 Day, *a.g.e.*, s. 199, 424-425.

278 Firişte, *a.g.e.*, II, 503.

279 Pushpa Prasad, *Sanskrit Inscriptions of Delhi Sultanate 1191-1526*, Delhi 1990, s. 201-204; *The Imperial Gazetteer of India*, VII, 93.

280 Krishna Chaitanya, *History of Indian Painting: Rajasthani Traditions*, New Delhi 1982, s. 25-26; Farooqi, “Mahmud I”, *DIA*, XXVII, 347.

281 Day, *a.g.m.*, s. 924; Hasan, “Maḥmūd Kḥaljī I”, *EP*, VI, 54; Haig-İslam, “Mâlwa”, *EP*, VI, 309.

282 Firişte, *a.g.e.*, II, 503.

283 Herevî, *a.g.e.*, s. 312-313; Firişte, *a.g.e.*, II, 480.

284 Kirmânî, *a.g.e.*, s. 55.

Mâlva'ya çekmişti. Sultan, Mevar racaları ile mücadele ederken Seyyid Ali Seyfeddin adında biri ona Hz. Peygamber'in saç teli ve başka bazı hatıralarını getirmişti. Mahmudşah, memnuniyetinin göstergesi olarak Seyyid Ali'ye para ve hediyeler vermişti (Cemâziyelâhîr 870/Ocak-Şubat 1466)²⁸⁵. Mahmudşah, boş zamanlarında meclislerinde özellikle eski hükümdarların tarihlerine dair eserleri ve kıssaları dinler; onların hanedanlarının niçin sona erdiğini araştırıp devlet idaresinde bunları yapmamaya özen gösterirdi²⁸⁶. Onun insan yaratılışı (fitrat) konusuyla yakından ilgilendiği ve geniş bilgi sahibi olduğu bilinmektedir²⁸⁷.

Devlet hazinesini halkın yararına işler için harcamaktan çekinmeyen Mahmudşah, birçok imar faaliyeti de gerçekleştirmiştir. Saltanatının ilk yıllarında, inşasına Hûşengşah Gûrî zamanında başlanan Hûşengşah türbesini (1440) ve Mandû camisini tamamlattı (1454)²⁸⁸. Mahmudşah, Mandû'da hem İslâm hem de Hint tıbbının uygulandığı bir hastahane (darüşşifa), bunun yanına bir eczahane (dârûhane) ve hamam yaptırdı (846/1442-1443)²⁸⁹. Hastahanedeki tedavi, ilaç, yiyecek vs. bütün harcamalar devlet tarafından karşılanmaktaydı. Mandû Câmisi'nin karşısında Rampol kapısı bitişiğinde "Bâm-ı Bihişt" adı verilen bir medrese ile bunun solunda hoca ve öğrencilerin kalması için bir hankâh inşa ettirdi (845/1441-1442)²⁹⁰. Ayrıca İslâm bilimlerinin gelişmesine yönelik bir dârülhadis kurdu²⁹¹. Yeniden imar ettirerek "Şadîâbâd" adını verdiği Mandû'da Zerrîn Köşk adlı bir saray yaptırdığı bilinmektedir (844/1440-1441). Mahmudşah, ülkesinin başka şehirlerinde de birçok mimari eser bina ettirmiştir. Bunlar arasında Depalpûr'da²⁹² "çavtara" denilen ve törenlerde kullanılan bir platform, bir havuz (su deposu) ve ortasında kubbeli bir köşk, Nalça'da Kasr-ı Cihânnümâ, türlü türlü ağaç ve çiçeklerle dolu bir bahçe, üzerinde köprü olan bir havuz ve kubbeli köşk (kümbet) (846/1442-43), Gagron'da "Mustafâbâd" adında yeni bir şehir, Dhâr'da (Cennetâbâd) dedesi Ali Şîr'in türbesi (856/1452), Ucceyn'de bugün "Kaliyadeh Sarayı" adıyla bilinen Köşk-i Nûr (854-862/1450), Çanderi yakınlarında Fethâbâd'da Köşk (bugün Koshak) Mahal adıyla bilinen bir saray (848/1444-1445), Azîzâbâd ve Celâlâbâd adında iki kale sayılabilir²⁹³.

285 Daha geniş bilgi için bkz. Day, *a.g.e.*, s. 212-213.

286 Firişte, *a.g.e.*, II, 503.

287 Day, *a.g.e.*, 218.

288 Kirmânî, *a.g.e.*, s. 41; ayrıca bkz. *The Grove Encyclopedia of Islamic Art & Architecture*, ed. Jonathan M. Bloom, Sheila S. Blair, New York 2009, II, 458-459.

289 Bu konuda bilgi için bk. S. Haluk Kortel, "Delhi Sultanlığı Devrinde Tıpla İlgili Gelişmelere Bir Bakış (XIII-XVI. Yüzyıllar)", *Prof. Dr. Abdülkerim Özyayın'a Armağan*, ed. E. Altan, M. Kesik, M. Öztürk, İstanbul 2020, s. 475.

290 Kirmânî (*a.g.e.*, s. 46)'ye göre, sultan bu medresenin inşası için Horasan'dan ve Hindistan'ın farklı yerlerinden usta ve sanatkarlar getirtmişti. Medresenin taş duvarları her renkten mermerle süslenmiş ve duvarlarındaki süslü ve muhakkak hattı kitâbelerini İrânî ustalar kazımışlardı. Medresenin kuzeybatısına bitişiği bir minâre (zafer kulesi) ve doğu tarafında ise bir bahçe yapılmıştı. Yapı ve çevresinin inşaatı yirmi yıldan fazla zaman devam etmişti.

291 Yolande Crowe, "Mândû", *EP*, VI, 406-408; Day, *a.g.e.*, s. 204-205. Mandû'daki mimari eserler hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Yazdani, *a.g.e.*, s. 41-124.

292 Ucceyn'in 64 km. güneybatısındadır.

293 Kirmânî, *a.g.e.*, s. 48-49, 58-62; Day, *a.g.e.*, s. 216-217. Yazdani (*a.g.e.*, s. 18), Mahmudşah devri binalarının tasarım bakımından muazzam ve görkemli olduklarını ancak çok acele ya da yeteneksiz mimarlar tarafından inşa edilmeleri sebebiyle günümüze harap biçimde ulaşmış oldukları görüşündedir.

Hayatı genellikle savaş meydanları ve seferlerde geçen Mahmudşah, devlet idaresinde de bazı reformlar yapmıştı. O, muhasebe işlerini devletin yararına olacak şekilde yeniden düzenledi. Eski sistemde gelirler güneş takvimine göre ve giderler ay takvimine göre idi. Mahmudşah ay takvimini hem gelir hem de giderler için geçerli kıldı²⁹⁴. Mahmudşah'ın askeri alanda da bazı yeni düzenlemeler yaptığı anlaşılıyor. Buna yönelik olarak orduda görev yapan düşük rütbeli emirlerin yükünü hafifletmek maksadıyla savaş zamanında orduya verecekleri yeni at (esp-i ceyyid) sayısını ikiden bire indirmişti²⁹⁵.

Sonuç olarak I. Mahmudşah Halacî, yürüttüğü fetih siyasetinin yanısıra diplomasi faaliyeti sayesinde hem savaş hem de barış yolu ile Mâlva Sultanlığı'nı en geniş sınırlarına ulaştırmış, XV. yüzyıl Hindistanı'nın en güçlü devletlerinden biri haline getirmiş ve her bakımdan en parlak dönemini yaşatmıştır. Öldüğünde güçlü ve huzurlu bir Mâlva bıraktığı için oğlu Gıyâseddin (Gıyâşşah) dönemi Mâlva Sultanlığı için parlak bir dönem olmuştur.

Hakem Değerlendirmesi: Dış bağımsız.

Çıkar Çatışması: Yazar çıkar çatışması bildirmemiştir.

Finansal Destek: Yazar bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir.

Peer-review: Externally peer-reviewed.

Conflict of Interest: The author has no conflict of interest to declare.

Grant Support: The author declared that this study has received no financial support.

Kaynakça/References

Ansari, A.S. Bazmee, "Dilâver Han", *DİA*, IX, 296-297.

_____, "İltutmuş", *DİA*, XXII, 158-159.

Archaeological Survey of India, Report of A Tour in the Panjab and Rajputana in 1883-1884, haz. H. B. W. Garrick, XXIII, New Delhi 2000.

Barbosa, Duarte, *The Book of Duarte Barbosa*, ed. M. Longworth Dames, I, London 1918.

Bayley, E. Clive, *The Local Muhammadan Dynasties, Gujarat*, London 1886.

Bayur, Y. Hikmet, *Hindistan Tarihi*, I, Ankara 1987.

Bedâûnî, Abdülkâdir, *Müntehabü'l-tevârih*, nşr. Ahmed Ali Sâhib, I, Tahrân 1380 hş. /2001.

Belâzürî, Ebu'l-Hasan Ahmed b. Yahyâ, *Fütûhu'l-Büldân*, çev. Mustafa Fayda, Ankara 1987.

Bosworth, C. Edmund, *The Later Ghaznavids: Splendour and Decay; The Dynasty in Afghanistan and Northern India 1040-1186*, New Delhi 2015.

_____, "Khêrla", *EJ*, V, 1.

294 Geniş bilgi için bkz. Day, *a.g.e.*, s. 208-210.

295 Day, *a.g.e.*, 210-211.

- Crowe, Yolande, "Māndū", *EP*, VI, 406-408.
- Darrâc, Ahmed, "Risâletân beyne Sultani Mâlva ve'l-Eşref Kayıtбай", *Mecelletü'l-Ma'hedi'l-Mahtûtâti'l-'Arabîyye*, IV/1 (1377/1958), s. 97-123.
- Day, Upendra Nath, *Medieval Malwa, A Political and Cultural History 1401-1562*, Delhi 1965.
- _____, "Malwa", *A Comprehensive History of India, The Delhi Sultanat (1206-1526)*, ed. M. Habib-K. A. Nizami, New Delhi 1970, V, 898-937.
- Digby, Simon, "North India in the Fifteenth Century", *After Timur Left: Culture and Circulation in Fifteenth-Century North India*, ed. F. Orsini-S. Sheikh, Oxford 2015, s. 47-60.
- Dorn, Bernhard, *History of the Afghans, translated from the Persian of Neamet Ullah*, I, London 1829.
- Doundiyal, B. N., *Gazetteer of India, Rajasthan, Bundi*, Jaipur 1964.
- Drake-Brockman, D. L., *Jhansi, District Gazetteers of the United Provinces Of The Agra and Oudh*, XXIV, Allahabad 1929.
- Ebü'l-Fazl el-Allâmî, *Ayîn-i Ekberî*, İng. trc. H. S. Jarrett, II, Calcutta 1949.
- Eryılmaz, İsa, *Muzafferiler*, İnönü Üniversitesi Sosyal Bil. Ens., Tarih Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Malatya 2018.
- Fahr-i Müdebbir (Fahreddin Mübarekşah), *Târîh-i Fahreddin Mübarekşâh*, nşr. E. Denison Ross, London 1927.
- Farooqî, Naimur Rahman, "Mahmud I", *DİA*, XXVII, 346-347.
- Firişte, Muhammed Kâsım Hindûşâh Esterâbâdî, *Târîh-i Firişte (Gülşen-i İbrâhîmî)*, I, Leknev 1281 (1864); II, Bombay 1247 (1831-32).
- Gucerâtî, İskender b. Muhammed Mancû, *Mir'ât-i İskenderî*, İng. trc. F. Lutfullah Faridi, Dharampur ts.
- Gavsî, Muhammed Şettârî Mandûî, *Gülzâr-ı Ebrâr*, Urduca trc. Fazl Ahmed Habûrî, Lahor 2006.
- Haig, T. W., "Kingdom of Mâlwa", *The Cambridge History of India, Turks and Afghans*, ed. T.W. Haig, Cambridge 1928, III, 349-371.
- _____, "Islam, Riazul", "Mâlwa", *EP*, VI, 309-310.
- Hasan, Mohibbul, "Maḥmūd (Maḥmūd Kḥaljî I)", *EP*, VI, 52-54.
- Herevî, Nizâmeddîn Ahmed, *Tabakât-ı Ekberî*, nşr. B. De-M. Hidayat Hosain, III, Kalküta 1935.
- İbn Battûta (Ebû Abdullah et-Tancî), *İbn Battûta Seyahatnâmesi*, çev. M. Sait Aykut, I-II, İstanbul 2000.
- Jain, K. C., *Malwa Through the Ages*, Delhi 1972.
- Jackson, Peter, *The Delhi Sultanate, A Political and Military History*, Cambridge 1999.
- Kapadia, Aparna, *In Praise of Kings Rajputs, Sultans and Poets in Fifteenth-century Gujarat*, New Delhi 2018.
- Khan, Ali Muhammed, *The Political and Statistically History of Gujarat*, London 1835.
- Khan, İqtidar Alam, *Historical Dictionary of Medieval India*, Lanham 2008.
- Kirmânî, Ali b. Maḥmūd (Şihâb Hakîm), *Me'âsir-i Maḥmūdşâhî*, nşr. Nûrülhasan Ensârî, Delhi 1968.
- Koç, Bilal, *Delhi Türk Sultanlığı'nda Tuğluklular Dönemi Siyasi Tarihi*, TTK. Yay., Ankara 2021.
- Konukçu, Enver, "Hindistan'daki Türk Devletleri", *Doğuştan Günümüze Büyük İslâm Tarihi*, IX, İstanbul 1988, s. 461-534.

- _____, "Aynülmülk Mültânî", *DİA*, IV, 282-283.
- _____, "Behmenîler", *DİA*, V, 353-354.
- _____, "Fârûkîler", *DİA*, XII, 182-183.
- _____, "Halacîler", *DİA*, XV, 227-228.
- Kortel, S. Haluk, *Delhi Türk Sultanlığı'nda Teşkilât 1206-1414*, Ankara 2006.
- _____, "Delhi Sultanlığı Devrinde Tıpla İlgili Gelişmelere Bir Bakış (XII-XVI. Yüzyıllar)", *Prof. Dr. Abdülkerim Özaydın'a Armağan*, ed. E. Altan, M. Kesik, M. Öztürk, İstanbul 2020, s. 461-476.
- _____, "Tuğlukâbâd", *DİA*, XLI, 332-333.
- _____, "Zemindar", *DİA*, XLIV, 238-239.
- _____, "Delhi Türk Sultanı Alâeddin Muhammedşah Halacî'nin Hindistan'daki Seferleri", *Belleten*, LXII/235 (Ankara 1999), s. 763-764.
- Kurtuluş, Rıza, "Ecmîr", *DİA*, X, 384-385.
- _____, Mahmud-ı Gâvân, Hâce İmâdeddin, *Riyâzî'l-inşâ*, nşr. Çând b. Hüseyin-Gulâm Yezdânî, Haydarâbâd 1948.
- Manzar, Nishat, "Balance of Power in Western-Central India: A Comparative Study of the Sultans of Malwa in Mewar", *Proceedings of the Indian History Congress*, LVII (1996), s. 337-346.
- Mehta, Behram H., *Gonds of the Central Indian Highlands*, I, New Delhi 1984.
- Merçil, Erdoğan, *Müslüman Türk Devletleri Tarihi*, İstanbul 2013.
- _____, "Ârız", *DİA*, III, 359.
- _____, "Şahne", *DİA*, XXXVIII, 292-293.
- Müştakî, Şeyh Rızkullah, *Wakî'at-e-Mushtaqui of Shaikh Rizq ullah Mushtaqui (A Source of Information on the Life and Conditions in Pre-Mughal India)*, İng. trc. I. Husain Siddiqui, New Delhi 1993.
- Nimetullah b. Habîbullah Herevî, *Târîh-i Han-ı Cihânî ve Mahzen-i Afganî*, nşr. S. M. İmâmeddin, I, Dakka 1960.
- Nizami, Khaliq Ahmad, "Ferîdüddin Mes'ûd", *DİA*, XII, 398.
- _____, "Dhâr", *DİA*, IX, 272.
- Nizami, A. H., "Muhammadabad-Kalpi and its Historical Background", *Islamic Culture*, XXVII, Hyderabad 1953, s. 149-155.
- Özaydın, Abdülkerim, "Hüşengşah Gürî", *DİA*, XVIII, 419-420.
- Özcan, Azmi, "Şarkî Sultanlığı", *DİA*, XXXVIII, 361-362.
- Pandey, Avadh Bihari, *The First Afghan Empire in India (1451-1526 A.D.)*, Kalküta 1956.
- Prasad, Pushpa, *Sanskrit Inscriptions of Delhi Sultanate 1191-1526*, Delhi 1990.
- Sahillioğlu, H., "Dirhem", *DİA*, IX, 368-371.
- Sarda, H. Bilas, *Maharana Kumbha, Sovereign, Soldier, Scholar*, Ajmer 1917.
- Sharma, G. N., "Rajasthan, The House of Mewar", *A Comprehensive History of India, The Delhi Sultanat (1206-1526)*, New Delhi 1970, V, 782-802.
- Sharma, T. Ram, *Personal and Geographical Names in the Gupta Inscriptions*, Delhi 1978.

- Sharmo, D. P., "The Auhadi and the Jalwani Dynasties of Bayana", *Proceedings of the Indian History Congress*, XIX (1956), s. 434-444.
- Sherwani, H. Khan, *The Bahmanids of the Deccan*, Hyderabad 1953.
- Shokoohy, M.- N. H. Shokoohy, *Bayana, The Sources of Mughal Architecture*, Edinburgh 2020.
- _____, "Tughluqābād, The Earliest Surviving Town of the Delhi Sultanate", *Bulletin of the School of Oriental and African Studies*, LVII/3 (1994), s. 516-550.
- Siddiqui, I. Husain, "Mahmud I", *DĪA*, XXVII, 347-348.
- _____, "Mālvā", *DĪA*, XXVII, 547-548.
- Sircar, D. C., *Studies in the Geography of Ancient and Medieval India*, Delhi 1971.
- Sirhindī, Yahya b. Ahmed b. Abdullah, *Tārīh-i Mūbāreḡşāhī*, nşr. M. Hidāyet Hüseyin, Kalkūta 1931.
- Subhan, Abdus, "Malik Mughīth", *EF*, VI, 271-272.
- Studies In Indian History, Rajasthan Through The Ages The Heritage Of Rajputs*, ed. R. K. Gupta-S. R. Bakshi, V, Delhi 2008.
- Tabātabā, Seyyid Ali, *Būrhān-ı Meāsir*, Delhi 1355/1936.
- The Grove Encyclopedia of Islamic Art & Architecture*, ed. Jonathan M. Bloom, Sheila S. Blair, I-III, New York 2009.
- The Imperial Gazetteer of India*, I-XXVI, Oxford 1908.
- The Imperial Gazetteer of India, Provincial Series, Rajputana*, Calcutta 1908.
- Tod, James, *Annals and Antiquities of Rajasthan*, I-III, Delhi 1995.
- Uluġhanī, Muhammed b. Ömer Hācī üd-debīr, *Zāferü'l-vālih bi-Muzaffer ve ālih*, nşr. E. Denison Ross, I, London 1921-28.
- Watson, J. W., *History of Gujarat*, New Delhi 1987.
- Wright, H. Nelson, *Catalogue of the Coins in the Indian Museum of Calcutta, Including the Cabinet of the Asiatic Society of Bengal*, II, Oxford 1907.
- _____, "The Coinage of the Sultāns of Mālvā (Continued)", *The Numismatic Chronicle and Journal of the Royal Numismatic Society, Fifth Series*, XII, No. 45 (1932), s.13-53.
- Yazdani, G., *Mandū, The City of Joy*, Oxford 1929.
- Yıldız, H. Dursun, "Cüneyd el-Mürri", *DĪA*, VIII, 122-123.

